

Національний університет «Острозька академія»
Науково-дослідний інститут інформатики і права
Національної академії правових наук України
Секція правового забезпечення національної безпеки
і оборони Національної академії правових наук України
Національна академія Служби безпеки України
Інститут Управління державної охорони
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ОСВІТА І НАУКА У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ

**Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції,
у рамках проекту Європейського Союзу
«Еразмус+ WARN – Академічна протидія гібридним загрозам
(610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-SBHE-JP)**

18 вересня 2020 р.

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2020

УДК 001.89:351.746.1(082)

ББК 66.061.43

О-72

*Рекомендовано до друку рішенням
факультету політико-інформаційного менеджменту
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 4 від 18 листопада 2020 р.)*

Рецензенти:

Тетяна ДАВИДОВА – кандидат юридичних наук, Національна академія Служби безпеки України, співробітник науково-організаційного центру;

Віталій ЛЕБЕДЮК – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри політології та національної безпеки Національного університету «Острозька академія».

О-72 Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку: збірник наукових праць за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції (18 вересня 2020 р., м. Острого) / за заг. ред. д.ю.н. Романова М. С. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2020. 252 с.

DOI 10.25264/18.09.2020

Збірник матеріалів конференції присвячений розгляду проблем імплементації Закону «Про національну безпеку України», розвитку системи цивільного демократичного контролю над сектором безпеки та суб'єктів сектору безпеки і оборони в контексті євроатлантичної інтеграції України, актуальним питанням гібридної війни, освіти і науки у сфері національної безпеки.

Видання розраховане на широке коло фахівців, експертів і вчених у сфері національної та міжнародної безпеки.

УДК 001.89:351.746.1(082)

ББК 66.061.43

Автори матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

- © Національний університет «Острозька академія», 2020
- © Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України, 2020
- © Секція права національної безпеки та військового права Національної академії правових наук України, 2020
- © Національна академія Служби безпеки України, 2020
- © Інститут Управління державної охорони Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2020
- © Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, 2020
- © Колектив авторів, 2020

ЗМІСТ

Ведєнєєв Д. В. ГІБРИДНА ВІЙНА: ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СТРАТЕГІЇ	8
Борканюк А. Б. ФІЛОСОФСЬКА КАТЕГОРІЯ БЕЗПЕКИ – ОСНОВА НОВОЇ ПАРАДИГМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	13
Руснак О. В. ЮРИДИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	17
Чеховська М. М., Шлапаченко В. М. МОВА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНІЙ ВІЙНИ	21
Бондаренко І. Д. АЛГОРИТМ ВИКОРИСТАННЯ OSINT- ІНСТРУМЕНТІВ В ДІЯЛЬНОСТІ ІЗ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНИМ ЗАГРОЗАМ ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ	26
Шмоткін О. В. ДЕЗОРГАНІЗУЮЧІ ФАКТОРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	30
Шмоткіна А. О. ПОРУШЕННЯ ПРАВ ОСОБИ ЯК ГОЛОВНА ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ	35
Варєнья Н. М. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНІЙ СКЛАДОВІЙ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ	38
Величко М. В. БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН СІНГАПУРУ ТА СИСТЕМА БІОБЕЗПЕКИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД	43
Тронц В. М. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ І КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС	46
Гамаліна К. НАУКОВА ІНТЕНЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ДО ДІЙ В СИТУАЦІЇ ЗАГРОЗИ ТЕРОРИСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ	52

Гринь А. СИНКРЕТИЗМ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПАРАДИГМА ФОРМУВАННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	56
Докашенко В. М., Докашенко Г. П., Концур В. В. ТРИСТОРОННЯ КОНТАКТНА ГРУПА ЧЕРЕЗ СПРИЙНЯТТЯ ПЕРЕСІЧНОЇ ВПО	59
Шилін М. О., Романов М. С. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ	64
Тіщенко В. М. ПІДГОТОВКА ОФІЦЕРІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ФІЛЬТРАЦІЙНО- ПЕРЕВІРОЧНОЇ РОБОТИ	68
Фролова В. П. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУЛЮВАННЯ ОСНОВНИХ ФУНКЦІЙ СБ УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	71
Найдьон Ю., Фролов Р. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ	76
Пелюх О. С. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СБ УКРАЇНИ	79
Поліщук Д. В., Дем'янюк В. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	84
Гребенюк В. М. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ІДЕНТОЦИД АЛБАНСЬКОГО НАРОДУ ЯК СКЛАДОВА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ	90
Куцій М. НАДІЙНІСТЬ ЗВ'ЯЗКУ КОМУНІКАНТІВ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРОТИДІЇ	95

Авдошин И. В. ГИБРИДНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИЕЙ ДЛЯ ДЕСТАБИЛИЗАЦИИ СИТУАЦИИ НА ПОСТСОВЕТСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ: НА ПРИМЕРЕ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА	99
Даниленко В. М. ВОЄННІ ПРИГОТУВАННЯ В ПІВДЕННО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ РАДЯНСЬКИХ СПЕЦСЛУЖБ	106
Коростиленко А. В., Грінько В. В. ЩОДО ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ВНАСЛІДОК ДІЯЛЬНОСТІ НЕОРЕЛІГІЙНИХ РУХІВ	112
Коваленко С. М. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ФІЛЬТРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	116
Лисенко О. В. РЕЛІГІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ	120
Марков А., Шульмін С. ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОЇ СВІДОМОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	125
Міщенко О. В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕХАНІЗМУ САНКЦІЙ У ПРОТИДІЇ МІЖНАРОДНОМУ ТЕРОРИЗМУ	129
Пальчик М. Л., Давиденко М. О. МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНОМУ ВТРУЧАННЮ РФ В ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ	134
Романюк І. О. ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ОСОБИ В ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: МІЖНАРОДНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	138
Щербина Л. І. ЮРИДИЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	143
Тельнік О. ПРАВОВІ АСПЕКТИ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ	148

Уфімцева О. С. ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВПЛИВІВ НА УКРАЇНУ З БОКУ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ	153
Коростиленко А. В., Кудрявцев Г. В. ЩОДО ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУГИ, ВИКЛИКАНОЇ ПОШИРЕННЯМ COVID-19, ЯК ЗАГРОЗИ ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ	157
Матяш О. І., Давидова Т. О. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВИХ ФОРУМІВ В УМОВАХ ПОШИРЕННЯ COVID-19 В УКРАЇНІ	161
Полонська О. ЩОДО ЗВУЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ОГОЛОШЕНОЇ ПАНДЕМІЇ	166
Литвин В. А., Омельченко В. О. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ПРОДОВОЛЬЧІЙ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНІЙ ВІЙНИ	172
Кубрак Д. О. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ	177
Мартинів М. Ю. ОБІГ КРИПТОВАЛЮТИ ЯК РИЗИК МОЖЛИВОГО ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ	180
Бакута В. С. ПОНЯТТЯ ІНОЗЕМНОГО АГЕНТА ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО	186
Кравчук Н. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ	191
Кептя М. О., Скубко О. П., МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВПЛИВУ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	196
Кундельський Д. В. ПОТЕНЦІАЛ ТЕОРІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОНФЛІКТУ Й. ГАЛЬТУНГА ДЛЯ ПРИПИНЕННЯ ВІЙНИ НА ДОНБАСІ	199

Кочергіна Є. РОЛЬ УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЦТВА, ЩО ВХОДИЛО ДО ЛАВ СБ ОУН, В НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАННЯХ ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	204
Відьменко Т. Є. ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВЕДЕННЯ НЕОГОЛОШЕНОЇ ВІЙНИ	210
Дехтяренко А. О. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВІЙН	213
Кондрашова Н. КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАВОВІ АСПЕКТИ	216
Кітаєв І. І. ВИКОРИСТАННЯ ОКРЕМИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ, ГРУПАМИ ТА ОСОБАМИ КРИПТОВАЛЮТ В ЗЛОЧИННИХ СХЕМАХ, ЯКІ МОЖУТЬ НЕСТИ ЗАГРОЗУ ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ	220
Луцик Р. С. ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ОПЕРАТИВНОГО СПІВРОБІТНИКА СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	224
Лучак Ю. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	228
Марков А. С. ЗЛОЧИНИ НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ	233
Ніколайчук В. В. КРИМІНАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ВНУТРІШНІМ ТА ЗОВНІШНІМ ЗАГРОЗАМ ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	239
Трухан В. О. ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ АНТИТЕРОРИСТИЧНИХ ЗАХОДІВ	244
Масленникова Т. А. РОЛЬ НОТАРІАТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	247

Веденєєв Д. В.,

доктор історичних наук, професор кафедри гуманітарних дисциплін,
Національна академія, керівних кадрів культури і мистецтв

ГІБРИДНА ВІЙНА: ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СТРАТЕГІЇ

Самостійний концептуальний та методологічний інтерес становлять сутнісні властивості того типу конфліктів (війн), які у сучасному світовому термінологічному полі носять назву «асиметричних», «неконвенційних», «нетрадиційних» і, що особливо часто зустрічається нині – «гібридних».

На жаль, поняття «гібридна війна» стала атрибутом своєрідної інтелектуальної моди. Нерідко автори (передовсім – популярних праць) намагаються виявити «гібридність» у віддалених від нас війнах Давнього часу, Середньовіччя, не кажучи вже про буремне ХХ століття. З одного боку, це переконливо демонструє тяглість певних елементів військового мистецтва й криптостратегії (у частині військової хитрощі, розвідувально-диверсійному ремесла, спецпропаганди тощо). Однак подібне «розчинення» не сприяє пізнанню справді принципово нових рис сучасної збройної та парамілітарної конфліктності, без чого, у свою чергу, неможливе озброєння військової організації України адекватними засобами протистояння новітнім загрозам. Закономірними стали пошуки наукового розуміння соціологічної сутності й доктринальних засад конфліктності нового типу [1-3].

Можна вести мову про модельну *стратегію «гібридної війни» (ГВ)*, маючи на увазі концептуально обгрунтований, спланований, цілеспрямований, довгостроковий алгоритм прихованих дій держави по відношенню до інших держав та спільнот, спрямований на досягнення цілей держави – ініціатора ГВ засобами, які суперечать нормам міжнародного права та добросусідства. На стратегічному рівні ГВ є частиною загального військово-політичного курсу держави, що потребує завчасної розробки доктринальних основ її

ведення, розбудови відповідної інфраструктури. Готовність до застосування методів ГВ промовистим індикатором сутності й спрямованості її державного ладу, офіційної ідеології, аксіологічної шкали та змісту зовнішньої політики.

Можна припустити, що гібридна війна являє собою таку деструктивну стратегію, яка об'єднує війну звичайну, «малу війну» і кібервійну, а її стратегічною метою є повна руйнація суб'єктності держави-жертви із подальшим переведенням її під зовнішнє управління.

Стратегія ГВ радикально відрізняється від традиційною ієрархією пріоритетів. Їх послідовність за важливістю цілей демонструється розробленою у середині 1990-х рр. ВПС США схемою, за якою противник постає у вигляді мішені із п'ятьма концентричними колами. При цьому (за зменшенням важливості ураження) центром є політичне керівництво противника, його лідери; далі іде система життєзабезпечення; інфраструктура і економіка; власне населення, і лише останнє коло – збройні сили. При цьому головні зусилля мали б застосовуватися для ідейно-політичного роззброєння, деморалізації та дискредитації політичних лідерів та управлінських кіл.

Проблеми стратегії ГВ та протистояння її загрозам розглядаються у низці офіційних документів армії США, зокрема – у «Білій книзі» Командування спеціальних операцій Сухопутних військ США під назвою «Протидія нетрадиційній війні» та в Оперативній концепції армії США «Перемоги у складному світі». Визначення «гібридні загрози» включені в останні три 4-річні американські офіційні огляди з проблем оборони – 2006, 2010 і 2014 рр. При цьому складовими стратегії ГВ вважається широкий діапазон ворожих дій: кібервійна, вірогідність асиметричних конфліктів низької інтенсивності, глобальний тероризм, піратство, незаконна міграція, корупція, етнічні і релігійні конфлікти, безпека ресурсів, демографічні виклики, транснаціональна організована злочинність, проблеми глобалізації й поширення зброї масового знищення тощо.

Як видається, провідний принцип стратегії ГВ – забезпечення максимальної концентрації ресурсів на уразливих ділянках з метою гарантованої дестабілізації політичного й воєнного керівництва держави-жертви, її соціально-економічних структур, куль-

турно-світоглядової сфери з подальшим скасуванням реального суверенітету й передачею під зовнішнє управління. Серед інших особливостей стратегії ГВ:

- домінуюча присутність (поряд із традиційним силовим протиторством) методів дипломатичного, інформаційного, економічного та спеціального впливу;
- орієнтація на швидку зміну правлячої адміністрації;
- перетворення на основну ударну силу частини громадян країни-жертви, іррегулярних формувань, а також найманців;
- формальне дотримання правових норм міждержавного співіснування.

На наш погляд, можна виокремити кілька стратегічних етапів ведення ГВ:

- здійснення державою-агресором стратегічної розвідки із виявлення слабких та вразливих ланок у забезпеченні оборони, внутрішньої та зовнішньої безпеки потенційного об'єкту агресії;
- формування комплексу гібридних загроз з урахуванням місцевої специфіки, створення позицій впливу в управлінській та інших соціально значущих сферах життєдіяльності держави;
- реалізація послідовного руйнівного впливу на ключові сфери військового, адміністративно-політичного управління, економічний лад та інформаційно-ментальну сферу за допомогою інформаційної зброї, спеціальних операцій, активізації «п'ятої колони» тощо;
- організація скоординованих дій внутрішньої деструктивної опозиції, радикально-екстремістських формувань для дестабілізації ситуації, створення гострої політичної кризи та технологічного стимулювання «мирних» масових протестних акцій для повалення існуючого ладу (правлячої адміністрації) або кардинальної зміни політичного курсу держави;
- (як варіант) розгортання неоголошених військових дій та підричних операцій за допомогою місцевих заколотників, сепаратистів, етнорелігійних фанатиків, носіїв екстремістської ідеології при наданні їм підтримки зброєю, фінансуванням, найманцями, інструкторами та інформаційно-політичної підтримки, організації дипломатичного тиску тощо;
- висування, у разі поразки або поступливості жертви ультимативних вимог щодо повної капітуляції або часткового задоволення

вимог, або, у разі фіаско гібридного наступу, зміна тактики, переведення конфлікту у відкладений («заморожений») стан.

Театром «гібридної війни» при цьому виступає багатовимірний реальний (фізичний) та віртуальний (інформаційно-ментальний) простір існування держави (групи держав, нації, етносу, людської спільноти тощо), який цілеспрямовано перетворюється на часо-простір проведення заздалегідь спланованого комплексу прямих та непрямих (асиметричних) агресивних дій.

Що стосується *змісту ГВ*, то йому властиве нове концептуальне сполучення й застосування сукупності новітніх й традиційних, військових і невійськових методів протиборства, які становлять основу ГВ як принципово нового типу конфліктних відносин у сучасному світі. Джерелами розробки форм і методів ГВ став аналіз особливостей застосування новітніх засобів і технологій збройної боротьби, прогрес невійськових форм протиборства (передовсім – у сфері технологій соціальної інженерії, інформаційно-психологічного протиборства, кібервійни), інших методів впливу на соціально-політичну реальність, яку інколи об'єднують поняттям «м'яка сила». Як основні *форми проведення ГВ* можуть розглядатися, зокрема:

- тривалі за часом, непрямі дії політичного, інформаційного, економічного, розвідувального-підривного характеру, які здатні принести ініціаторам бажаний кінцевий результат;

- проведення, після підготовчого періоду послаблення країни-жертви, масштабної кампанії із пріоритетним застосуванням силового тиску у супроводі інших методів ГВ (пряма або прихована збройна агресія, заколоти і державний переворот тощо);

- інспірування внутрішньої дестабілізації та досягнення контролю (керованості) політичного життя країни-жертви без прямого збройного втручання силами заздалегідь підготовлених внутрішніх деструктивних сил та дезорієнтації населення.

Провідними методами ГВ можуть вважатися, зокрема:

- приховані збройні дії збройних сил, сил спецоперацій того або іншого масштабу;

- бойові, диверсійно-терористичні дії підконтрольних агресору іррегулярних збройних формувань (повстанських рухів, озброєного підпілля, терористичних, кримінальних угруповань тощо);

- політико-дипломатичний тиск;

- методи економічної війни та підризу економічного потенціалу жертви;
- формування внутрішньої деструктивної опозицій, створення сильних позицій впливу в органах влади, управління, силових структурах, ЗМІ, партійно-політичній сфері країни-жертви;
- масштабна інформаційно-психологічна війна;
- розвідувально-підризна діяльність спецслужб.

Література:

1. Веденєєв Д., Слюсаренко А. «Гібридна» війна. Оформлення концептуальних поглядів на сутність конфліктності асиметричного типу. *Виклики і ризики. Безпековий огляд Центру дослідження армії, конверсії та роззброєння*. 2018. № 21. С. 28–46.
2. Магда Є. В. Гібридна війна: виклики і перемоги. Харків: Віват, 2015. 304 с.
3. Світова гібридна війна: український фронт / За ред. В.Горбуліна. К.: Фоліо, 2017. 496 с.

Борканюк А. Б.,

кандидат філософських наук, доцент,

Національна академія СБ України

ФІЛОСОФСЬКА КАТЕГОРІЯ БЕЗПЕКИ – ОСНОВА НОВОЇ ПАРАДИГМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

На різних етапах розвитку світу безпека як категорія відіграла значну роль у системах національної безпеки країн, пройшовши при цьому тривалий шлях еволюційного розвитку з точки зору захисту людини до захисту держави від небезпек.

Розгляд безпеки як певного стану захищеності від загроз і небезпек є дещо спрощеним, утилітарним підходом, згідно з яким є певні набуті цінності та (чи) інтереси, і якщо виникає загроза тим цінностям (інтересам), тоді фіксується небезпека. Такий підхід не враховує, що поняття «безпека» можна інтерпретувати ширше, як категорію філософську, а відтак – і категорію теорії державної політики та державного управління [8].

З античних часів у працях філософів (Аристотель, Платон) «безпека» як поняття розглядалась з позиції забезпечення безпечних умов життя, захисту життя та створення умов для його розвитку й життєдіяльності, важлива роль при цьому належала державі. Також у глумачному словнику В. Даля термін «безпека» трактується як відсутність небезпеки, надійність [4, с. 56].

Лише в XVII-XVIII ст. завдяки філософським концепціям Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж-Ж. Руссо і Б. Спінози вживання поняття і терміну «безпека» значно поширилось. В узагальненому значенні зміст цього поняття ототожнювався зі станом спокою, що виникає в результаті відсутності реальної небезпеки як фізичної, так і моральної. Саме в цей період були зроблені перші спроби теоретичного опрацювання даного поняття.

Найцікавішу версією було запропоновано австрійським юристом і суспільним діячем Й. Зонненфельсом (1732–1817), який вва-

жав, що стан безпеки є необхідною умовою для вільного існування приватної особи та розвитку суспільства. Причому зростання народонаселення він розглядав як один з головних факторів забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки держави.

З XIX ст. в європейських країнах стан безпеки почав розглядатися як наукова категорія в контексті безпеки індивідуума, суспільства та держави. Характерно, що в Російській імперії це поняття стало вживатися тільки наприкінці XIX ст. у досить специфічному сенсі – як охорона суспільної небезпеки та діяльність, що спрямована на боротьбу з державними злочинами [2].

О. Бельков пропонує розуміти безпеку як стан, тенденції розвитку й умови життєдіяльності соціуму, його структур, інститутів та установ, за яких забезпечується збереження їх якісного визначення з об'єктивно обумовленими інноваціями в ній та вільне функціонування, що відповідає її власній природі та нею визначається» [3].

М. Лесков для розуміння концепту безпеки пропонує гомеостатний підхід, в межах якого безпеку слід розуміти як тип динамічної рівноваги, характерної для складних саморегульованих систем і станів стосовно підтримки суттєво важливих для збереження системи параметрів у межах дозволеного [7].

С. Белов, А. Ільницька, А. Коз'яков визначають безпеку як стан об'єкту захисту, при якому дія на нього всіх потоків речовини, енергії та інформації не перевищує максимально припустимих значень [2]. Однак таке трактування не є однозначним, зважаючи на те, що і як слід визначати у якості максимально припустимого значення стану небезпеки.

Таким чином, безпека, з одного боку – це тенденції розвитку й умови життєдіяльності соціуму, його структур, інститутів, які визначаються відповідними настановами (політичними, правовими та іншими), за яких забезпечується збереження їх якісної визначеності та вільне, яке відповідає їх природі, функціонування. З другого боку – це захищеність вказаного функціонування від потенційних і реальних загроз [9].

Домінуючий в сучасній українській науці підхід тлумачить безпеку як «рівень захищеності життєво важливих інтересів людини, а також суспільства, держави, довкілля від реальних або потенційних загроз, що їх створюють антропогенні чи природні чинники».

При цьому «розрізняють воєнну, екологічну, економічну, інформаційну, пожежну політичну, продовольчу, радіаційну, соціальну, технічну, транспортну, фінансову, ядерну безпеку». Крім того, «важливий чинник політики будь-якої держави – національна безпека» [6, с. 385].

Формування сучасної парадигми національної безпеки відбувалося на базі переосмислення філософських напрацювань з даної проблеми видатних мислителів Європи і США. Тому в контексті проблеми, якій присвячена дана стаття закономірним вважається прагнення осмислити генезис світоглядних та методологічних підходів до розуміння проблем безпеки.

Як склалися уявлення про безпечне існування, в чому вбачали мислителі різних епох причини й джерела небезпек, як намагалися добитися стійкого миру, безпеки й процвітання – відповіді на ці та інші життєво важливі питання далеко виходять за межі соціально-філософського дослідження. Повернутися до давнього минулого важливо не тільки для того, щоб докопатися до справжніх витоків тих або інших категорій і принципів, що становлять методологічний каркас філософської концепції національної безпеки [5].

Поняття «національна безпека» належить до самостійної (наочно і функціонально) духовно-моральної та матеріальної реальності в житті країни, де забезпечується захищеність, екзистенціальний порятунок соціуму (людини, нації, держави). До цих пір (за рідкісним винятком) у вітчизняних суспільних науках осмислення цього поняття, його змісту відбувається на соціоцентристській основі [1].

Філософія закликає «національну безпеку» до ясної, глибокої, творчої самосвідомості: як на рівні особи, що діє в цій сфері, так і на рівні суспільства в цілому. І лише філософія може засвідчити її національне вимірювання. Але за істину / брехню в ній відповідає сам народ, у складі його мислячої частини. І метафізично, і політично народ – відповідальний суб'єкт національної безпеки, де знаходить свій вираз питання / відповідь народу про самого себе, що робить її саме безпекою. Інакше стирається відмінність цієї сфери від інших в соціумі. Але необхідно відразу ж підкреслити щоб уникнути гносеологічних непорозумінь, що національна безпека – це не якась самотиснуча, «езотерична суть», яка доступна лише містичному позарациональному осяянню [1].

В інтересах пошуку шляхів підвищення результативності та ефективності функціонування механізм забезпечення національної безпеки може розглядатися як система, процес чи як засіб (інструмент), а також як сукупність взаємопов'язаних, взаємообумовлених та взаємодіючих соціальних механізмів, метою яких є забезпечення безпеки у тих чи інших сферах життєдіяльності суспільства.

Висновок. Отже, філософська категорія безпеки є фундаментом побудови актуальної в сучасному світі парадигми національної безпеки з врахуванням наявних напрацювань філософів. Зміст національної безпеки подається через безпеку її складових. Проте такий спрощений підхід щодо визначення змісту безпеки заважає його серйозному методологічному аналізу в контексті філософської практики.

Література:

1. Абрамов В. І. Національна безпека як філософська категорія. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10avibfk.pdf> (дата звернення: 08.07.2020).
2. Безопасность жизнедеятельности: учебник для вузов / С. В. Белов, А. В. Ильницкая, А. Ф. Козьяков и др. М.: Высш. шк., 2007. 616 с.
3. Бельков О. А. Понятийно-категориальный аппарат концепции национальной безопасности. *Безопасность*. 1994. № 3 (19). С. 91.
4. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: Т. 1–4. М.: Рус. яз. 1981 – Т. 1. А. 699 с.
5. Дзьобань О. П. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій (методологія дослідження та забезпечення): монографія. Х.: Константа, 2006. 440 с.
6. Енциклопедія сучасної України. К.: Координаційне бюро ЕСУ НАН України, 2003. 872 с.
7. Лесков М. А. Гомеостатические процессы и теория безопасности. *Безопасность*. 1994. № 4 (20). С. 66.
8. Пасічник В. М. Філософська категорія безпеки як основа нової парадигми державного управління національною безпекою. *Демократичне врядування*. 2011. Вип. 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_7 (дата звернення: 08.07.2020).
9. Ситник Г. П. Безпека як інтегральна характеристика розвитку соціальних систем. *Державне управління в Україні: реалії та перспективи: Зб. наук. праць*. 2005. С. 278–282.

Руснак О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор спеціальної кафедри Національної академії СБ України

ЮРИДИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Моделювання як специфічний засіб та форма наукового пізнання не є новаторським винаходом новітніх часів. Проте, саме ХХ століття вивело метод моделювання на новий рівень, одночасно виявивши цілу низку протиріч, які вимагають глибинного теоретичного **осмислення** даного методу як інструменту пізнання, **пошуку** його місця та ролі в процесах правового регулювання. Поняття «моделювання» тісно пов'язане із поняттям «модель». Слово «модель» походить від латинського слова *«modelium»*, що означає образ світу, спосіб дії, абощо. Первинне значення моделі пов'язане із архітектурою.

На даний час майже у всіх європейських мовах поняття «модель» вживається для позначення способу або прообразу предмету або явища, що підлягає аналізу, вивченню, копіюванню або відтворенню. Існує велика кількість визначень та безліч способів класифікації моделей, подеколи суперечливих та упереджених, що пояснюється множинністю завдань та сфер застосування зазначеного способу наукового дослідження.

Найбільш цікавими визначеннями моделі, на наш погляд, є визначення відомого американського дослідника Джоя Форестора та вченого українського походження В.А. Штоффа. Дж. Форестор, зокрема, зазначає: «Моделювання означає матеріальне або уявне імітування реально існуючої системи шляхом спеціального конструювання аналогів (моделей), у яких відтворюються принципи організації та функціонування цієї системи». В основі цього твердження покладено ідею про те, що модель – це засіб пізнання, а головне її призначення – відобразити важливі характерні риси явища або об'єкта.

Сьогодні поняття «правова модель», «модельне законодавство», «модель правового регулювання», «модель праворозуміння» та деякі інші глибоко укорінилися у термінологічному словнику правознавства. Однак ще й досі розуміння цих термінів в загальній теорії права залишається неоднозначним та не визначеним. У результаті виникла термінологічна неузгодженість, що перешкоджає досягненню єдності сприйняття однакових правових явищ різними суб'єктами права. Зазначене ставить під сумнів можливість ефективного використання моделей та моделювання в праві.

В той же час терміни «правова модель», «правове моделювання» останнім часом все частіше зустрічається у різноманітних юридичних публікаціях. Разом з тим, доводиться констатувати, що не завжди розумінню цього терміну надається належне значення. Важливо зауважити, що використання терміну «правова модель» в гуманітарних науках, і особливо в юриспруденції, вимагає набагато більш глибокого опрацювання й осмислення, ніж, як не дивно, у природничих, де поняття «модель» давно вже отримало чітке фізичне втілення. Слід зазначити, що термін «правова модель» ще й досі є не до кінця пропрацьованим та уживаним в теорії держави і права. Тож, детальний аналіз усіх функцій діючих правових моделей дозволить більш чітко визначити це поняття.

На думку одного з відомих українських дослідників у галузі права М.В. Кельмана, в публікаціях сучасних представників теоретичної юриспруденції у кращому випадку можна зустріти висвітлення окремих аспектів поняття «модель», і то, лише в межах аналізу обмеженого кола проблем. Прикладом може слугувати дослідження О.М. Салигіної, у якому зазначається, що правова модель «спрощуючи та схематизуючи правову реальність, дозволяє зрозуміти структуру, функції, особливості взаємодії елементів об'єкту, причинно-наслідкові зв'язки між ним, дати імовірнісний прогноз її змінування».

Дещо інший підхід до визначення поняття «модель» в праві запропонував інший дослідник А.С. Безруков, який розглядає модель як необхідний інструмент права. На його думку «... модель в юриспруденції – це інтелектуально-вольовий опис, який в достатній ступені повторює суттєві властивості модельованого об'єкту, процесу або явища державно-правового життя, який сформувався

під впливом всієї сукупності об'єктивних та суб'єктивних факторів суспільного розвитку».

На наше переконання *модель у праві (правова модель)* – це певна уявна абстрактна структура, яка, незалежно від форми її подання, в рамках окремої гіпотези відображає існуючу або можливу (*перспективну*) правову реальність в конкретній сфері суспільних відносин, в обсязі, достатньому для її сприйняття, відтворення або ж вдосконалення.

У нашому дослідженні під правовою реальністю ми, слідом за Михайлом Кельманом, розуміємо систему, яка включає три складові: **нормативну** (*правові норми, принципи та інститути*), **організаційну** (*юридичні органи і установи*) та **світоглядну** (*правові погляди, ідеї*). Іншими словами, правова реальність – це комплекс усіх юридичних явищ та феноменів, що включають як позитивні, так і негативні компоненти, зокрема, внутрішню правосвідомість, правопорядок та законність з одного боку, а з іншого – протиправні явища, ті що, дестабілізують нормальну життєдіяльність держави та суспільства.

Поняття «модель» широко використовується й у інших галузях права, наприклад: модель адміністративного права, модель міжнародного митного права, модель морського права тощо. Безумовно, кожній з них відповідає власна конкретна гіпотеза. У нашому дослідженні поняття «модель» використана у зв'язку із проблемою необхідності розкриття злочинів проти держави, зокрема, протидії шпигунству або державній зраді.

В Україні правову модель протидії шпигунству можна розглядати як таку, що виходить із гіпотези, яка полягає в тому, що кримінальна відповідальність диференціюється залежно від того, чи є особа, яка вчинила шпигунські дії, громадянином нашої держави чи ні. У першому випадку Кримінальний кодекс за державну зраду у формі шпигунства передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої (*ст.111 ККУ*). У разі, якщо людина є іноземцем або апатридом, за шпигунську діяльність, відповідно до санкції статті 114 КК України, призначається покарання у вигляді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

У Кримінальному кодексі ФРН така диференціація відсутня. Суд в Німеччині може призначити покарання за шпигунські дії у вигляді

ді позбавлення волі на термін від 2-х років до довічного ув'язнення, незалежно від того, чи є винна особа громадянином ФРН чи ні.

У Франції, так само як і в Україні, дії, що скоювалися громадянами Франції визнаються зрадою, а у разі здійснення громадянами інших країн – шпигунством (ст. 411-4 та 411-5 КК Франції). Покарання за шпигунську діяльність для громадян Франції також є більш суворим.

У кримінальному праві Великобританії, так само як і в законодавстві ФРН, суб'єктом зради визнається будь-яка особа, що перебуває на території Великобританії, в тому числі тимчасово, незалежно від його підданства чи громадянства. Відповідно, і покарання, яке призначається за зраду і шпигунство, не залежить від громадянства винної особи.

Таким чином, є підстави говорити про наявність двох правових моделей, одна з яких **диференціює** відповідальність за зраду і шпигунство (*Україна, Франція*), а інша – ні (*ФРН, Великобританія*).

Іншим прикладом є диференціація національного права за принципом суспільної небезпечності дій, що утворюють об'єктивну сторону злочину в формі державної зради. У КК України такої диференціації немає (*Ст. 111 КК України*). Навпаки, у другому розділі Особливої частини КК Німеччини включено 11 параграфів, що деталізують форми державної зради і, відповідно, диференціюють відповідальність за них.

Тож, можна говорити про можливість існування великої кількості правових моделей у вже існуючій правовій реальності. Проте, існування таких моделей має бути обумовлено об'єктивною необхідністю. Тому, головне в ході побудови моделі це визначити мету, заради досягнення якої створюється та чи інша модель.

У юридичній практиці прийнято вважати, що правова модель може створюватися заради досягнення наступних цілей:

- пояснення;
- інтерпретації;
- проведення експерименту.

Модель завжди має бути адекватною реальності, адже відтворює її у спрощеному, абстрактному вигляді, виділяючи головне, що відповідає обраній гіпотезі. Це допомагає пояснювати ідеї, закладені у складних розумових конструкціях, сприяє процесам пізнання, освоєння певної правової конструкції. У цьому полягає пояснювальна роль правової моделі.

Чеховська М. М.,

доктор економічних наук, професор,

Шлапаченко В. М.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Національна академія СБ України

МОВА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНІЙ ВІЙНИ

З давніх часів мова, як чинник державності, відігравала провідну роль. Її політичний аспект найточніше визначили древні римляни: «чия мова, – того і влада». Добре усвідомивши цю істину проросійські сили вже від початку незалежності України чинили активний спротив утвердженню української мови як державної, використовували поширення російської мови серед населення країни в політичних маніпуляціях, апогеєм яких стало виправдання керівництва Російської Федерації щодо агресії проти України наміром «захистити російськомовне населення». Такий підхід є базовим ідеологічним підґрунтям імперської концепції «русского мира», відповідно до якої він закінчується там, де закінчується російська мова, тобто – де більшість населення російськомовні, – там і Росія.

Саме ті регіони, де українською мовою говорили найменше, стали осередками сепаратизму, базою для формування антидержавних терористичних формувань, а згодом були окуповані російськими військами.

У дослідженні провідних аналітиків країн Вишеградської четвірки щодо захисту проти гібридних загроз Росії (2017 р.), де аналізувалися різноманітні інструменти Кремля для поширення впливу в центральній та східній Європі, експерти дійшли висновку, що основним інструментом «м'якої сили» для поширення такого впливу в Україні є російська мова [1].

Здавалось би, висновки очевидні. Проте, попри неприховане й активне використання агресором мовного чинника у розпочатій

гібридній війні проти України в українських нормативно-правових актах, прийнятих після 2014 року, важливість цього як аспекту безпекового політики та відповідні заходи щодо його забезпечення не знайшли свого відображення. Державна мовна політика за останні шість років також не зазнала суттєвих змін. Прийнятий у квітні 2019 р. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», через декларативність своїх положень, розтягнутих в часі, позбавлених механізму контролю і санкцій за порушення, не зміг належним чином забезпечити її утвердження в публічному просторі.

На 29 році незалежності та шостому році російської агресії в інформаційному просторі України й досі домінують російськомовні газети, журнали та телепрограми, а держава не гарантує більшості своїх громадян (представникам титульної нації), право отримувати послуги, мати інформаційний контент, дивитися телебачення чи отримувати освіту рідною українською мовою. Дотепер не створено дієвих механізмів, які б унеможливили отримання громадянства, перебування на державній службі чи отримання роботи без знання української мови. На сьогодні Київ – єдина столиця незалежної держави, де домінує державна мова держави сусідньої. За останній рік в Україні розгорнулася нова кампанія з маргіналізації мовного питання, посилюється тенденція розширення та толерації вжитку російської мови у сфері державного (в т.ч. військового) управління та в публічній сфері. Проросійські сили в парламенті намагаються переглянути базові положення мовного закону.

Така ситуація з державною мовою, як складовою конституційного ладу, є ознакою незавершеності процесу українського державотворення, існування перманентної недооціненої загрози національній безпеці України.

Практична відсутність наукового доробку з аналізу впливу мовного чинника на забезпечення національної безпеки серед фахівців з безпекознавства дозволяє припустити, що на сьогодні, в умовах триваючої російської агресії та гібридній війні, його важливість для цієї категорії науковців не є очевидною, а також те, що такі дослідження в наукових установах сектору безпеки не проводяться.

Сучасні соціологічні дослідження, проведенні в провідних країнах світу, свідчать, що представника нації визначають переважно за мовою [2]. Отже, саме мова є основною ознакою національної ідентичності, об'єднує людей в націю, тобто є основним націєтворчим чинником. Втім, з початком процесу утворення національних держав феномен мови, як основного маркера нації, набув ще й державотворчої функції.

Укорінення національної ідентичності створює надійне підґрунтя для патріотизму та свідомого захисту інтересів своєї нації, а отже є запорукою надійного функціонування й успішного розвитку національної держави, як її уособлення. Національна мова згуртовує націю, підносить її самосвідомість, стверджує її самодостатність та окремішність щодо інших націй. Натомість, чужа мова завжди була інструментом асиміляції, покликаної розмити, а найкраще – назавжди стерти національну ідентичність завойованого народу, сприяти його мовно-культурному уподібненню, а згодом і самоотождженню з народом-загарбником. Асимільований народ вже не мав амбіцій власного державотворення, а отже втрачав мотив боротьби за незалежність та сприяв розбудові іншої держави. Влучно та образно про це сказала Ліна Костенко: «Нації вмирають не від інфаркту, – спершу їм відбирає мову». Тож державну мову, як основу ідентичності, варто захищати краще ніж територію, бо, як показує історичний досвід, території, де не панує державна мова (а значить не поширена національна ідентичність) є слабо інтегрованими в державу і за несприятливих обставин чи іноземного втручання легко втрачаються.

Відсутність в етносу власної мови ставить під сумнів його прагнення називатися окремим народом, а поготів нацією, що, у свою чергу, нівелює право на власну національну державу. Задля уникнення цього нації-держави наполегливо доводять іншість своєї мови, а отже і окремішність народу (наприклад, Чорногорія – Сербія). Або ж, навпаки, – визнаючи тотожність мови, визнають себе частиною (етнографічною групою) одного народу (Молдова – Румунія).

Обмежене застосування національної мови в національній державі є свідченням обмеженої державності нації, неповного її звільнення з-під колоніальної залежності, культурної неповноцінності. Домінування в окремих регіонах національної держави чужої мови

(мови колишніх колонізаторів, загарбників чи сучасних мігрантів) створює загрозу цілісності країни, оскільки інша мова формує інші культурні та духовні традиції, цінності та інтереси що не завжди збігаються з інтересами титульної нації та створеної нею держави. Тому, як слушно зазначає М. Степико, головною задачею зміцнення національної ідентичності та консолідації української нації є мовна, культурна та ціннісна українізація суспільства. У цьому зв'язку визначальним пріоритетом є подолання на території України конкуренції панросійської та української ідентичностей, оскільки послаблення останньої створює низку загроз національній безпеці, зокрема генерує сепаратизм, актуалізує ідеї федералізації, стимулює прагнення сусідніх держав побудувати в Україні свої національні автономії [3].

Паралельне існування в Україні різних мовно-культурних традицій створює потенційні джерела соціальної напруженості, перешкоджає утвердженню єдиної національної ідентичності, створює передумови для Російської Федерації надалі розігрувати карту з утисками російськомовних і їх захистом. Тож доки Україна плекатиме двомовність у публічному просторі, доти вона залишатиметься об'єктом російського впливу, зазіхань і агресії.

Зазначимо, що в основі триваючої російсько-української війни лежить саме конфлікт ідентичностей. І суть цього конфлікту полягає в тому, що росіяни не визнають права України на існування як окремої держави, оскільки не вважають українців окремою нацією.

На сьогодні, користуючись невизначеністю мовної політики української влади в умовах гібридної війни, Росія посилила боротьбу за самоідентифікацію українців, завданням якої стало максимальне укорінення у свідомості наших громадян парадигми «єдиного народу», що ґрунтується на неправдивих історичних фактах та ігноруванні лінгвістичних досліджень, розмивання української ідентичності та зміцнення російської. Відповідно до поширюваного гасла «Адін народ – адін язик – адна страна», – батьківщиною всіх російськомовних має стати «Великая Россия», де Україна може перебувати лише як територіальна одиниця.

В умовах гібридної війни все більш відвертими стають намагання проросійських сил, здебільшого інспіровані російськими спецслужбами, перешкодити мовному об'єднанню українських

громадян. Спроби утвердити державну мову в публічному просторі дотепер викликають спротив, протидію та саботаж значної частини суспільства. Окремими політичними силами активізувалось просування тези двомовності України, яка й ще й досі знаходить чималу підтримку в південно-східних регіонах, впроваджуються принципи-лексеми нівелювання української мови, на кшталт «какая разница на каком языке говорить», пропонується облишити українізацію та зосередитись на економічних питаннях, тощо.

Отже, в умовах триваючої гібридної війни мовне питання потребує вирішення не лише з огляду на свою потенційну конфліктогенність, а передусім через надважливий на сьогодні для держави безпековий потенціал. В українському законодавстві (передусім безпековому) мають бути передбачені заходи з утвердження української національної ідентичності і мови як її базового елементу, а також контроль та відповідальність за порушення законодавчих приписів.

Література:

1. «Російська мова – інструмент номер один» для поширення впливу Кремля в Україні – Даниел Барта. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28886288.html>. – Заголовок з екрану.
2. Мова: наріжний камінь ідентичності нації. URL: <https://zbruc.eu/node/61909>. – Заголовок з екрану.
3. Степико М. Т. Загальноукраїнська ідентичність – головний об'єкт гібридної війни Росії проти України. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2854>. – Заголовок з екрану.

Бондаренко І. Д.,
науковий співробітник, НА СБ України

АЛГОРИТМ ВИКОРИСТАННЯ OSINT-ІНСТРУМЕНТІВ В ДІЯЛЬНОСТІ ІЗ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНИМ ЗАГРОЗАМ ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ

За оцінками аналітиків, в середньостроковій перспективі ключову детермінанту загроз державній безпеці України обумовлюватиме фактор переходу конфлікту на Донбасі в так-звану «холодну» фазу, що означатиме поряд із зменшенням вогневих контактів на лінії розмежування перманентне посилення поза-воєнної складової деструктивної діяльності агресора. Ефективність діяльності спеціальних органів із ідентифікації та нейтралізації існуючих загроз безпосередньо впливає на стан державної безпеки.

Пошук інформації щодо особи – важлива компонента діяльності із ідентифікації гібридних загроз, що високо результативна у випадку гармонійного поєднання можливостей відомчих «закритих» баз даних та загальнодоступних ресурсів мережі Інтернет, зокрема даних з соціальних мереж.

Основною особливістю соціальних мереж як інтерактивного багатокористувацького ресурсу є те, що їх контент наповнюється самими учасниками цієї мережі. Ресурс є автоматизованим соціальним середовищем, що дозволяє спілкуватися групі користувачів, об'єднаних спільним інтересом. На популяризацію соціальних мереж також впливає психологічний фактор можливості генерування в соціальній мережі іміджу успішної та бажаної людини, що стимулює користувачів до активного завантаження медіа-контенту, який може стати джерелом інформації.

Популярність соціальних мереж зростає, а з популярністю росте і число користувачів. Відбувається і вирівнювання аудиторії за віком – в соціальній мережі спілкуються не тільки молоді, а й зрілі й літні люди, представники всіх соціальних верств.

Протягом останніх років соціальні мережі в Україні характеризуються такими тенденціями: взаємоінтеграція, спеціалізація, технологічний розвиток, комерціалізація, мобільність, підвищення рівня наочності та інтуїтивності інтерфейсу, обмеження обсягу персональних даних користувачів, які можуть бути відфільтровані автоматизовано, зокрема, сторонніми пошуковими інструментами через API.

Наразі в Україні одними із найбільших джерел інформації про особу в Інтернеті є соціальні мережі Facebook та Instagram. Facebook запустила україномовну версію сайту у 2011 р. В 2017 році кількість українських користувачів Facebook різко зростає, соціальна мережа стала найпопулярнішою в Україні після заборони російських інтернет-ресурсів Однокласники та Вконтакті. На початок 2019 року кількість користувачів Facebook в Україні досягла 13 мільйонів. З них 8,8 мільйонів заходять у соцмережу виключно з мобільного телефону, 1,2 мільйони – виключно з десктопу, а 3 мільйони – з десктопу та мобільного.

Facebook зберігає величезну кількість персоніфікованих даних, за якими особа може бути ідентифікована та характеризується за психотипом, соціальним статусом. В соціальну мережу завантажено більше 350 мільярдів фотографій. Кожний день 35 мільйонів користувачів оновлюють свій соціальний статус. Динаміка соціальних взаємодій в Facebook лише зростає.

Донедавна в Facebook пошук був можливий двома шляхами:

– стандартний пошук по запиту через спеціальну сторінку інтерфейсу соц.мережі;

– інтелектуальна пошукова система Graph Search безпосередньо в Facebook або сторонні сайти/додатки, які здійснювали доступ до Graph Search через свій інтерфейс.

7 червня 2019 року після загальновідомих скандальних подій компанія Facebook заблокувала функціонування Graph Search, а більшість вищезазначених сторонніх пошукових ресурсів припинили роботу або суттєво скоротили свою пошукову можливість. Водночас існують програмні можливості доступу до функціоналу Graph Search попри факт його блокування. Вони передбачають більш глибоке використання технічної складової шляхом формування URL-запитів в браузері, але із низкою хитрощів, пов'язаних

із формуванням таких запитів на програмній мові JSON із її перекладом на BASE64.

Значним обсягом даних про особу є Instagram. Саном на 2020 рік він має загальну кількість – 1,2 млрд. користувачів. З них – 11 млн. українців. Популярність соціальної мережі Instagram за останні роки значно зросла, а серед молодих користувачів до 25 років навіть вище ніж Facebook. Простота публікації фотографій, поява і розвиток функції «Stories», підвищили інтерес до сервісу з боку відомих людей, зробили його ще популярнішим. З моменту появи сервісу його пошуковий функціонал був суттєво обмежений з причин забезпечення приватності. Можливість сторонніми платформами оброблювати API (внутрішні дані) Instagram була звужена.

Корисною функцією Instagram є саме пошук за геолокацією, що може бути використано в двох пошукових напрямках:

а) якщо об'єкт пошуку активно користується геомітками Instagram, то його аккаунт можна знайти за геолокацією – шляхом перегляду великої кількості фотографій з мітками біля місця роботи/ проживання/ відпочинку.

б) пошук Instagram може бути корисний навіть у випадку, якщо об'єкт пошуку взагалі не користується сервісом. Об'єкт пошуку може бути сфотографований на знімках інших користувачів Instagram як умисно, так і випадково. В першу чергу це стосується функції «Stories» – можливості публікувати фотографії та короткі відео, які автоматично видаляються протягом доби, є свого роду «ілюстраціями дня» користувача. В даному контексті в пошуку допомагає те, що «Stories» також можуть публікуватися користувачами з геомітками. По таким позначкам можна переглянути всі «Stories» різних людей, зроблені в конкретному місці, а отже – отримати інформацію про події та людей, які були випадково зафільмовані.

Шляхом аналізу даних соціальних мереж можливо встановити: 1. Установчі дані людини: ПІБ, дата і місце народження, фото. 2. Компетенції: освіту, досвід роботи, досягнення. 3. Зв'язки: родинні, дружні, робочі. 4. Особливості особистості: характер, хобі, погляди, переконання. 5. Місце роботи й посаду. 6. Події, які відбувалися в певний час, людей, які були присутні; 7. Контакти людей, зокрема, номери мобільних; 8. Дані особистого автотранспорту.

Загальний алгоритм пошуку інформації в соціальних медіа:

1. Починати пошук варто з запитів до пошукового сервісу. Використовувати уточнюючі запити, оператори пошуку, обмежувати області пошуку доменами або сайтами. Якщо шукаєте інформацію про людину, то важливою знахідкою можуть стати його нік, номер телефону та адреса електронної пошти. Алгоритм формування імені може бути схожий на асоціації: ім'я + рік, ім'я + прізвище, ім'я + персонаж.

2. Необхідно шукати факти, фрагменти, посилання за які можна «зачепитися» в подальшому. Якщо стає відомий номер телефону чи електронна пошта користувача, можна спробувати знайти його листування на форумах, дошках оголошень, тощо. При пошуку людей необхідно перевіряти інформацію: де навчався, де народився, де працював, з ким мав дружні відносини.

3. У випадку, якщо відомі можливі псевдоніми особи, їх доцільно використовувати для пошуку аккаунтів у соціальних мережах. Соціальні мережі часто об'єднують користувачів по групах і інтересам, можливо шукати людину через його знайомих, в спільнотах, за місцем навчання або народження.

4. Якщо відомий номер телефону користувача, його нік або логін, адресу електронної пошти, можна спробувати імітувати відновлення пароля в Інтернет-сервісі або соціальної мережі, в якій він зареєстрований. Як правило, для відновлення пароля використовуються або дані телефонного номера, або електронної пошти. Знаючи один з ідентифікаторів можна визначити інший, так як сервіс повідомляє на який номер або його частина буде відправлено СМС, або відображає електронну адресу відправки.

5. На етапі пошуку слід фіксувати в файлі знайдені посилання, документи, скріншоти зображень, тощо. Зібрана інформація може виявитися корисною в подальшому.

Шмоткін О. В.,

професор кафедри теорії та історії держави і права

Національної академії СБ України

доктор юридичних наук, професор

ДЕЗОРГАНІЗУЮЧІ ФАКТОРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Дезорганізуючими факторами національної безпеки є явища які спрямовані на руйнування національної безпеки. Серед них фахівці виокремлюють, насамперед, загрози національної безпеки.

Словник «Секьюріті» дає таке визначення загроз: 1. Сукупність умов і факторів, які створюють небезпеку життєво важливим інтересам особі, суспільству та державі. 2. Перспектива такого розвитку подій, яка буде створювати небезпеку для самого існування держави, її незалежності, і виживанню, як соціально економічної і політичної спільності [1, с 445-446].

В. А. Ліпкан зазначає, що загрозами національній безпеці слід вважати явні чи потенційні дії, які ускладнюють або унеможливають реалізацію національних інтересів і створюють небезпеку для системи національної безпеки, життєзабезпечення її системоутворюючих елементів [2, с. 422].

У Законі України «Про національну безпеку України» міститься занадто абстрактне і незрозуміле визначення загроз національній безпеці України: «явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України» [3].

Стосовно іншого дезорганізуючого фактору національної безпеки – небезпеки, фахівці відмічають: «Небезпека – одне з основних понять національної безпеки, під яким розуміються будь-які процеси, явища, події, інші чинники, що здатні заподіяти шкоду (збиток) національним інтересам і таким чином ідентифікуються (оцінюються, визначаються) як загрози щодо реалізації вказаних

інтересів, тому воно є більш загальним, ніж поняття «загроза» [4, с. 118].

З точки зору В.П. Горбуліна та А.Б. Качинського : «Небезпека відображає можливість виникнення умов технічного, природного, економічного або соціального характеру, за наявності яких можуть трапитися несприятливі події та процеси ... Отже, небезпека – це ситуація, що постійно присутня в навколишньому середовищі, що за певних умов може призвести до реалізації небажаної події, з якою пов'язані ряд небезпечних для людини, суспільства, держави та довкілля факторів» [5, с. 22].

Інші дослідники, зокрема В.А. Акімов, В.Д. Новіков, М. Радаєв, вважають, що одним із напрямів державної політики в галузі безпеки має бути виявлення небезпек, оцінювання ризиків та прогнозування надзвичайних ситуацій (вони розглядають насамперед природну і техногенну безпеку), а також зменшення ризику та знищення ефективності захисту населення і територій. Тобто в їх розумінні має йтися про певну сукупність небезпек, а також що небезпека є об'єктивною реальністю будь-якого виду людської діяльності, її ступінь (міра) характеризується ризиком. З їх точки зору ризик це можливість того, що людські дії або результати цієї діяльності можуть призвести до наслідків, які впливають на людські цінності [6, с. 17].

Сьогодні набуває широкого поширення поняття «виклик».

Вважається, що виклик – сукупність обставин не обов'язково конкретно погрожуючого характеру, але безумовно вимагаю чого реагування на них з метою попередження або зниження можливої шкоди [7, с. 20].

Існують і інші точки зору на поняття та співвідношення викликів, ризиків, загроз, небезпек. Їх аналіз дає можливість зробити наступні висновки:

- деякі фахівці при характеристиці національної безпеки використовують тільки категорію «загроза»;
- інші дослідники ототожнюють ці чотири деструктивні чинники національної безпеки;
- існує точка зору, що тотожними є тільки «загрози та небезпеки»;
- деякі дослідники не оперують категорією «виклик»;

- ступінь шкоди національної безпеки цих чотирьох категорій різними фахівцями визначаються по різному;
- причинно-наслідкові зв'язки між цими чотирма категоріями визначаються по різному;
- немає єдиного розуміння, що, чому з цих категорій передує.

Викладені розбіжності в характеристиці викликів, ризиків, загроз, небезпек обумовлене, насамперед, в різному розумінні цих явищ. Головним тут повинно бути встановлення сутнісних рис цих категорій. Цю сутність можна виявити на основі законів, що обумовлюють виникнення, розвиток, існування викликів, ризиків, загроз, небезпек.

З нашої точки зору, закон – це об'єктивні, необхідні, стійкі, повторювані, системні якості явищ дійсності, які надають їм упорядкованість.

Закони буття можна поділити на закони природи та закони суспільства, які обумовлені законами природи. Закони природи можна поділити на закони неорганічного світу та закони органічного світу які в свою чергу поділяються на інші види законів. Закони суспільства можна поділити на закони матеріальної сфери та не матеріальної (духовної) сфери, які також поділяються на інші види законів.

Закони природи та закон суспільства будуються на універсальних законах буття (Космосу, Всесвіту), або загальносистемних закономірностях природи та суспільства.

Таким чином, існування суспільства, його прогресивний розвиток можливий лише на основі реалізації законів, тому що на суспільство як частину природи, продукт її розвитку поширюються закони матеріального світу. Вони не можуть бути порушені у соціальному житті. Людина має змогу пізнавати ці закони і визначати шляхи, форми, методи для їх використання з метою отримання необхідних результатів. Але «скасувати» закони буття неможливо. Люди можуть змінювати соціальну реальність лише в межах законів природи і суспільства. Порушення цих законів руйнує національну безпеку.

З нашої точки зору, національна безпека – це існування національного суспільства відповідно до закономірностей його буття, які можна класифікувати за об'єктом, за масштабом, за обсягом,

за значимістю, за характером та іншими класифікаційними підставами.

Засновуючись на викладеному, можна зробити наступні висновки.

Ризик – це можливість, вірогідність виникнення умов, факторів, що можуть порушити закономірності національної безпеки.

Виклик – це виникнення умов, факторів, що можуть порушити закономірності національної безпеки.

Загроза – це початок дії на саму закономірність.

Небезпечними є і виклики, і ризики, і загрози. Цю небезпеку несе їх крайній негативний прояв. Він обумовлений, в першу чергу, рівнем негативного потенціалу викликів, ризиків, загроз, в другу чергу, здатністю суб'єкта забезпечення безпеки протистояти ним. Чим менша ця здатність, тим вище небезпеки і навпаки, тобто небезпеки за походженням мають дуальну сутність: внутрішній негативний потенціал викликів, ризиків, загроз і зовнішній потенціал суб'єктів, що протидіють ним. При перевазі першого виникає ситуація небезпеки.

Безпека та небезпека є антонімами тому повинні використовуватись в дуальній зв'язці. Тобто категорії протилежній безпеці є категорія небезпеки. Таким чином небезпека є основним дезорганізуючим фактором безпеки тому замість розповсюджених в теорії та практиці категорій загроз, ризиків, небезпек треба використовувати категорію небезпека, в яку вони входять.

Треба відмітити, що небезпека є категорією можливого, але не дійсного. Ця можливість може бути реальною або потенційною. Реальність або потенційність небезпеки може мати різні рівні але у всякому разі небезпека в різних її проявах за своєю суттю є категорією можливого але в сфері безпеки існують явища, які є дійсними тому що наносять їй реальну шкоду. Поряд з цим ні в теорії ні на практиці ці категорії майже не згадуються незважаючи на їх важливість для національної безпеки.

З нашої точки зору окрім можливої небезпеки у вигляді загроз, викликів, ризиків, необхідно виокремлювати і такі негативні для національної безпеки категорії дійсності, як дестабілізація, девіація, дестабілізація, деструкція, дисфункція, деградація національної безпеки, які відображають її реальний стан.

Девіація – це відхилення в існуванні та розвитку системи національної безпеки.

Дестабілізація – це вихід системи національної безпеки з її рівноважного стану.

Деструкція – це руйнація структури системи національної безпеки.

Дисфункція – це втрата функцій системи національної безпеки.

Деградація – це руйнування системи національної безпеки.

Вони є результатом дії небезпеки в різних її проявах: ризиків, загроз, викликів.

Література:

1. Котенев А. А., Лекарев С. В., Современный энциклопедический словарь по безопасности. Секюрити. М.: Издательство «Ягуар», 2001. 504 с.
2. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки: підручник. К.: КНТ, 2009. 631 с.
3. Законі України «Про національну безпеку України». *ВВР*. 2018. № 31. Ст. 241.
4. Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. Національна безпека України : теорія і практика: навчальний посібник / За аг. ред. Г. П. Ситника. Хмельницький, Київ : Вид-во «Кондор», 2007. 616 с.
5. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України : моногр. / В. П. Горбулін, акад. НАН України, д. т. н., проф.; А. Б. Качинський, д. т. н., проф. К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2007. 592 с.
6. Акимов В. А., Новиков В. Д., Радаев Н.Н. Природные и техногенные чрезвычайные ситуации (опасности, угрозы, риски): моногр. М.: ЗАО ФИД Деловой экспресс, 2001. 344 с.
7. Экономическая и национальная безопасность : учебник / Под ред. Е. А. Олейникова. М.: Издательство «Экзамен», 2005. 768 с.

Шмоткіна А. О.,

аспірант Відділу аспірантури і докторантури НА СБ України

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ОСОБИ ЯК ГОЛОВНА ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Стаття 3 Конституції України встановлює «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1]. Таким чином, головним об'єктом національної безпеки є права особи. Відповідно порушення цих прав є головною загрозою національній безпеці.

Існують різні визначення прав особи. З нашої точки зору права і свободи особи – це реальні, конкретні, зумовлені закономірностями буття можливості особи із задоволення її життєвих потреб, що забезпечуються виконанням особою її обов'язків [2, с.140].

Стосовно визначення порушення прав особи – ми вважаємо, що це винне діяння деліктоздатного суб'єкта права, що порушує права особи. Воно є різновидом правопорушення, але має певні особливості.

Його характеризують наступні риси:

1. Це діяння, тобто акт поведінки, що виражається у формі дії або бездіяльності. Дія – є порушенням прав особи тоді, коли вона заборонена, але правопорушник її вчиняє. Бездіяльність – є порушенням прав особи, коли правопорушник повинен був діяти відповідно до права, але він не діяв.

2. Це протиправне діяння, тобто таке, що порушує норми права, які закріплюють права особи.

3. Це діяння, вчинене деліктоздатною особою, тобто такою, яка розуміє й усвідомлює свої дії та здатна керувати ними.

4. Це винне діяння, тобто вчинене навмисно або з необережності. Порушенням прав особи вважається лише таке діяння, здійснюючи яке, індивід усвідомлює, що діє протиправно, а своїм вчинком він завдає шкоди правам особи.

Можна розрізняти наступні види порушень прав особи.

1. За видами прав особи:
  - а) порушення громадянських прав;
  - б) порушення політичних прав;
  - в) порушення економічних прав;
  - г) порушення соціальних прав;
  - д) порушення культурних прав.
2. За сферою впливу:
  - а) порушення, які впливають на матеріальні цінності особи;
  - б) порушення, які впливають на не матеріальні цінності особи.
3. За суб'єктами:
  - а) порушення індивідуальних прав;
  - б) порушення колективних прав.
4. За видами форм права:
  - а) порушення прав особи, що закріплені міжнародним правом;
  - б) порушення прав особи, які закріплюються національним правом.
5. За видами норм права:
  - а) порушення матеріальних норм права, які закріплюють права особи;
  - б) порушення процесуальних норм права, які визначають процедуру реалізації прав особи.
6. За значимістю:
  - а) порушення фундаментальних прав;
  - б) порушення звичайних прав.
6. За формою прояву:
  - а) відкрите порушення прав;
  - б) латентне порушення прав.
7. За терміном дії:
  - а) короткотривале порушення прав;
  - б) довготривале порушення прав.
8. За характером діяння:
  - а) невиконання обов'язків уповноваженою особою щодо прав особи;
  - б) недотримання заборон.
9. За можливістю запобігання шкоди:
  - а) відновлювальні права;
  - б) не відновлювальні права.

10. За періодичністю:

- а) разове порушення прав особи;
- б) постійне порушення прав особи.

Для недопущення вказаних порушень прав особи необхідне існування гарантій їх забезпечення, які можна поділити на два види: загальносоціальні гарантії та спеціальноюридичні гарантії.

Соціальними гарантіями є наступні:

1. Економічна гарантія. Вона передбачає наявність високого рівня розвитку економіки, що дає можливість:

- а) уникнути деяких порушень економічних прав особи;
- б) створити ефективну систему охорони прав особи;
- в) забезпечити цю систему необхідними матеріальними засобами подолання порушень прав особи.

2. Політична гарантія. Вона передбачає наявність в державі демократичного режиму, при якому:

- а) максимально повно реалізується воля народу;
- б) існує юридична рівність всіх громадян;
- в) на будь-яке порушення прав особи існує реакція відповідних структур, що охороняють ці права.

3. Ідеологічна гарантія. Вона передбачає:

- а) високий рівень моральності громадян;
- б) високий рівень правової культури, насамперед, державних службовців.

Спеціальноюридичні гарантії передбачають наявність розвинутого юридичного механізму забезпечення прав особи, який включає ефективні засоби закріплення, реалізації, охорони, захисту, відновлення прав особи в разі їх порушення [3, с. 317-318].

Література:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Шмоткіна А. О. Права і свободи особи як головний об'єкт анти-терористичної безпеки. *Науковий вісник*. 2019. № 72. С. 139–148.
3. Шмоткін О. В. Теорія держави і права : підруч. К.: Нац. акад. СБУ, 2016. 432 с.

Варенья Н. М.,

кандидат юридичних наук

провідний науковий співробітник

Національної академії Служби безпеки України

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІІ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ СКЛАДОВІЙ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Гібридна війна – насамперед штучний вплив на свідомість людей, а тому левову частку її складової містять інформаційно-психологічні заходи, які, у свою чергу, мають цілу низку паралельних та не взаємопов'язаних явно напрямків, а їхня реалізація здійснюється майже незалежно один від одного. Така децентралізована стратегія впливу разом з тим фактом, що далеко не завжди засоби гібридної агресії містять у собі пряме військове втручання, значно ускладнює своєчасне виявлення намірів агресора та визначення засобів протидії, а також майже унеможлиблює надання міжнародній спільноті прямих доказів зовнішнього втручання. Якщо майже неприхована військова агресія РФ проти України триває вже сьомий рік, з лютого 2014 року, гібридна війна (а це, перш за все, війна інформаційна та економічна) фактично не припинялась з 1991 року, з моменту проголошення незалежності України та розпаду СРСР. Як зазначає В.А. Ліпкан, ефемерна соціальна стабільність, яка роками нав'язувалась в якості найвищої соціальної цінності, насправді виявилась віртуальною, оскільки отримані внаслідок колапсу СРСР у 1991 році можливості рік за роком Україна втрачала, не маючи рішучості покінчити із радянським минулим, передусім у сфері державного управління. Така нерішучість стала причиною того, що в Україні за допомогою агентів впливу у науковій та блогосфері стали поширюватися різноманітні інтерпретації концепції «failed state», в якій усіляко із застосуванням маніпулятивних технологій та нейролінгвістичного програмування (НЛП) обґрунтовується неуспішність України,

неможливість реалізації нею суверенітету, і фактично готується наукова та теоретична база для доведення факту неспроможності України та української автохтонної нації мати власну незалежну та суверенну соборну державу [1]. Таку ж думку щодо початку гібридного зовнішнього впливу з боку РФ задовго до 2014 року поділяє й харківський соціолог І.П. Рущенко, який першою фазою гібридної війни в Україні вважає 1999-2003 роки, коли після Другої чеченської війни російське політичне та військове керівництво розпочало формувати «п'яту колону» на території незалежної держави. Цьому сприяли спільне інформаційне поле, наявність потужного російського лобі, поширення ідеологій слов'янської єдності та «русского мира» [2, с. 113]. Крім того, необхідно врахувати внутрішньодержавний конфліктний потенціал України, що містить у собі політичну, економічну, соціальну і етноконфесійну складові та сприяє більш ефективному штучному нарощуванню ззовні рівня соціальної напруженості в Державі.

Щодо інформаційної складової гібридної війни, то потрібно визнати, що останнім часом ця гілка зазнала значних трансформацій, що пов'язано із суттєвим зменшенням ролі класичних ЗМІ у цьому процесі. Сьогодні диктує нові формати масового інформаційного впливу шляхом використання новітніх інструментів мережі Інтернет – соціальних мереж, месенджерів та інших засобів масової комунікації. Такі зміни ще більше ускладнюють виокремлення головних джерел зовнішнього впливу на масову свідомість та майже унеможливають класичні заходи з протидії. Можливість використовувати для проведення спеціальних інформаційних операцій різні інтернет-ресурси, від інформаційних агенцій та лідерів громадської думки аж до використання повністю штучних, фейкових акаунтів, тепер надає можливість агресору відносно просто та дешево створювати постійний інформаційний тиск, а застосування методів НЛП ще й сприяє подальшому розповсюдженню необхідної стороні, що здійснює вплив, інформації серед багатомільйонної аудиторії у т.зв. вірусному форматі, використовуючи емоційну складову та залишаючи осторонь складову фактчекінгу. Якщо раніше протидіяти публікаціям та заявам було можливо шляхом постійного моніторингу інформаційного простору та відповідними своєчасними спростуваннями перекрученої або неправдивої інформації, тепер ті ж самі заходи лише усклад-

нують ситуацію, викликаючи у споживачів інформації лише скептицизм та недовіру до фактів. Як відзначив соціолог О. Фіров у своїй доповіді «Зміна в розумінні достовірності в сучасному світі» [3], раніше для встановлення істини можна було апелювати до, так би мовити, експертних центрів, які могли претендувати на володіння знаннями і розумінням істини – влада, наукові та енциклопедичні видання, церква, а поділення на правду і неправду у той час ще зберігалось. Тепер під сумнів підпадає сама категорія достовірності через деномінацію самого поняття правди, а раз віри нікому немає, аудиторія починає сприймати інформацію як ігрову, а себе – фігурою на ігровому майданчику. Природа медіа опиняється в іншій реальності, яка будується за принципово іншими принципами, зникає система відліку, у якій може існувати істина, остаточно зникає межа між правдою та фейками, соціум потрапляє у ситуативний світ миттєвих емоціональних реакцій.

Проблеми у протидії зовнішньому інформаційному впливу у кіберсфері відзначає й фахівець Національного інституту стратегічних досліджень Д. Дубов, який зазначив, що дискусія щодо сприйняття природи кібератак та відповідей на них почалася у 2010-2011 роках. У 2011 році вийшов документ «Талліннське керівництво із застосування міжнародного законодавства до кіберсфери». У 2012 році на рівні документів НАТО закріплено, що кіберпростір визнається новим простором військової дії, і на нього поширюються всі правила звичайних просторів – колективний захист, адекватність відповідей, у тому числі у військовій сфері. Але практичного механізму ще немає. Бо виникає проблема атрибуції кібератаки. Швидко довести, що це була атака саме РФ, дуже складно. Факт, що атака проведена з території Росії, з точки зору міжнародного права, ще не дає права на адекватну відповідь навіть у кіберпросторі. Бо раптом Росія заявить, що це окремі хакери-ентузіасти, і довести участь ФСБ, ГРУ чи СВР буде вкрай складно [4] (особливо, зважаючи на сучасні можливості анонімізації джерел інформаційного впливу). Доповнимо також цю думку: такі самі проблеми виникають не лише у разі втручання у роботу комп'ютерних мереж тощо, а й у випадку суто інформаційно-психологічного втручання з використанням засобів масової комунікації.

Все вищевикладене свідчить про необхідність переосмислення підходів до інформаційної взаємодії на рівні суб'єктів боротьби з тероризмом, інших органів державної влади. З огляду на це вкрай важливим залишається постійна трансформація засобів моніторингу інформаційного простору згідно зі сферою компетенції суб'єкту з урахуванням сучасних алгоритмів обробки структурованої та слабо структурованої інформації, а також динамічний аналіз отримуваних результатів з метою виявлення зовнішнього втручання в інформаційний простір. Однак, варто зазначити, протидія інформаційно-психологічним операціям сучасного формату, що вже відбуваються, демонструє невисоку ефективність через необхідність звернення до розуму та здорового глузду громадян у той час, коли атака здійснюється у зовсім іншій площині та впливає на емоційну складову. Невідповідність векторів впливу і протидії, цілком логічно, не призводить до очікуваного результату. Саме тому пропонується зосередитись на превентивній роботі з громадянами. На нашу думку, доречніше більшу частину зусиль зосередити на освітньому напрямку, але принципово змінивши формат самих заходів (а саме зміст та форми організації освітнього та освітньо-наукового процесу) з урахуванням переважно емоційної складової у відповідних навчальних програмах. Насамперед, це створення власних для України наративів. Як зазначає український науковець В. Зеленін, – міфи надзвичайно могутні у віртуальній та медійній сферах. Через емоційне залучення вони алегорично (опосередковано) вказують масам правильний шлях для досягнення бажаної мети в ідеальному просторі. Власна система міфів – це така ж критично важлива частина системи державної безпеки і національної політики будь-якої країни, як енергетична незалежність або модернізація армії [5].

Із досвіду європейських країн, посилити безпеку суспільства в умовах гібридних загроз Україна може з використанням таких можливостей, як: послідовність, ефективність і системність державних інституцій; цілеспрямованість політики з протидії загрозам; створення дієвого механізму гарантувати безпеку суспільства; посилення нормативно-правової бази протидії гібридним загрозам; інформаційна політика та стійкість до пропаганди; системна кібербезпека; протидія пропаганді; боротьба з корупцією; реформування сфери оборони та ставлення до армії; створення системи

територіальної оборони; постійне вдосконалення правоохоронних органів; взаємодія силових структур із громадськістю у протидії загрозам; створення і використання напіввійськових структур; особиста відповідальність громадян за безпеку; нейтралізація прогалин, якими може скористатися агресор; подолання радянської спадщини [6, с. 5].

Крім того, необхідно враховувати, що еволюція стандартів поширення інформації потребуватиме й нових заходів у сфері протидії складовим гібридної війни, що обов'язково потягне за собою необхідність у своєчасних та гнучких змінах до законодавства, зокрема і до концептуальних положень міжнародного права. Тому вже зараз актуальною є потреба в обговоренні та напрацюванні проектів змін до чинного законодавства у сфері освіти та, зокрема, підвищення кваліфікації, що міститимуть нові правові норми поведження з інформацією з урахуванням сучасних досліджень у сфері перспективних напрямків розвитку інформаційних технологій та новітніх алгоритмів створення медіа-контенту.

Література:

1. Ліпкан В. А. Сутність гібридної війни проти України. ГО «Глобальна організація Союзного лідерства» (GOAL). URL: <http://goal-int.org/sutnist-gibridnoi-vijni-proti-ukraini/>.
2. Рущенко І. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога : монографія. Харків : ФОП Павленко О. Г., 2015. 266 с.
3. Матеріали круглого столу на тему «Як зберегти достовірність ЗМІ». URL: <https://interaffairs.ru/news/show/22465>.
4. Військова відповідь на кібератаки Кремля? І так, і ні. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/2251563-vijskova-vidpovid-nakiberataki-kremla-i-tak-i-ni.html>.
5. Зеленін В. Основи міфодизайну: Психотехнології керування медіареальністю: навчально-методичний посібник. К.: Вид-во «Гнозис», 2017. 168 с.
6. Сприяння розбудові можливостей України гарантувати безпеку суспільства в умовах гібридних загроз. Результати експертного опитування. ГО «Центр глобалістики «Стратегія XXI». URL: https://geostrategy.org.ua/images/Дослідження_українською.pdf.

Величко М. В.,

*кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник,
Національна академія СБ України*

БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН СІНГАПУРУ ТА СИСТЕМА БІОБЕЗПЕКИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Вважається, що рівень біологічної безпеки та біологічного захисту держави пропорційний внутрішньому рівню розвитку біотехнології в країні. На даний час світовою столицею біотехнологій вважається Сінгапур. Іще недавно лідерами у цій галузі вважалися американці і європейці. Сінгапур – це невелика острівна держава – площею у 680 кв. км та населенням менше 4,5 млн. чол. Не маючи природних ресурсів, але вигідне географічне розташування, Сінгапур поставив свого часу за мету до 2010 року стати світовим лідером у сфері біотехнологій і зробив все для досягнення власної мети. Згідно унікального проекту в північно-західній частині острову був побудований і оснащений по останньому слову техніки науково-дослідницький центр, який отримав назву «Біополіс». Іншими словами, в Сінгапурі створили «рай» для науковців у сфері медико-біологічних досліджень. Незважаючи на строгі міжнародні правила вимог біобезпеки та біозахисту, щодо дослідів на тваринах, або архівування генетичної інформації, або поводження із ембріональними ствольовими клітинами тощо, Сінгапур запропонував правила біобезпеки більш ліберальніші ніж скажімо в Німеччині. Це дало можливість багатьом провідним біотехнологам перебраться для реалізації своїх наукових задумів у Сінгапур [1].

Сьогодні Сінгапур – одна із небагатьох держав світу, що немає зовнішнього боргу. За період XXI сторіччя щорічний ріст економіки в різні роки складав від 7,7 до 8,7%. Найбільші темпи росту складали в машинобудуванні і *біомедичному виробництві, особливо в біотехнології.*

Уряд Сінгапура являється крупнішим венчурним інвестором. Так, він є власником 55% капіталу у фірмі ES Cell International, що була заснована відомим британським вченим Аланом Колманом, який у свій час клонував вівцю Доллі. Перша власна сінгапурська біотехнологічна компанія S*Bio була створена у 2000 році. З кожним роком їх чисельність зростала. Це створювалися фірми, що використовують біотехнологічні методи, генно-інженерні, фармацевтичні, фірми по дослідженню ствольових клітин та виробництва біомедичного устаткування.

Головним органом, здійснюючим контроль над державним фінансуванням біотехнологічної індустрії та науки, являється Bio-One Capital, філіал сінгапурської Ради по економічному розвитку країни (EDB) (Кирилина Е.Р., 2015)[2].

Серед немаловажних привабливих для іноземних вчених біомедиків є сприяюче іноваційній діяльності в генній інженерії законодавство, відсутність корупції, розвита інфраструктура, патентне законодавство та географічне положення. Незважаючи на лібералізацію зі сторони Уряду Сінгапуру щодо свобод у сфері медико-біологічних досліджень, країна одночасно також приділяє всесторонню увагу і питанням адекватної національної системи біобезпеки та біозахисту. Так, у 2006 році з метою регулювання питань володіння, використання, імпорту, трансферу, і транспортування біологічних субстанцій і токсинів, Сінгапур ввів у дію Закон про біологічні субстанції і токсини (Глава 24 А) і Положення про біологічні субстанції і токсини (транспортування). Закон і Положення реалізуються Міністерством охорони здоров'я Сінгапуру. Відповідно до Закону, заклади, які обробляють високо небезпечні біологічні субстанції і токсини, повинні бути сертифіковані, як ізольовані об'єкти, що охороняються. Такі заклади повинні перевірятися і сертифікуватися раз на рік. Експорт стратегічних товарів (у тому числі перелік біологічних субстанцій і токсинів) регулюються в рамках Закону (Глава 300) про стратегічні товари (Контроль) і здійснюється офіційно під контролем митниці Сінгапуру, а неофіційно також залучені і спецслужби та правоохоронні органи країни. Спецслужби Сінгапуру: Об'єднаний розвідувальний директорат – The Joint Intelligence Directorate (JID); Військова розвідка – G2-Army; і Контррозвідка – Департамент внутрішньої безпеки MBc – Internal Security Department (ISD). Першочерговими зада-

чами спецслужб, згідно законодавства Сінгапуру, є протидія поширенню біологічної зброї та її компонентів, а також протидія на цій основі біотероризму шляхом контролю обігу біотехнологічних товарів «подвійного використання». Сінгапур постійно збільшує інтелектуальні та фінансові інвестування у біотехнологічну індустрію для створення відповідних інноваційних високоефективних систем прогнозування і протидії біоризикам та біозагрозам. Такий підхід не тільки виведе Сінгапур на ще якісніший біотехнологічний рівень, але і перетворить зазначену країну на одного із лідерів глобальної світової біоекономіки [3].

Висновки:

Сінгапур, є прикладом можливостей для будь-якої країни, і в тому числі для України, як розвинути високотехнологічну і науково інноваційну біоекономіку, шляхом створення привабливих умов для залучення зовнішніх інтелектуальних та фінансових інвестицій. При цьому створити високоефективну систему біобезпеки та біозахисту, де в якості суб'єктів її реалізації також залучені і спецслужби країни.

Література:

1. URL: <https://www.dw.com/ru/биополис-сингапур-как-мировая-столица-биотехнологий/a-1837339>.
2. Кирилина Е. Р. Особенности инновационной модели Сингапура. *М.-журн.: Юго-Восточная Азия: актуальные проблемы развития*. 2016. Вып. XXXI (№ 31). С. 98–114.
3. URL: <http://expert.ru/kazakhstan/2007/04/industriya>.

Тронц В. М.,

*старший викладач кафедри загальноправових дисциплін
Національної академії Служби безпеки України*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ І КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС

Питання безпеки завжди перебували в центрі уваги теорії та практики міжнародних відносин. Національна безпека у сучасному світі нерозривно пов'язана з міжнародною безпекою. Міжнародна безпека – це такий стан міжнародних відносин, при якому всі держави співробітничать для забезпечення своєї національної безпеки та миру в усьому світі [1, с. 156].

Безпека колективна – це організація міждержавних відносин, згідно з якою її учасники розглядають свій стан нормального розвитку і захищеності від загроз як спільний і взаємозалежний. Міжнародно-правовий аспект безпеки колективної зумовлений тим, що відповідна організація міждержавних відносин повинна мати міжнародно-правову основу. Універсального міжнародно-правового визначення безпеки колективної немає, однак її зміст пов'язують з основними принципами міжнародного права, зокрема з незастосування сили або погрози силою та мирного вирішення міжнародних спорів, а також із цілями ООН, здійсненням міжнародно-правового примусу. Безпека колективна становить основу діяльності міжнародного співтовариства у сфері підтримання та відновлення міжнародного миру як на універсальному, так і регіональному рівнях [2, с. 228-229].

Основу системи загальної колективної безпеки становить Статут ООН, який передбачає систему колективних заходів. У системі безпеки ООН наголос зроблено на попередженні загрози миру через створення та підтримання всебічної системи мирного співробітництва. Для цього держави зобов'язані виявляти терпимість і

жити разом, в мирі одна з одною як добрі сусіди; розвивати дружні відносини і всебічне співробітництво; створювати умови для підтримання справедливості та поваги до міжнародних зобов'язань.

Першочергове значення для забезпечення безпеки має заборона погрози силою чи її застосування. Лише ООН за рішенням Ради Безпеки може застосовувати силу у випадках, передбачених її Статутом. Рада Безпеки визначає наявність загрози миру чи порушення миру, передусім, актів агресії. Після встановлення відповідних фактів Рада Безпеки приймає рішення про застосування заходів, передбачених Статутом ООН. Щоб уникнути подальшого загострення ситуації, Рада Безпеки, насамперед, може вимагати від сторін у конфлікті виконання тимчасових заходів, які не повинні зашкодити правам і претензіям учасників.

Для забезпечення виконання своїх рішень Рада Безпеки може застосовувати невоєнні заходи впливу, вимагати від членів ООН повного або часткового припинення економічних відносин, транспортного сполучення, роботи ліній зв'язку та, нарешті, дипломатичних відносин з державою-правопорушником [1, с. 157].

Право міжнародної безпеки – це система принципів і норм міжнародного права, що встановлює універсальний порядок у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки у світі відповідно до Статуту ООН [3, с. 580].

У нинішніх умовах право міжнародної безпеки, як і в цілому міжнародні відносини, перебуває у глибокій кризі, розмиваючи міжнародний правопорядок, встановлений за підсумками II світової війни. Це загрожує народам 3-ю світовою війною, в якій не може бути переможців. Ефективність діяльності всіх органів ООН як системного механізму належного функціонування цієї Організації залежить, як того вимагає її Статут, від добросовісного виконання державами свого обов'язку співробітничати у вирішенні міжнародних проблем, виходячи насамперед з їх спільних інтересів, і це є найнадійнішою гарантією підтримання миру і безпеки у світі. [3, с. 585].

Стрімка зміна безпекової ситуації у світі посилила інтерес держав-членів та інституцій Європейського Союзу до використання механізму постійного структурованого співробітництва. Значну увагу розвитку цього механізму приділено у висновках Європейської Ради з підсумками зустрічей у березні й червні 2017 року.

Метою постійного структурованого співробітництва визначено зміцнення безпеки й обороноздатності ЄС та його держав-членів. Будь-які ресурси, створені за допомогою цього механізму, залишатимуться у власності та управлінні держав-членів і можуть бути використані ним в рамках не лише ЄС, а й ООН чи НАТО. Ще одним проявом гнучкого підходу є право Ради ЄС довірити групі держав-членів виконання завдання, необхідного для захисту спільних цінностей та інтересів ЄС [3, с. 761].

Європейська комісія 19 липня 2017 року звітувала про вжиті заходи та наступні кроки щодо реалізації Спільної стратегії 2016 року з протидії гібридним загрозам. Значний прогрес був досягнутий у кожному з 22 заходів, спрямованих на боротьбу з гібридними загрозами, визначеними у 2016 році. Хоча ці заходи ні в якому разі не є вичерпними, було продемонстровано чітке бажання зробити протидію гібридним загрозам пріоритетом для ЄС. Найбільш відчутними результатами стало створення в рамках Розвідувального і ситуаційного центру ЄС групи зі збирання даних про гібридні загрози і Європейського центру передового досвіду з протидії гібридним загрозам в Гельсінкі.

Спільна декларація була підписана Генеральним секретарем НАТО Єнсом Столтенбергом і президентами Європейської комісії і Ради Жан-Клодом Юнкером і Дональдом Туском в липні 2016 року у Варшаві. В ній міститься «спільний набір пропозицій» із 74 конкретних дій, багато з яких зосереджені на гібридних загрозах, розвитку стійкості в аспекті кібербезпеки і стратегічних комунікаціях. Друга Спільна декларація, узгоджена в Брюсселі в липні 2018 року, привернула додаткову увагу до військової мобільності, протидії тероризму і стійкості до ризиків застосування хімічних, біологічних, радіологічних і ядерних агентів. Протидія гібридним загрозам швидко стала головним рушієм посилення співпраці між НАТО і Європейським союзом, ґрунтуючись передусім на взаємній зацікавленості [4].

Заслуговує на увагу Інформаційна довідка «Міжнародний досвід протидії гібридним загрозам: законодавче регулювання та організації з питань стратегічних комунікацій», підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром, створеним з метою надання народним депутатам України інформації, яка може бути використана ними у законотворчій діяльності [5].

Один із розділів зазначеної Інформаційної довідки присвячений законодавству щодо протидії гібридним загрозам. Зокрема, на початку квітня 2016 Єврокомісія ухвалила «Спільні принципи протидії гібридним загрозам – відповідь Європейського Союзу» (*Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response*). У Спільних принципах наголошується на необхідності вироблення державами-членами узгоджених механізмів реалізації стратегічних комунікацій для протидії дезінформації та публічного викриття гібридних загроз. У листопаді 2016 року Європейський парламент прийняв Резолюцію «Стратегічні комунікації Європейського Союзу як протидія пропаганді третіх сторін» (*EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties*). Ухвалений документ ґрунтується на нормативних актах Європейського Союзу, прийнятих раніше. Зокрема, на *Плані дій щодо стратегічних комунікацій (Action Plan on Strategic Communication)* [6].

У ситуації, що склалася, стратегічне співробітництво між Європейським Союзом та Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) має істотне значення. Обидві організації стикаються з беспрецедентними викликами з боку Півдня і Сходу. Безпека ЄС і НАТО взаємопов'язана: справа не тільки в тому, що 22 держави-члена ЄС також входять у НАТО; разом вони можуть мобілізувати широкий спектр інструментів і максимально ефективно використовувати ресурси, щоб впоратися з викликами та посилити безпеку своїх громадян.

Співпраця ЄС – НАТО є невід'ємною складовою роботи ЄС, націленої на посилення безпеки і оборони Європи в рамках реалізації Глобальної стратегії ЄС. Крім того, вона впливає на трансатлантичний розподіл зон відповідальності. Сильніші ЄС і НАТО взаємно доповнюють один одного.

8 липня 2016 року Голова Європейської Ради та Голова Європейської Комісії спільно з Генеральним секретарем НАТО підписали у Варшаві Спільну декларацію з метою надати нового імпульсу і нового значення стратегічному партнерству ЄС – НАТО. Одним із семи конкретних напрямів, у яких необхідно розширити співпрацю між двома організаціями, у ній визначено протидію гібридним загрозам.

У грудні 2016 і 2017 році Рада ЄС і Рада НАТО затвердили ряд спільних пропозицій на основі мандата Спільної декларації. Ці пропозиції включають 74 конкретні заходи в рамках реалізації Спільної декларації з семи напрямів співробітництва.

20 з наявних 74 пропозицій щодо співпраці зосереджені на протидії гібридним загрозам. Європейський центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам вносить значний вклад у зміцнення співпраці ЄС – НАТО в даній сфері [7].

Рада міністрів Європейського Союзу, яка відбулася 10 грудня 2019 року у Брюсселі, ухвалила резолюцію, що визначає головні напрямки протидії гібридним загрозам та підвищення стійкості країн-членів до такого роду викликів, спираючись на прогрес, досягнутий в останні роки. Про це повідомила «Європейська правда» з посиланням на пресслужбу Ради ЄС. Зусилля з протидії таким загрозам є частиною так званого Стратегічного порядку денного ЄС на 2019-2024 роки.

«Рада ЄС підкреслила необхідність продовжувати розвиток співпраці з міжнародними організаціями та країнами-партнерами для посилення стійкості та протидії гібридним загрозам, зокрема, співробітництво між ЄС і НАТО і співпрацю з країнами-сусідами Євросоюзу», – йдеться у документі [8].

Процес євроатлантичної інтеграції України отримав новий потужний імпульс. 12 червня 2020 року Північноатлантична рада НАТО схвалила рішення щодо надання нашій державі статусу країни-партнера НАТО з розширеними можливостями (Enhanced Opportunities Partnership або скорочено ЕОР). Надання Україні статусу ЕОР стало визнанням значного внеску нашої держави у зусилля НАТО з підтримання міжнародного миру та безпеки, активній участі представників України у програмах та ініціативах Альянсу, а також її важливості для НАТО як прогнозованого партнера [9].

Література:

1. Іванов Ю. А. Міжнародне право. Посібник для підготовки до іспитів. К., 2008. 202 с.
2. Енциклопедія міжнародного права: У 3 т.; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Т. 1. А-Д. К. : Академперіодика, 2014. 920 с.

3. Енциклопедія міжнародного права: У 3 т.; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. Т. 3. М-Я. К. : Академперіодика, 2019. 992 с.

4. А. Ггельстам, Співпраця заради протидії гібридним загрозам, НАТОРевю. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2018/11/23>.

5. Інформаційна довідка «Міжнародний досвід протидії гібридним загрозам: законодавче регулювання та організації з питань стратегічних комунікацій». URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29377.pdf>.

6. European Parliament resolution of 23 November 2016 on EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0441+0+DOC+XML+V0//EN>.

7. Співпраця ЄС - НАТО. Українське право. 27.06.2019. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/european_union_law/spivpratsya-yes-nato/.

8. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua>

9. Програма розширених можливостей НАТО для України. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2020/07/24/programa-rozshirenih-mozhливостей-nato-dlya-ukraini/>.

Гамаліна К.,

викладач спеціальної кафедри Національної академії СБ України

НАУКОВА ІНТЕНЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ДО ДІЙ В СИТУАЦІЇ ЗАГРОЗИ ТЕРОРИСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Постійна загроза терору що виникла на теренах нашої країни призводить до дестабілізації політичної, економічної, соціальної та безпекової ситуації в державі. Відсутність впевненості в особистій безпеці сприяє наростанню тривоги, страхів, психічної напруги, що негативно відбивається на психологічному здоров'ї, призводить до розвитку різних психосоматичних розладів серед населення.

Крім того, як показує статистика реальних та опосередкованих жертв серед цивільного населення, особистість, яка потрапляє в ситуації терористичного характеру, є перш за все психологічно не підготовленою до дій в таких умовах, при тому що психологічна готовність в загрозовій для життя ситуації є вирішальним фактором виживання. В момент загрози на особистість діють психотравматичні чинники – комплекс надсильних подразників, порушуючих нормальну психічну діяльність. При цьому важливу роль відіграють всі категорії психічної діяльності.

Проблемам формування психологічної готовності приділяють увагу багато наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема: Е. Зеєр, І. Кондаков, Т. Кудрявцев, О. Фармагей, Е. Клімов (особистісна готовність до професійної діяльності); Г. Балл, В. Моляко, М. Дьяченко, М. Левітов, Л. Кандилович, Н. Іванова, Л. Орбан-Лембрик (теоретичні основи психологічної готовності). Проте, переважна більшість наукових підходів зосереджена на формуванні психологічної готовності саме до професійної діяльності – як інтегральної, професійно-значущої якості особистості, яка є системою взаємопов'язаних структурних ком-

понентів, що включають особистісні (мотиви й інтереси) та процесуальні (знання і уміння) аспекти.

На думку автора, саме в таких складних умовах життєдіяльності людини та суспільства, для яких протидія терористичним загрозам не є професійною діяльністю, створення індивідуальної бази життєво необхідних спеціальних умінь та навиків, а також вироблення технології формування психологічної готовності особистості до дій в ситуації терористичної загрози, пошук нових шляхів забезпечення збереження життя особистості в екстремальних ситуаціях терористичного характеру є вкрай необхідними.

Для того, щоб мати уявлення про зміст психологічної підготовки особистості до дій в умовах загрози терористичного характеру, необхідно здійснити класифікацію таких загроз, та визначити їх вплив на особистість і можливість особистості мінімізувати наслідки такого впливу.

На сьогоднішній день, у законодавстві України відсутня дефініція терміну «ситуація загрози терористичного характеру». Проте, Законом України «Про боротьбу з тероризмом» визначено, що тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [1]; терористичний акт - злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, відповідальність за які передбачена статтею 258 Кримінального кодексу України [1,2]. Відповідно до окресленого визначення, автором розроблена класифікація загроз терористичного характеру та їх вплив на особистість.

№ з/п	Ситуація загрози терористичного характеру	Вплив на особистість	Роль особистості в мінімізації наслідків
1.	Викрадення	Реальний	Присутня
2.	Замах та вбивство	Реальний	Відсутня
3.	Хайджекінг	Реальний	Присутня
4.	Захоплення будівель	Реальний	Присутня
5.	Захоплення заручників	Реальний	Присутня
6.	Збройний напад	Потенційний	Відсутня
7.	«Стрілок»	Реальний	Присутня

8.	Вибух	Реальний	Помірна
9.	Наїзд у натовп	Реальний	Відсутня
10.	Виявлення підозрілого (небезпечного) предмету	Потенційний	Присутня
11.	Анонімне повідомлення про замінування	Потенційний	Присутня
12.	Ядерний тероризм	Реальний	Помірна
13.	Кібертероризм	Потенційний	Помірна
14.	Біологічний тероризм	Реальний	Помірна
15.	Хімічний тероризм	Реальний	Помірна
16.	Суїцидальний тероризм	Реальний	Відсутня

З огляду на викладене, можна зробити висновок, що формування психологічної готовності цивільного населення до дій в ситуації загрози терористичного характеру є актуальним виключно у ситуаціях, де особистість має реальні можливості в мінімізації наслідків окреслених загроз.

Наступною проблемою є визначення психологічної готовності до дій в ситуації загрози терористичного характеру та концептуальних положень її структури у зв'язку із відсутністю єдиної теорії, що спроможна була б описати особливості психічної діяльності та поведінки людини у незвичайних, екстремальних, небезпечних та несумісних із життям умовах існування та праці, що окреслює багатомірність, складність та неоднозначність досліджуваного феномену.

На думку автора, *психологічна готовність особистості до дій в ситуації загрози терористичного характеру* – система спеціальних знань, вмінь та навичок, важливих індивідуально-психологічних якостей що проявляються в стані оптимальної мобілізованості та досягається шляхом формування динамічного стереотипу.

Отже, виходячи із запропонованої дефініції, психологічна готовність особистості до дій в ситуації загрози терористичного характеру складається з наступних компонентів:

– когнітивний (система спеціальних знань з питань антитерористичної безпеки, уявлення про реальні та потенційні загрози, їх аналіз та розпізнання, які необхідні для успішної безпечної поведінки та мінімізації наслідків);

- регуляторний (керування власними емоціями, поведінкою і станами, самоконтроль);
- операційний (володіння вміннями та навичками, засобами та прийомами безпечної поведінки в ситуації загрози терористичного характеру);
- динамічний стереотип (визначений патерн поведінки, який демонструється в конкретних умовах).

Досягнути психологічної готовності можливо шляхом створення психологічної тренінгової програми спрямованої на формування окреслених компонентів.

Особливу увагу автор звертає на необхідності формування саме динамічного стереотипу. Під час потрапляння особистості в екстремальну ситуацію, функціонування неокортексу (раціонального мозку – знання, вміння та навички) припиняється, а особистістю керує поліокортекс – мозок ящура, спрямований виключно на дію за рефlekсами – боротися, біжати, замирати. Тому, навіть якщо особистість буде на високому рівні володіти конкретними спеціальними знаннями, вміннями та навичками з питань антитерористичної безпеки, вона не зможе їх застосувати у зв'язку із виключенням раціонального відділу головного мозку – неокортексу.

Методологія формування динамічного стереотипу та його змісту в аспекті дій особистості в ситуаціях загроз терористичного характеру – надскладна задача, оскільки потребує моделювання ситуації терористичного характеру і вироблення певних патернів поведінки особистості саме в наближених до реальних ситуаціях терористичного характеру.

Окреслені проблемні питання вимагають нових підходів та поглядів на формування психологічної готовності саме цивільного населення до дій в ситуації загроз терористичного характеру, вироблення нового ефективного інструментарію та подальшого наукового розвитку прикладних задач.

Література:

1. Закон України «Про боротьбу з тероризмом». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/638-15>
2. Кримінальний кодекс України. Розділ IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Гринь А.,

кандидат технічних наук, доцент

професор спеціальної кафедри

Національної академії СБ України

СИНКРЕТИЗМ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПАРАДИГМА ФОРМУВАННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Глобальною метою розвитку будь-якої соціальної системи завжди буде безпечне існування людини в контексті сталого розвитку держави і суспільства. Вирішальне значення при цьому відіграє загальна культура як суспільства в цілому так і кожного громадянина. Сучасний стан суспільних відносин характеризується появою нових, раніше невідомих загроз та небезпек. Водночас, для суспільства стало характерним надзвичайно низький рівень розуміння масштабів поширення тероризму та необхідності протидії йому, відсутність антитерористичної культури незважаючи на загально визнане значення згаданої проблеми.

У результаті цього виникли певні суперечності, зокрема:

– між декларуванням безпекових пріоритетів та недостатньою відповідністю підходів до протидії тероризму виключно силовими методами, формування антитерористичної культури, адекватних сучасним викликам.

– між нагальною потребою формування антитерористичної культури в нових економічних та соціокультурних умовах та труднощами у задоволенні цих потреб у окремих громадян і суспільства в цілому через неоднозначність самого поняття та недостатнього наукового обґрунтування згаданої наукової проблеми;

– між сучасними вимогами суспільства до життєво важливих якостей громадян протидіяти викликам і загрозам терористичного характеру, від яких залежить безпека особи, суспільства, держави та недостатньою відповідальністю і готовністю до належних дій в умовах ризику терористичного акту.

Події, що сталися останнім часом у Луцьку, Полтаві та Києві, черговий раз підтвердили, що боротьбу з тероризмом у широкому розумінні цього терміну необхідно здійснювати на основі нової парадигми.

Автор вважає, що поштовхом для досягнення вагомих результатів у сфері протидії проявам терористичного характеру та мінімізації наслідків терактів може слугувати формування антитерористичної культури [1] населення на основі синкретичного підходу.

Великий тлумачний словник сучасної української мови містить наступне визначення: синкретизм – нерозчленованість, злитність, характерні для початкового, нерозвиненого стану будь-якого явища [2, с.1317].

Філософський енциклопедичний словник зазначає, що синкретизм (др.-грец *συγκρητισμος*; *syngkrètismos*- об'єднання) – нерозчленованість явища, якою характеризуються початкові стадії його розвитку, а також неприродна з'єднаність різнорідних елементів у певній цілісній сукупності.

Появою синкретичних утворень нерідко закінчується в філософії протистояння альтернативних філософських доктрин, що дає поштовх до перегляду вихідних принципів і підходів до вирішення давно обговорюваної філософської проблеми й до виникнення нових оригінальних та перспективних філософських напрямів, вільних від внутрішніх протиріч [3, с. 581].

Однією із найважливіших особливостей синкретизму є його функціонування в якості процесу, що призводить до трансформацій, руйнуванню одних та формуванню інших, нових систем. Водночас синкретизм є результатом даного процесу. Виявлення та дослідження синкретизму в різноманітних сферах соціального буття необхідне для всебічного розуміння структурних особливостей синкретичних систем, можливості прогнозування їх трансформацій, подальшої еволюції та попередження негативного впливу на індивіда та соціальні групи.

Література:

1. Гринь А. К. Свідectво на право інтелектуальної власності (літературний твір навчального характеру). *Антитерористична культура як системоутворюючий чинник протидії тероризму*. № 92972.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укладач і головний редактор В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

3. Філософський енциклопедичний словник / Національна академія наук України. Інститут філософії ім. Г. Сковороди. Київ. : «Абрис», 2002. 743 с.

Докашенко В. М.,

доктор історичних наук, професор, професор

Докашенко Г. П.,

доктор історичних наук, професор, завідувачка кафедри

Концур В. В.,

кандидат історичних наук, доцент, доцент

ТРИСТОРОННЯ КОНТАКТНА ГРУПА ЧЕРЕЗ СПРИЙНЯТТЯ ПЕРЕСІЧНОЇ ВПО

Однією із важливих складових сучасних процесів на сході України виступає Тристороння контактна група з мирного врегулювання ситуації на Донбасі (ТКГ), яка працює у столиці Білорусі – Мінську. Одразу після її створення та в перші роки функціонування вона викликала до себе особливу увагу всіх зацікавлених сторін як інституція, яка здатна вирішувати «східне питання», вселяючи надію самим своїм найменуванням – група з мирного врегулювання. Однак наступні роки не принесли ані мирного врегулювання, ані кардинальних змін в донбаському фронтірі. Карантинні заходи значно звузили, а подекуди й припинили контакти між тимчасово окупованою територією та територіями підконтрольними уряду України, що призвело до певної «реанімації» уваги та сподівань, пов'язаних з діяльністю ТКГ. Цим пояснюється звернення авторів саме до визначеної проблематики, яка розглядається з позиції внутрішньо переміщеної особи (ВПО). Цей статус визначає останні шість років нашого життя. Своєю метою ми визначали окреслення нових позицій ТКГ як на персональному рівні, так і на інституційному. Хронологічно охоплено період з початку поточного 2020 року до середини серпня.

Перш за все, зауважимо, що відбулась зміна представника ОБСЄ. 29 січня 2020 р. востаннє на засіданні ТКГ головував австрійський дипломат Мартін Сайдік. Відтепер повноваження спеціального представника чинного глави ОБСЄ у ТКГ та в Україні виконуватиме швейцарська дипломатка Хайді Грау.

Незважаючи на карантин, група не припиняла роботи і вважаємо доцільним перелічити її основні активності:

– 11 березня – безпосередньо перед початком карантину представники окремих районів Донецької та Луганської областей (ОРД-ЛО – таку назву в офіційному діловодстві мають непідконтрольні уряду України території) підписали в якості спостерігачів протокол засідання Тристоронньої контактної групи, в якому йдеться про створення Консультативної ради. Створення ради дуже неоднозначно зустріли в українському суспільстві, вимагаючи пояснень та кадрових змін серед учасників групи (це питання виходить за межі наших завдань, а тому обмежуємося констатацією факту);

– 12 березня – під час засідання Тристоронньої контактної групи обговорено забезпечення мобільного зв'язку оператора Vodafone Ukraine в окремих районах Донецької і Луганської областей;

– 26 березня – чергове засідання групи проходило у форматі відеоконференції у зв'язку з поширенням епідемії коронавірусу. Обговорили безпекову ситуацію на Донбасі та звільнення полонених;

– 6-8 квітня – чергова «карантинна» зустріч ТКГ, на якій сторони досягли принципової домовленості про наступний етап обміну утримуваними особами найближчим часом; на рівні робочих підгруп – домовленостей про розведення сил і засобів на трьох нових ділянках на лінії розмежування на Донбасі не досягнуто;

– 17 квітня – Президент України Володимир Зеленський заявив, що нині мінські переговори у відеорежимі відбуватимуться щотижня;

– 28 квітня – Україна ініціювала створення у межах Тристоронньої контактної групи групи за участю представників прикордонних і митних служб України та Росії і посередників з ОБСЄ для напрацювання механізму відновлення контролю над кордоном;

– 14 травня – оновлена українська делегація взяла участь у засіданні Тристоронньої контактної групи, яку було скликано достроково на прохання Леоніда Кучми – голови української делегації на переговорах в Мінську (попередньо зустріч було заплановано на 27 травня) [1]. На характеристиці цих оновлень зупинимося детальніше: Олексій Резніков – віце-прем'єр-міністр, міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, представник України в політичній підгрупі ТКГ відтепер заступник голови

делегатії України. Ще одним заступником Л. Кучми став Олександр Мережко – голова комітету Верховної Ради із питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва. Юлія Свириденко – заступниця міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, яка тепер представлятиме Україну в робочій підгрупі із соціально-економічних питань, а народний депутат від партії «Слуга народу» і юрист Андрій Костін – у підгрупі з політичних питань. Заступник міністра оборони Олександр Поліщук тепер веде переговори щодо безпекових питань, наприклад припинення режиму вогню та розведення військ вздовж лінії зіткнення. Галина Третьякова – голова комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів – буде опікуватися гуманітарними питаннями, зокрема, звільненням полонених [2];

– 25 червня – засідання всіх робочих груп в межах ТКГ і робота над поточними питаннями;

– 8 липня у ТКГ домовилися про гарантії безпеки для літаків, які гасять пожежі на Луганщині [3];

– 22 липня – досягнення домовленості про режим повного і всеосяжного припинення вогню з 27 липня [4].

Наведений перелік хронологічних подій дає можливість говорити про те, що майданчик у Мінську є постійно діючим центром, однак його учасники мають доволі різне уявлення як про завдання самої ТКГ, так і про характер та направленість її рішень. Існують позитивні приклади, так в межах нашого хронологічного запиту 16 квітня відбувся «великодній» обмін полоненими між Україною та підконтрольними Росії бойовиками Донбасу. На Батьківщину повернулися 20 бранців з окупованих територій. Натомість на непідконтрольні території Україна передала 14 осіб [5]. Однак в цілому в Україні його було сприйнято неоднозначно.

Неоднозначними були й оцінки кадрових змін в складі ТКГ. Так, Хайді Грау визначила їх як активізацію української сторони, яка внесла конструктив у роботу всіх груп. Голова Офісу Президента А.Єрмак відмітив підвищення такими змінами статусу української делегації. Він також пояснив це бажанням України простимулювати РФ на дзеркальні кроки, тобто введення до складу своєї групи представників влади РФ, що зробить їх повноцінними учасників процесу, бо досі вони себе називають «радниками», а

не стороною конфлікту. Однак змін в російській делегації поки не відбулося [6].

Проте, відбулися зміни в оточенні Президента РФ. Зокрема, замість Владислава Суркова радником В. Путіна в «українському питанні» став Дмитро Козак. Він є прибічником фактичного повернення ОРДЛО Україні, тоді як Сурков прагнув до жорстокого військового тиску на Україну у питаннях Донбасу [7].

В усіх цих змінах для авторів статті важливим видається позиція української сторони долучити до роботи в підгрупах Тресторонньої контактної групи як запрошених осіб переселенців з Донбасу, яка вперше озвучена була 6 квітня [8], а 9 червня вони вперше взяли участь у роботі групи. Їх четверо – по два від кожної області [9]. Одним із представників від донецьких переселенців став відомий журналіст, блогер Денис Казанський. За його повідомленням в соціальних мережах, їх поява на перемовинах викликала однозначну негативну оцінку представників РФ, від імені яких Б. Гризлов заявив, що «Київ вирішив обговорювати комплекс заходів з виконання Мінських угод з «колишніми мешканцями Донбасу» [10], а таких «колишніх» 1,5 млн. осіб. Ми схильні бачити в цьому чергову спробу затягування процесу встановлення миру в нашому регіоні, підтвердженням чого стала і нова заява російської сторони в групі про виключення преамбули із законопроекту про особливий статус Донбасу, яка носить принциповий характер [11].

Наприкінці липня знову відбулися кадрові зміни в нашій делегації на рівні її очільника. Відтепер ним став перший президент України Л. Кравчук [12], який визначив своїми першочерговими завданнями продовження режиму тиші та черговий обмін бранцями.

Автори статті провели експрес-опитування серед колег – науково-педагогічних працівників Горлівського інституту іноземних мов, одного із переміщених ЗВО, щодо їх ставлення до цих змін та рішень. Відповіді більшості з них (73%) свідчать про пожвавлення сподівань та надій на підвищення ефективності роботи ТКГ, підставою для чого стало встановлення режиму тиші, оновлення персонального складу української делегації, місцеві вибори восени поточного року і можливість участі в них всіх територій.

Отже, поки важко охарактеризувати роботу Тресторонньої контактної групи як високоефективну і говорити про серйозні зміни в її роботі під впливом коронавірусу, окрім зміни формату на відео

конференції, однак іншого майданчика для такої кропіткої роботи на сьогодні не існує. Це позиція, яку автори висловлюють як думку внутрішньо переміщених осіб, для яких вирішення східноукраїнського питання означає можливість позбутися цього статусу.

Література:

1. Тристороння контактна група. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-tristoronna-kontaktna-grupa>
2. Тохмахчі А. Чи наблизить нова делегація в Мінську вибори на окупованому Донбасі? URL: <https://hromadske.ua/posts/chi-nablizit-nova-delegaciya-na-peregovorah-u-minsku-okupovaniy-donbas-do-vivoriv>
3. Тристороння контактна група. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-tristoronna-kontaktna-grupa>
4. Прорив у Мінському процесі: в ТКГ дійшли згоди щодо повного та всеосяжного припинення вогн на лінії розмежування з 27 липня. URL: <https://www.president.gov.ua/news/proriv-u-minskomu-procesi-v-tkg-dijshli-zgodi-shodo-povnogo-62389>
5. Обмін полоненими – всіх на всіх. URL: https://24tv.ua/obmin_poloneni_2020_vsih_na_vsih_ukrayina_rosiya_novini_n132607
6. Тристороння контактна група. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-tristoronna-kontaktna-grupa>; <https://hromadske.ua/posts/chi-nablizit-nova-delegaciya-na-peregovorah-u-minsku-okupovaniy-donbas-do-vivoriv>
7. Результати зустрічі у Мінську. URL: https://zik.ua/article/rezultaty_zustrichi_tkh_u_minSKU_shcho_bude_z_obminom_ta_rozvedenniam_viisk
8. Тохмахчі А. Чи наблизить нова делегація в Мінську вибори на окупованому Донбасі? URL: <https://hromadske.ua/posts/chi-nablizit-nova-delegaciya-na-peregovorah-u-minsku-okupovaniy-donbas-do-vivoriv>
9. Казанский Д. о переговорах в Минске. URL: https://lb.ua/society/2020/06/11/459575_kazanskiy_rasskazal_pervom.html
10. Казанский Д. URL: <https://www.facebook.com/den.kazansky/posts/3100148116731346>
11. Казанський Д. Росія вимагала викреслити із преамбули Закону про особливий статус Донбасу згадку про переселенців. 9.07.2020. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/war/-rosija-vimagala-vikresliti-z-preambuli-zakonu-pro-osoblivij-status-donbasu-zgadka-pro-pereselentsiv-kazantsev-1508526.html>
12. Про зміни у складі делегації України для участі у Тристоронній контактній групі. Указ Президента України № 302/2020. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3022020-34553?fbclid=IwAR1XBSCtwQ_Udu0A8Q1eXGr5Y7bumP7b9hs6rpRvhZe1LF3uiqVkQDX8Zc

Шилін М. О.,

доктор юридичних наук, професор

Романов М. С.,

доктор юридичних наук, доцент

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ

Будь-яка держава, яка опікується національною безпекою, не зважаючи на її суспільно-політичний устрій та форму правління, встановлює на своїй території контррозвідальний режим. Це безперечно стосується й України для якої в сучасний період, з урахуванням ведення проти неї РФ гібридної війни, це проблема є надважливою.

Указом Президента України від 6 жовтня 2017 року № 310/2017 уведено в дію рішення Ради Національної безпеки і оборони від 13.09.2017 року «Про концепцію забезпечення контррозвідального режиму в Україні» [1]. Це можна вважати позитивним кроком, оскільки раніше превалювала, на наш погляд, хибна думка, що контррозвідальний режим рудимент старої тоталітарної радянської системи. Разом з тим, вважаємо, що перш ніж створювати Концепцію забезпечення контррозвідального режиму, слід було б розробити Концепцію контррозвідального режиму як одного з визначальних чинників забезпечення державної безпеки.

В Концепції контррозвідального режиму повинні обов'язково бути визначені: його призначення, мета, принципи формування, суб'єкти, об'єкти, предмет, засоби, а також гарантії законності (дотримання прав і свобод людини, в тому числі міжнародно-правових зобов'язань України), контроль і нагляд у цій сфері) та механізми реалізації Концепції контррозвідального режиму в Україні.

Призначенням контррозвідального режиму в Україні, як ми вважаємо, є формування і забезпечення сприятливих умов для безпечного і ефективного функціонування державного механізму та

діяльності суб'єктів вітчизняного сектору безпеки з метою своєчасного виявлення зовнішніх і внутрішніх загроз та попередження нанесення шкоди державній безпеці і національним інтересам.

Головна мета контррозвідального режиму в Україні – створення такої системи унормованих інституційних контрзаходів, стандартів, порядку, правил і процедур, а також можливостей впливу, які б в умовах відкритого, демократичного та прозорого суспільства унеможливили, або суттєво зменшили ризики та загрози національній безпеці України від проведення розвідально-підривної та іншої протиправної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій, груп та окремих осіб [2, с. 37].

Принципами формування контррозвідального режиму повинні бути: верховенство права; законність і правопорядок; рівність усіх перед законом; дотримання права людини на особисту недоторканність та недоторканності житла; взаємна відповідальність держави й особи, адекватність заходів захисту державних інтересів реальним і потенційним загрозам; пріоритет договірних (мирних) способів при вирішенні конфліктів; демократичний цивільний контроль за військовою сферою і силовими структурами в системі забезпечення національної безпеки; взаємодія правоохоронних органів спеціального призначення з органами державної влади і населенням; відповідність встановленого в державі порядку у сфері державної безпеки рівню загроз, ризикам та викликам національній (державній) безпеці; забезпеченість балансу між встановленим порядком регулювання діяльності юридичних і фізичних осіб, правилами поведіння у сфері суспільних відносин з метою забезпечення їх безпеки, суспільства і держави та правами і свободами громадянина і людини.

Суб'єктами контррозвідального режиму, які утворюють відповідну систему, є: нормотворчі органи (Верховна рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, керівники міністерств і відомств України), які приймають НПА, що визначають порядок, обов'язкові принципи, норми, правила, процедури та організаційні заходи, спрямовані на забезпечення державної безпеки і захист національних інтересів України від зовнішніх та внутрішніх загроз; державні органи, підприємства, установи, організації, посадові особи, громадяни, іноземці, особи без громадянства, які мають певне відношення до виконання встановлених чинним

законодавством вимог у сфері забезпечення державної, національної безпеки.

Об'єктами контррозвідувального режиму виступають суспільні відносини, що виникають у сфері забезпечення державної, національної безпеки в процесі діяльності державних органів, підприємств, установ, організацій, посадових осіб, громадян, іноземців, осіб без громадянства, і які становлять відповідний предмет регулювання.

Предмет контррозвідувального режиму – конкретна діяльність державних органів, підприємств, установ, організацій, посадових осіб, громадян, іноземців, осіб без громадянства, яка торкається сфери забезпечення державної, національної безпеки і пов'язана з дотриманням вимог чинного законодавства.

Засоби контррозвідувального режиму – наявні, чинні нормативні положення (приписи), які регулюють суспільні відносини у сфері забезпечення державної і національної безпеки шляхом визначення обов'язкових принципів, норм, правил, процедур, порядку діяльності фізичних і юридичних осіб, та відповідні організаційні заходи, що забезпечують їх виконання.

Контроль за діяльністю визначених суб'єктів забезпечення державної, національної безпеки з формування контррозвідувального режиму в Україні здійснюється Президентом, Верховною радою, Радою безпеки і оборони та Службою безпеки України. СБ України на основі проведеного аналізу поточної оперативної обстановки регулярно у порядку, визначеному Президентом України, інформує Президента України, Комітет Верховної ради з національної безпеки і оборони та членів Ради Національної безпеки і оборони України про відповідність контррозвідувального режиму існуючим викликам і загрозам державі та подає їм пропозиції з його удосконалення.

Гарантії законності (дотримання прав і свобод людини, в тому числі виконання, взятих щодо цього міжнародно-правових зобов'язань) із запровадження певного рівня контррозвідувального режиму забезпечуються в Україні здійсненням парламентського і громадського контролю та наглядом за додержанням законів України відповідно до Конституції та законів України.

Нагляд за додержанням чинного законодавства при проведенні організаційних заходів контррозвідувального режиму, пов'язаних

із введенням обмежень прав і свобод громадян, покладається на прокуратуру України і здійснюється відповідно до Конституції та законів України.

Механізмами реалізації Концепції контррозвідувального режиму в Україні є: удосконалення чинної нормативно-правової бази шляхом розробку нових законів і підзаконних НПА та внесення необхідних змін і доповнень до діючих, які регулюють суспільні відносини у сфері забезпечення національної і державної безпеки; підвищення професійного рівня та відповідальності суб'єктів забезпечення національної і державної безпеки, які здійснюють впровадження в практику нормативно-правових положень зазначених НПА та організують заходи з їх виконання; проведення відповідної роз'яснювальної роботи серед населення, а також розробки інструментів з контролю і нагляду за діяльністю з встановлення в державі контррозвідувального режиму.

Література:

1. Указ Президента України від 6 жовтня 2017 року № 310/2017 «Про уведення в дію рішення Ради Національної безпеки і оборони від 13.09.2017 року «Про концепцію забезпечення контррозвідувального режиму в Україні».

2. Шилін М. О. Національна безпека: проблеми правового забезпечення діяльності суб'єктів сектору безпеки та можливі шляхи вирішення. *Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції: Освіта та наука у сфері національної безпеки: Освіта та наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку*. Вид-во національного університету «Острозька академія» м. Острог 2017. 335 с.

Тіщенко В. М.

ПІДГОТОВКА ОФІЦЕРІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ФІЛЬТРАЦІЙНО-ПЕРЕВІРОЧНОЇ РОБОТИ

Однією з найважливіших складових оперативно-розшукової діяльності, що спрямована на попередження, своєчасне виявлення та запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України, є фільтраційна діяльність.

Фільтрація осіб за участі військовослужбовців Державної прикордонної служби України через державний кордон, проводиться з метою недопущення проникнення на територію України радикально налаштованих осіб, терористів та сепаратистів, в тому числі з АР Крим та окупованих територій Донбасу, проросійські налаштованих громадян, зброї, засобів ураження, наркотиків та інших заборонених предметів й речовин.

З урахуванням обставин, що супроводжують фільтраційну роботу (відсутність нормативно-правової бази, ситуацій стресу), потрібно усвідомити, що це – процес впливу оперативного працівника на конкретну особу за допомогою прийомів та методів, які не суперечать чинному законодавству, з метою спонукати особу до повідомлення відомостей, які становлять оперативний інтерес, та зафіксувати їх певним чином.

Саме цим обумовлена необхідність належної підготовки окремих категорій персоналу Державної прикордонної служби України до здійснення фільтрації осіб у пунктах пропуску через державний кордон та зоні розмежування ООС.

Оперативний співробітник органу охорони державного кордону може проводити фільтраційну роботу самостійно, залучати до її проведення інших оперативних співробітників та спільно з іншими уповноваженими оперативними підрозділами (СБУ). Здійснення фільтраційної роботи пов'язане певною мірою з обмеженням конституційних прав громадян, тому важливим є здійснення її у коректній формі. До цієї роботи бажано залучати співробітники із достатнім життєвим та оперативним досвідом (5-10 років).

Співробітник, який проводить фільтрацію осіб, повинен володіти такими особистими якостями: умінням і бажанням спілкуватися з людьми, витривалістю, уважністю, спостережливістю, здатністю швидко перебудовуватися в залежності від обставин та працювати при наявності сторонніх подразників, застосувати попередній досвід до ситуації фільтрації.

Крім необхідних особистих якостей, оперативний співробітник зобов'язаний знати: Конституцію та законодавство України, яке регламентує охорону державного кордону, здійснення слідчих (розшукових) дій; 2) особливості психології різних груп населення та національностей; 3) особливості оперативної обстановки в регіоні; знати прийоми міжособистісного спілкування і вміння їх застосовувати для отримання необхідної інформації; 5) тактику здійснення оперативно-розшукових заходів (опитування); 6) знати прийоми аналізу отриманої інформації; 7) знати вимоги до фіксації та оформлення отриманих результатів фільтрації осіб.

Вміння швидко перевіряти інформацію, обробляти великі масиви відомостей, користуватися не лише прикордонними інформаційно-телекомунікаційними системами, а й іншими базами, пошуком в мережі Інтернет. Перевагою є знання іноземних мов, володіння глибокими знаннями про права людини, культурне та національне різноманіття окремих етнічних груп.

Поєднання цих особистих якостей (знань і умінь) створює сприятливу основу для успішного проведення фільтраційно-перевірочної роботи.

З метою покращення якості підготовки офіцерів-прикордонників, що проходять службу в оперативно-розшукових підрозділах, ознайомлення з новими способами та методами проведення фільтрації, на базі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, доцільно проводити

спеціалізовані навчальні курси (семінари, вирішення ситуативних професійних завдань, рольові ігри, дидактичні вправи). На думку автора, періодичність навчання військовослужбовців на курсах підвищення кваліфікації доцільно установити не рідше одного разу на три роки.

Отже, офіцер прикордонник, що залучається до проведення фільтрації повинен бути професіоналом у різних видах діяльності, володіти динамічною комбінацією знань, умінь і практичних навичок.

Література:

1. Плетньова А. Є. Фільтраційна діяльність правоохоронних органів в Україні: проблеми сучасності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: ЮРИДИЧНІ НАУКИ*. Вип. 4, т. 2. Херсон, 2016.

2. Яновська О. Є. Психологічні особливості опитування під час здійснення фільтраційних заходів військовослужбовцями Державної прикордонної служби України у районі проведення АТО. *Актуальні питання сучасної психології* (м. Дніпро, 07-08 жовтня 2016 р.).

Фролова В. П.,

Національна академія Служби безпеки України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУЛЮВАННЯ ОСНОВНИХ ФУНКЦІЙ СБ УКРАЇНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

На сьогодні в нашій державі відбуваються важливі заходи з реформування всіх сфер життєдіяльності України. Однією з найважливіших реформ, що має відбутися найближчим часом, є реформа Служби безпеки України, основу якої складає оптимізація функцій української спецслужби.

Переходячи до визначення основних функцій СБ України необхідно розкрити етимологію терміну «функції», оскільки не завжди зазначений термін прямо передбачений у тому чи іншому нормативно-правовому акті. Без вірного розуміння його змісту буде складно досягти визначеної мети дослідження.

Словник української мови тлумачить функцію як: явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін; робота кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось; призначення, роль чого-небудь; специфічна діяльність організму людини, тварин, рослин, їхніх органів, тканин і клітин; величина, яка змінюється зі зміною незалежної змінної величини (аргументу) [1]. В сучасних юридичних словниках, як правило, термін функції визначається в контексті держави, державного управління та права. На нашу думку, при тлумаченні поняття «функції СБ України» найближчим за значенням буде трактування «функцій державного управління». Так, під функціями державного управління розуміють внутрішньо однорідні, самостійні, спеціалізовані частини управлінської діяльності, що характеризуються цільовою спрямованістю.

Оскільки на даний час існує безліч думок щодо визначення функцій СБ України як спеціальної служби у сфері контррозвідвальної діяльності, доцільніше здійснити їхнє формулювання шля-

хом аналізу чинних нормативно-правових актів. Так, відповідно до положень статті 1 Закону України «Про Службу безпеки України» СБ України наділено «правоохоронними» функціями. Реалізуючи їх, СБ України «забезпечує державну безпеку України» [2]. Разом з тим, функції СБ України у вказаному нормативно-правовому акті не розкрито.

Визначити і зрозуміти основні функції СБ України можна шляхом проведення аналізу назв основних функціональних підрозділів, зазначених у статті 1 Закону України «Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України», зокрема: контррозвідки; захисту національної державності; контррозвідувального захисту економіки держави; контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки; боротьби з корупцією та організованою злочинністю; боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів; досудового слідства; охорони державної таємниці; оперативно-технічних заходів; оперативного документування; спеціального зв'язку; організаційного, інформаційно-аналітичного, кадрового, правового, господарського, фінансового та інших видів забезпечення оперативно-службової діяльності Служби безпеки України [3]. Продовжуючи дослідження у визначеному напрямі, можемо констатувати, що у статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» до зазначеного вище переліку додано функцію внутрішньої безпеки [4].

Незважаючи на те, що стаття 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» має назву «Функції і повноваження» [5], вона не містить в собі інформації щодо них, лише зазначаючи, що «функції органів, підрозділів та співробітників Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, визначаються Законом України «Про Службу безпеки України» [2].

Положення Закону України «Про державну таємницю» визначають СБ України спеціально уповноваженим державним органом у сфері забезпечення охорони державної таємниці [6]. Зазначене дає підстави зробити висновки, що охорона державної є однією із важливих функцій СБ України у сфері забезпечення державної безпеки. Водночас, зазначене не знайшло відображення в положеннях Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», яка

законодавством визначена спеціальним видом діяльності у сфері забезпечення державної безпеки України.

Практика оперативно-службової діяльності свідчить про те, що основним з основних завдань спеціальних служб іноземних держав є отримання чутливої інформації, яка здебільшого містить дані з обмеженим доступом. Незважаючи на те, що протидія спеціальним службам іноземних держав є одним з основних завдань контррозвідувальної діяльності, охорона державної таємниці не віднесена положеннями законодавства до функцій і повноважень органів і підрозділів СБ України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність.

Враховуючи викладене, захист державної таємниці у контексті контррозвідувальної діяльності варто розглядати як складову протидії розвідувальній діяльності спецслужб іноземних держав. Зазначене на нашу думку є важливою науково-прикладною проблемою та потребує подальшої теоретичної розвідки..

Функція СБ України по боротьбі з організованою злочинністю непрямо визначена у Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [7]. Досудове розслідування, як одна із функцій СБ України, визначена положеннями ст. 216 КПК України [8]. Утім, зазначені функції СБ України викликають неоднозначну оцінку з боку теоретиків та практиків у сфері державної безпеки та часто піддаються критиці з боку окремих іноземних фахівців. Неоднозначність вказаного питання підтверджується положеннями Стратегії національної безпеки України, затвердженої указом Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 (далі – Стратегія), в якій зазначено доцільність забезпечення передачі більшості правоохоронних функцій, крім боротьби зі злочинами проти основ національної безпеки України до правоохоронних органів [9].

У вказаній Стратегії серед основних загроз національній безпеці визначені «агресивні дії Росії, що здійснюються для виснаження української економіки і підриву суспільно-політичної стабільності з метою знищення держави Україна і захоплення її території», у тому числі шляхом проведення військової агресії, розвідувально-підривної, терористичної і диверсійної діяльності, торговельно-економічної та інформаційно-психологічної війни тощо. Відповідно до пункту 4.4. Стратегії СБ України насамперед має

сконцентрувати свої зусилля на контррозвідальній діяльності; нейтралізації сепаратистських рухів і організацій; забезпеченні державної безпеки у сферах боротьби з тероризмом, економічної, інформаційної, кібернетичної безпеки; захисті державної таємниці; сприянні швидкому і ефективному обміну інформацією з державами-членами НАТО, ЄС на основі взаємної довіри [9]. Також Стратегія говорить про доцільність забезпечення передачі більшої правоохоронних функцій, крім боротьби зі злочинами проти основ національної безпеки України до правоохоронних органів.

У рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року, яким визначається «Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України» одним із основних завдань розвитку сектору безпеки і оборони є трансформація СБ України в спеціальну службу, здатну ефективно захищати державний суверенітет, конституційний лад і територіальну цілісність України [10].

Водночас, реалізація зазначених положень ускладнюється відсутністю законодавчо закріплених критеріїв віднесення органів державної влади до спеціальної служби, а також єдиного підходу до формування класичної моделі спеціальної служби.

ВИСНОВКИ

За результатами аналізу чинного законодавства можна дійти висновку, що функціями СБ України є: протидія розвідальній та підривній діяльності спецслужб іноземних держав; захист національної державності; контррозвідальний захист економіки держави; контррозвідальний захист інтересів держави у сфері інформаційної безпеки; боротьбу з корупцією та організованою злочинністю; боротьбу з тероризмом; захист державної таємниці.

Виходячи з етимології поняття, функції СБ України у чинному законодавстві мають бути сформульовані відповідно до внутрішніх і зовнішніх загроз, визначених Стратегією національної безпеки України. Такі загрози також можуть бути сформульовані і в Стратегії контррозвідальній діяльності СБ України, яку може бути розроблено за аналогією з Національною Контррозвідальною Стратегією США 2020-2022.

Оптимізація зазначених функцій дозволить створити спеціальну службу нового зразка та підвищити ефективність заходів із забезпечення державної безпеки України в цілому.

Література:

1. Словник української мови / Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL :<http://sum.in.ua/s/funkcija>.
2. Закон України «Про Службу безпеки України». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 27. Ст. 382 / № 2229-ХІІ, 25 березня 1992 року / URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>
3. Закон України «Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 4. Ст. 53 / № 3014-ІV, 20 жовтня 2005 року / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3014-15#Text>
4. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 22. Ст. 303 / № 2135-ХІІ, 18 лютого 1992 року / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
5. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 12. Ст. 89 / № 374-ІV, 26 грудня 2002 року / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text>
6. Закон України «Про державну таємницю». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 16. Ст. 93 / № 3855-ХІІ, 21 січня 1994 року / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>
7. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 35. Ст. 358 / № 3341-ХІІ, 30 червня 1993 року / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>
8. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88 / № 4651-VI, 13 квітня 2012 року / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
9. Указ Президента від 26.05.2015 № 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text>
10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» / № 92/2016, 14 березня 2016 року / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016#Text>

Найдьон Ю.,

доктор юридичних наук, доцент,

Національна академія Служби безпеки України

Фролов Р.,

кандидат юридичних наук,

Національна академія Служби безпеки України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

На сучасному етапі загрози державній безпеці України, джерелом походження яких у переважній більшості є іноземні спеціальні служби, набувають більш агресивного та комплексного характеру.

При цьому слід констатувати, що державна безпека України, з урахуванням специфіки розвитку внутрішньої та зовнішньої політики країни, геополітичної ситуації в цілому, загалом не може існувати в умовах абсолютної відсутності загроз та бути забезпечена шляхом їхньої повної ліквідації, оскільки негативні для державної безпеки чинники існуватимуть завжди. Саме тому необхідно не лише мінімізувати вплив таких чинників на державну безпеку України, а й створювати певний «імунітет» до них, тобто забезпечити здатність системи державної безпеки ефективно функціонувати всупереч негативному впливу.

Як зазначалося, однією із основних загроз державній безпеці України слід вважати розвідувальну діяльність іноземних спецслужб – цілісного самостійного соціально-політичного і правового явища міжнародних відносин, а також специфічної форми організації і практики реалізації зовнішньої політики їхніми учасниками, котра в сучасних умовах здійснюється як у правових, так і неправових формах.

Необхідно зазначити, що наукові розвідки як радянського, так і сучасного періоду вбачають у розвідувальній діяльності, насамперед, інформаційну складову, тобто здобування необхідної

для реалізації інтересів власної країни інформації. Проте, розвідувальну діяльність недоречно вважати виключно інформаційною, тому що інформація, яка є об'єктом зацікавленості іноземних спецслужб, має використовуватись в інтересах інших країн, які не завжди збігаються з інтересами України, зокрема для здійснення прихованого впливу на реалізацію внутрішньої та зовнішньої політики в державі, її соціально-економічну, політичну ситуацію тощо.

Ураховуючи зазначене, розвідувальна діяльність іноземних спецслужб має діалектичний взаємозв'язок із загрозами державній безпеці України, адже містить у собі потенційну мультиказуальну загрозу.

Характер та рівень загроз, сфери їхньої можливої реалізації визначають й основні напрями діяльності держави з їхньою нейтралізації, оптимізації системи забезпечення державної безпеки, а також вирішення завдань із упереджувального використання визначених законодавством сил та засобів, що реалізується під час здійснення контррозвідувальної діяльності.

Зважаючи на викладене, протидія розвідувальній діяльності спеціальних служб іноземних держав має набути комплексного характеру, що можливо із розробленням Стратегії контррозвідувальної діяльності України (далі – Стратегія).

Основою підготовки вказаного концептуального документу у сфері забезпечення державної безпеки України мають стати нові підходи контррозвідки до подолання загроз безпеці України, глобальний ландшафт яких значним чином трансформувався з часу прийняття Закону України «Про контррозвідувальну діяльність». Положення зазначеної Стратегії визначатимуть сучасне та прогнозоване контррозвідувальне середовище через сукупність наступних елементів:

- характер реальних та потенційних загроз реалізації визначеного Україною курсу зовнішньої та внутрішньої політики держави;
- джерела таких загроз (окремі держави та їх спеціальні служби, терористичні організації, транснаціональна організована злочинність тощо);
- особливості ідентифікованих об'єктів посягань спеціальних служб іноземних держав, терористичних та інших злочинних організацій, утому числі транснаціонального характеру.

Основоположною засадою вироблення Стратегії має стати ризик-орієнтований підхід, квінтесенцією якого є ідентифікація та класифікація загрози, визначення ймовірності її настання, їхнього потенційного чи реального характеру. Ураховуючи встановлений характер загрози (загроза/небезпека; конкретизація джерела загрози (іноземна спецслужба, терористична чи інша злочинна організація, окрема група осіб чи особа, способи, форми, методи, засоби реалізації протиправних намірів), необхідно здійснити оцінку вразливості до виявлених загроз/небезпек а також ймовірності її настання та визначити критично важливі для забезпечення державної безпеки об'єкти.

Зважаючи на викладене, розробка і прийняття Стратегії контррозвідувальної діяльності, на нашу думку, стане стабілізуючим фактором в забезпеченні державної безпеки. Така Стратегія створить умови для чіткого розуміння зовнішніх і внутрішніх загроз конституційному ладу, суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності України, її економічному, науково-технічному та оборонному потенціалу, реалізації законних інтересів держави та громадян України, джерелом походження яких є спеціальні служби іноземних держав, окреслить пріоритети контррозвідувальної діяльності.

Розробка Стратегії контррозвідувальної діяльності має спиратися на позитивний досвід як національних контррозвідувальних підрозділів, так і передову іноземну практику у сфері забезпечення державної безпеки.

Пелюх О. С.,

докторант ВАiД НА СБ України

кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СБ УКРАЇНИ

Важливість принципів контррозвідувальної діяльності у формуванні теоретичного підґрунтя та практики реалізації державної політики у сфері протидії посяганням спецслужб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб на державну безпеку України та її законні інтереси є беззаперечною та актуальною.

Закріплення принципів контррозвідувальної діяльності у нормах чинного законодавства є підтвердженням того, що вони мають важливе значення для регулювання правових відносин, що складаються в сфері забезпечення державної безпеки, а також для практики діяльності контррозвідувальних підрозділів Служби безпеки України, забезпечуючи правильне використання правових норм, прийняття законних та обґрунтованих рішень, застосування методів та інших категорій контррозвідувальної діяльності в межах гарантій дотримання законності під час її проведення. Саме тому проблема дослідження принципів контррозвідувальної діяльності СБ України має як теоретико-правовий, так і прикладний характер, взаємопов'язана з основними категоріями контррозвідки, що обумовлює відповідне наукове обґрунтування.

Аналіз наукової продукції, присвяченої розгляду проблем теорії та практики забезпечення державної безпеки, свідчить про неоднозначність визначення принципів контррозвідувальної діяльності, наявність проблем в їх систематизації, а також взагалі питань щодо віднесення або не віднесення тієї чи іншої основоположної засади контррозвідувальної діяльності до її принципів. Особливого значення досліджувана проблематика набуває з ура-

хуванням процесу реформування СБ України та розгляду Верховною Радою України проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України [1], яким вносяться зміни і до Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», що прямо впливає і на оновлення основоположних засад організації діяльності контррозвідувальних підрозділів СБ України [2].

Контррозвідувальній діяльності СБ України притаманні принципи права, закріплені Конституцією України, положеннями чинного законодавства. Вони мають загальний, сутнісний характер, притаманний демократичній і правовій державі, якою Україна задекларована Конституцією. До класичних сутнісних принципів правової держави відносять: верховенство права; законність; розподіл влад; гарантованість прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Саме зазначені принципи, маючи загальний характер, притаманний усім видам правозастосовної діяльності, повинні стати основоположними засадами побудови системи забезпечення державної безпеки.

Водночас, аналіз діючого законодавства свідчить, що на нормативно-правовому рівні набувають розвитку теоретичні підходи до формулювання принципів контррозвідувальної діяльності СБ України, під якими розуміють визначальні орієнтири державно-правового характеру, спрямовані на забезпечення державної безпеки України. Принципи цієї діяльності повинні відображати основоположні засади, вироблені практикою діяльності контррозвідувальних підрозділів СБ України, а також повинні бути закріплені в нормативно-правових актах, що регулюють суспільні відносини у галузі контррозвідувальної діяльності, містять в собі моральні та правові уявлення суспільства стосовно її сутності та змісту. В сьогоденні вони створюють передумови для формування концепції як кожного з положень контррозвідувальної діяльності окремо, так і всієї системи загалом.

Стаття 4 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» визначає перелік основних принципів КРД: законність, повага і дотримання прав та свобод людини і громадянина, позапартійність, безперервність, конспірація, поєднання гласних та негласних форм і методів діяльності, комплексне використання правових,

профілактичних та організаційних заходів, адекватність заходів щодо захисту державної безпеки реальним і потенційним загрозам, взаємодія з органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами, підконтрольність та підзвітність відповідним органам державної влади [2].

Стаття 3 Закону України «Про Службу безпеки України» визначає основні засади, на яких ґрунтується діяльність СБ України, зокрема: законності, поваги до прав і гідності особи, позапартійності та відповідальності перед народом України, поєднання єдиноначальності і колегіальності, гласності і конспірації [1]. В порівнянні з діючою редакцією зазначеного Закону в проекті нової його редакції передбачається будувати нову національну спецслужбу на принципах верховенства права, неупередженості та справедливості, рівності всіх перед законом, поваги й неухильного дотримання прав і свобод людини й громадянина, захисту прав і свобод людини й громадянина, інтересів суспільства й держави, політичної нейтральності та незалежності, поєднання єдиноначальності, колегіальності та субординації, оптимального співвідношення прозорості та конспірації [3].

Як головний суб'єкт загальнодержавної системи боротьби з терористичною діяльністю СБ України повинна керуватись принципами: законності та неухильного додержання прав і свобод людини і громадянина; комплексного використання з цією метою правових, політичних, соціально-економічних, інформаційно-пропагандистських та інших можливостей; пріоритетності попереджувальних заходів; невідворотності покарання за участь у терористичній діяльності; пріоритетності захисту життя і прав осіб, які наражаються на небезпеку внаслідок терористичної діяльності; поєднання гласних і негласних методів боротьби з тероризмом; нерозголошення відомостей про технічні прийоми і тактику проведення антитерористичних операцій; єдиноначальності в керівництві силами і засобами, що залучаються для проведення АТО; співробітництва у сфері боротьби з тероризмом з іноземними державами, їх правоохоронними органами і спеціальними службами, а також з міжнародними організаціями, які здійснюють боротьбу з тероризмом; одночасності проведення АТО із відсічю

збройної агресії в умовах запровадження воєнного чи надзвичайного стану [4].

Зважаючи на той факт, що контррозвідувальна діяльність здійснюється з метою забезпечення державної безпеки, яка співвідноситься з національною безпекою України як часткове від загального, органи і підрозділи СБ України в своїй діяльності керуються принципами пріоритету договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів, своєчасності і адекватності заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам, чіткого розмежування повноважень та взаємодії, використання в інтересах України міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки [5].

Водночас, окреслені законодавчі нормативно-правові акти зазначають, що в них відображені лише основні принципи, зважаючи на те, що цей перелік не є вичерпним, і передбачають в разі необхідності керуватись і іншими основоположними засадами контррозвідувальної діяльності.

Хоча, слід відмітити, що кожен із зазначених принципів відіграє самостійну роль, характеризує суспільні відносини, що виникають під час проведення контррозвідувальної діяльності у цілому, окрему стадію чи окремих її аспектів, але між ними існує зв'язок і взаємодія. Цей взаємозв'язок визначається єдністю мети і завдань цієї діяльності, дія одного принципу обумовлює дію інших. Кожен з принципів діяльності контррозвідувальних підрозділів СБ України не може існувати окремо від системи, а тільки у взаємодії з ними, зміст окремих принципів розкривається з урахуванням змісту інших.

Підсумовуючи вищезазначене, слід зауважити, що принципи контррозвідувальної діяльності СБ України повинні: відображати її соціальний та правовий характер; сприяти пізнанню її сутності та змісту; знаходити закріплення та відображення у діючих законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах; підкреслювати самостійний та специфічний характер такої діяльності; відображати її місце та співвідношення з іншими видами правоохоронної діяльності; гарантувати дотримання конституційних прав та свобод людини та громадянина; у сукупності бути основою при вив'язненні основних напрямів здійснення.

Література:

1. Закон України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
2. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» від 03.04.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 12. Ст. 89.
3. Проект Закону № 3196 від 10.03.2020 р. про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України. URL : https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68347.
4. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст. 180.
5. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

Поліщук Д. В.,

викладач Національної академії Служби безпеки України

Дем'янюк В. В.,

співробітник ЦУ СБ України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

«Стейкхолдерів завжди на одного більше, ніж ви знаєте, а ті, яких ви знаєте, мають мінімум на одну потребу більше, ніж вам зараз відомо».

Том Гілб

На сучасному етапі, неурядові організації виступають важливим виразником інтересів різноманітних соціальних груп, безперервно здійснюючи процес трансформації великої кількості цих прагнень та потреб у більш компактні, зручні механізми взаємодії з інституціями державної влади в Україні. Безумовно, суспільне явище добровільного об'єднання громадян у незалежні від органів державної влади (чи інших суб'єктів державної та міжнародної політики) неурядові структури, метою яких є реалізація спільних громадських інтересів є позитивним явищем та виступає одним з найважливіших показників зрілості демократичного суспільства будь-якої країни.

Для більш чіткого розуміння сутнісних ознак та ролі неурядових організацій у системі громадянського сектору держави, слід зазначити, що неурядовою організацією прийнято вважати об'єднання фізичних та/або юридичних осіб на добровільних засадах, яке не підпорядковується державним структурам, діє на некомерційній основі та має на меті задоволення партнерських інтересів влади, бізнесу і громади. Найпоширенішими видами неурядових органі-

зацій є наступні: організації взаємодопомоги та соціальної спрямованості, організації за інтересами, суспільно – охоронні організації, правозахисні та інфраструктурні організації [2, с. 76-77]. Також, дуже влучною є наукова думка В.Новохацького, який стверджує, що «неурядові організації – це громадські об'єднання, які сформовані на принципах добровільності, самоврядності, не мають на меті отримання прибутку, незалежні та не підпорядковані урядовим структурам, не мають урядових повноважень та захищають інтереси окремих груп людей відповідно до статуту» [3, с. 18].

Водночас, розвиток інституцій «третього сектору» в Україні на даний час відчуває певні проблеми, сутність яких, по-перше, перебуває в площині економічної сфери держави, по-друге, у галузі нормативно-правового вдосконалення цивільних форм контролю за органами державної влади з боку неурядового сектору. Так, якщо в країнах Європейського Союзу відношення прибутку 10% найбагатших людей до прибутку такої ж кількості найбідніших становить 5:1 – 7:1 (у різних країнах), то в Україні – 40:1 [4, с. 8]. Враховуючи такі показники соціальної стратифікації, як володіння майном і рівень доходів в Україні можна виділити класи: вищий, або правляча еліта – відроджена і частково трансформована номенклатура (0,5%); близька до вищого класу піделіта – частина заможних українців і політиків, котрі поки прямо не беруть участі у здійсненні влади (2%); середній клас – з відповідними статусом і прибутками (12%); основна частина населення – середні за статусом, але нижчі за забезпеченістю верстви (73%); нижчий клас – бідні верстви (7,5%); декласовані прошарки населення (5%) [5, с.115].

Наявна ситуація з дуже низьким кількісно-відсотковим показником такого прошарку українського суспільства як середній клас, представники якого маючи стійкий профіцит доходів та перебуваючи в тих чи інших об'єднаннях могли б самостійно покривати витрати пов'язані із задоволенням власних інтересів, призвела до явища, коли окремі громадяни почали об'єднуватися між собою за політично вмотивованим принципом. Характерно, що метою діяльності таких недержавних об'єднань став пошук фінансових донорів та заробляння грошей на власне проживання. Політичними реаліями нашої держави стало те, що найреакційні-

ша частина інституту громадських організацій перетворилася на своєрідний «ринок праці», в якому громадяни об'єднуються не за ідеологічним принципом чи за спільними соціальними інтересами, а для виконання певних політичних замовлень та отримування за це фінансової чи іншої матеріальної винагороди.

В той же час, переважна більшість громадсько-політичних структур мають власні Інтернет ресурси, в тому числі засоби масової інформації, публічні сторінки в популярних соціальних Інтернет мережах, через можливості яких вони здійснюють безперервний вплив на інформаційний простір нашої держави та можуть долучатися до процесу формування суспільної думки, довіри чи навпаки категоричного неприйняття політики діючої влади в Україні. Отримавши право висловлюватися як від імені окремих громадян, так від цілих соціальних груп, неурядові організації виступають важливим суб'єктом інформаційного впливу на органи державної влади та громадянське суспільство в цілому, нерідко відстоюючи при цьому інтереси своїх стейкхолдерів (зацікавлених сторін).

Водночас, непрозора система фінансування громадських організацій призводить до виникнення феномену політичної взаємозалежності та заангажованості, оскільки їх стейкхолдери, як правило, перебувають під впливом бізнесових структур та намагаються здійснювати лобіювання власних інтересів через громадський вплив на органи державної влади тощо. За даними резюме дослідження Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй, у середньому до **40%** легалізованих громадських організацій подають звіти, а доступ до спеціальної статистичної звітності інших видів організацій наразі обмежений [6].

У зв'язку з цим, деякі сторони діяльності неурядових (громадських) організацій є недостатньо прозорими для розуміння пересічних громадян України та викликають в них певну недовіру, оскільки не зрозуміло, хто саме здійснює фінансування цих організацій та якою є реальна/кінцева ціль їхньої діяльності.

За результатами опитування експертів (192 представники різних громадських організацій), на даний час існує 2 ключові проблеми функціонування громадського сектору:

1. Створення т.зв. «кишенькових» громадських організацій (при органах державної влади, політичних партіях, представників т.зв. «олігархічних кланів») – 75%;

2. Залежність діяльності громадських інституцій від донорів (життя «від гранту до гранту») – 68%.

Серед інших суттєвих проблем називають слабкий зв'язок громадських організацій із громадою (54%), відсутність солідарності, конфліктність, нездатність знаходити порозуміння (50%), амбіційність при відсутності потрібного рівня кваліфікації та знань, небажання вчитися (47%) [6].

Водночас, не зважаючи на наявність перерахованих вище проблем, за результатами останніх фахових соціологічних досліджень, громадські організації мають позитивний баланс довіри з боку громадян України, який складає в середньому 37 %, в той час як рівень недовіри до зазначеної соціальної інституції є нижчим на 12,5% та складає 24,5%. Для порівняння необхідно зазначити, що інститути державної влади в Україні користуються найменшим рівнем довіри у населення та мають критично низький загальний баланс недовіри. Зокрема, довіра до Уряду України складає 9,5% порівняно з 72,8 % недовіри, Верховній Раді України українці довіряють на 5,3% порівняно з 82,1% недовіри [7].

На нашу думку, у вищезазначеній ситуації спрацював т.зв. принцип «від зворотнього», коли анитирейтинг по відношенню до органів державної влади перейшов на бік інших суб'єктів громадського сектору, але вже у вигляді кредиту довіри, або т.зв. громадянської солідарності. Тому, через вже традиційно негативні очікування українського суспільства по відношенню до ефективності економічної політики вітчизняних державних інституцій, в нашій країні сформувалося стійке переконання, що такий суб'єкт громадянського суспільства України як інститут неурядових організацій є апріорі позитивним суспільним явищем. У зв'язку з чим відповідальність інституту неурядових організацій перед українським суспільством є дуже високою, оскільки воно їм довіряє.

Безумовно, питання вдосконалення розвитку та становлення інституту неурядових організацій в Україні сьогодні є особливо актуальним, оскільки в сучасних геополітичних умовах інституції «третього сектору» почали активно використовуватися транснаціональними корпораціями, спеціальними службами іноземних держав та окремими зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) як інструмент зовнішнього впливу на інші держави, їх політику, економіку, інформаційний простір, національно-культурну скла-

дову тощо. Маємо ситуацію, коли діяльність окремих неурядових організацій спрямовується на досягнення політичних цілей їхніх стейкхолдерів, які здійснюють фінансування (як офіційно так і «тіньовим шляхом») фактично підконтрольних їм громадських структур. Зазначені суспільно-політичні явища заслуговують особливої уваги, оскільки вони торкаються сфери забезпечення державної безпеки України.

На нашу думку, питання становлення та конструктивного розвитку інституту неурядових організацій в Україні можливе, по-перше, за умови покращення економічного добробуту населення України та збільшення кількості заможних громадян середнього класу, які самостійно і за власним бажанням зможуть фінансувати політично незаангажовані громадські проекти, по-друге за умови вдосконалення сфери цивільних форм контролю громадського сектору за органами державної влади, особливо тих, метою діяльності яких є запобігання посяганням на питання забезпечення державної безпеки України.

В той же час, інституційною сутністю діяльності неурядових (громадських) організацій має стати не принцип «суб'єктів громадянського сектору, які виконують замовлення своїх стейкхолдерів», а принцип «суб'єктів громадянського сектору, які покликані нести конструктивні соціальні трансформації».

Література:

1. «Stakeholders in Software Architecture», Nikolay Ashanin. URL: <https://medium.com/@nvashanin/stakeholders-in-software-architecture-6d18f36250f9>
2. Котенко Н. В., Карпенко С. Г. Неурядові організації: поняття, види та джерела фінансування в умовах сталого розвитку. *Вісник СумДУ Серія «Економіка»*. 2014. № 3. С. 76–77.
3. Новохацький В. Д. Неурядові організації як фактор розбудови громадянського суспільства в Україні : автореф. дис. канд. політ. наук : 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Д., 2005. – 18 с.
4. Рябіка В. Формування «середнього класу» в умовах сучасного суспільного розвитку. *Політичний менеджмент*. 2004. № 3. С. 3–9.
5. Мороз Н. О. Середній клас як необхідна умова розвитку громадянського суспільства в Україні». *Сіверянський літопис*. 94(477)«19». URL:

<http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/57273/12-Moroz.pdf?sequence=1>

6. Зайченко С. Громадянське суспільство України: цифри і факти». *Together EU4Civil Society*. URL: <https://euprostit.org.ua/stories/133521>

7. «Довіра соціальним інституціям» / Київський міжнародний інститут соціології – Соціологічні та маркетингові дослідження / Прес-релізи та звіти. URL: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=678&page=1>

Гребенюк В. М.,

доктор юридичних наук,

Національна академія Служби безпеки України

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ІДЕНТОЦИД АЛБАНСЬКОГО НАРОДУ ЯК СКЛАДОВА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Албанський народ в наукових працях російських учених постає особливим об'єктом неприязні та зневаги, ідентоциду та дискредитації. Він є «мішенню» інформаційних атак науково-експертного середовища Російської Федерації, адже підтримується країнами Заходу та заважає реалізації експансійних планів РФ щодо Балкан.

П. Іскендеров заперечує самотність албанського народу [1]. Подібно до російських політиків та вчених, які походження українців вважають штучним, а український народ – польським проектом, націленим на розкол єдиного російського народу [2, с. 34-35], цей учений називає косоварів «продуктом» Османської імперії, ісламізованими сербами. Він позбавляє албанський народ будь-якої ваги, стверджуючи, що албанці отримали свою силу лише за турецького панування [3]. У цьому вбачаємо застосування одних і тих же прийомів інформаційної війни з метою ідентоциду об'єкту, який заважає експансії певної території та вважає її своєю, чим не влаштовує науково-експертне та політичне середовище Російської Федерації.

Пов'язаність з османами, які впродовж сторіч тримали у ярмі слов'янські та християнські народи Балкан, мала б налаштувати останні проти албанців. Саме таку дію намагається активувати П. Іскендеров у своїх працях. Спроби досягнути цього ефекту через звинувачення албанців у посяганнях на території Сербії, Чорногорії, Македонії та Греції фігурують у його статті «Переговори по Косово: цели сторон и глобальные интересы» [4].

Проте, у статтях «Зримый призрак «Великой Албании»» та «Косово: исторические аналогии и сегодняшние вызовы», П. Іскен-

дерев, піддаючи сумнівам іллірійське походження албанського народу, вважає його вже «продуктом» реалізації проекту Австро-Угорщини [3, 5]. А у статті «История Косово: правда и вымысел» він розширює перелік авторів албанської державності, додаючи Німеччину та Італію, які тиснули через «албанський важіль» на османську імперію та слов'янські держави [6].

У статті «Косово: исторические аналогии и сегодняшние вызовы» цей учений взагалі заперечує існування албанського народу, посилаючись при цьому на слова, нібито сказані Отто фон Бісмарком: «... *председательствовавшему на Конгрессе германскому канцлеру Отто Бисмарку принадлежала фраза «албанская нация не существует»*» [5].

П. Іскендеров заперечує історичне коріння албанської державності та пише, що про Албанію та албанців у XIX сторіччі взагалі не згадувалось, хоча визнає функціонування розвинутого національно-визвольного руху албанського народу, який не міг виникнути ні з чого [6]. Ще більше плутанини цей вчений вносить, зазначаючи, що ідея «Великої Албанії» реалізується завдяки підтримці потужної албанської діаспори [3]. У цьому контексті виникає питання: як у народу, якого не існує і він є чиеюсь вигадкою, може бути розвинена діаспора зі значними матеріальними та політичними можливостями? На нашу думку, П. Іскендеров сам собі суперечить, не зважаючи об'єктивно усі факти.

Ще одним прийомом в інформаційній війні проти албанського народу як однієї із перешкод в російській експансії на Балканах є заперечення права населення Косово на самовизначення та твердження про те, що албанці Косово вже реалізували це право в сусідній Албанії. При цьому зазначений науковець посилається на позицію про це глави російської делегації під час Косовських слухань Міжнародного суду ООН Кирила Геворджяна: «*население Косово не пользуется правом на самоопределение*». *Дело в том, что Косово является не нацией, а территорией, а проживающие на ней в большинстве албанцы уже реализовали право на самоопределение под флагом соседней Республики Албания*» [7].

Цікаво, що у 2014 році російське науково-експертне середовище утрималось від аналогічних заяв щодо територій українського Криму та окремих районів Донецької та Луганської областей, над якими в односторонньому порядку був встановлений російський

контроль. Населення цих територій теж не було окремою нацією, якщо брати до уваги риторичу російського дипломата, а росіяни відповідно до його позиції, цілковито реалізували своє право самовизначення в межах Російської Федерації.

П. Іскендеров загострює увагу на зв'язку албанського народу з фашистською Німеччиною та Італією, зазначаючи, що саме при фашистській окупації були об'єднані усі албанські землі [3].

Звинувачення російською стороною у колабораціонізмі тих народів, які відмовляються перебувати у російських «братніх об'їмах», є звичним прийомом в інформаційних акціях гібридної війни Російської Федерації проти європейського проекту. Натомість, ученими РФ замовчуються численні факти фашизації та колабораціонізму росіян, наявності великої кількості нацистських організацій, які чисельно значно перевищували усі національні організації СРСР, що використовувались німцями в роки II Світової війни.

Так, для прикладу, активісти російських колабораціоністів часів II Світової війни досі вшановуються в РФ. У 1994-му році на території московського Храму Всіх Святих, було встановлено пам'ятник «Воинам русского общевойскового союза, русского корпуса, казачьего стана, казакам 15 кавалерийского корпуса, павшим за веру и отечество» в пам'ять про страчених пособників А. Гітлера [8, с. 52-53]. На території РФ зафіксовано 53 фашистські організації, з них 23 помірні, 22 радикальні, 8 заборонені [8, с. 160-161].

Традиційною «страшилкою» для балканських народів є позиція російського науково-експертного середовища щодо наслідків для них від реалізації «великоалбанської ідеї». П. Іскендеров традиційно створює в албанцях та Косово образ ворога для Сербії, Греції, Македонії, Чорногорії [9]. Цей учений прогнозує обов'язкове загострення ситуації в суміжних з Косово країнах, подає албанців історично одержимими відвоюванням територій в їхніх сусідів та створенням шляхом збройного протистояння Великої Албанії [18].

О. Гуськова не просто прогнозує збройну боротьбу албанців проти сусідів, а вже «бачить» її зараз [10]. П. Іскендеров у цьому ж контексті зазначає, що великоалбанська ідея реалізуватиметься через терористичну практику [3]. Характеризуючи сучасність, П. Іскендеров у статті «Косовский фитиль для Балкан и Европы» вказує на «непомірні апетити» косовських албанців у збиранні земель, що, напевно, повинно реально турбувати їхніх сусідів [7].

В іншій статті «Угрожает ли Балканам новая перекройка границ?» П. Искендеров формує прогнози поширення албанського сепаратизму та дестабілізації на Сербію, Македонію, Чорногорію, Грецію, виставляє албанців «злом» для балканських країн, здатним до насильницьких дій та придушення їхніх народів [11]. Він вважає, що навіть після ста років на Балканах нічого не змінилось – албанці, лідерами яких були Альбін Курті та Якуп Краснічі, залишаються ворогами РФ та слов'янсько-православного населення регіону [11].

О. Гуськова звинувачує косоварів у причетності до організації наркотрафіка до Європи й поширенні тероризму, насильницьких дій, дискримінації християн [10]. У тому ж спектрі звинувачень П. Искендерова стоять причетність до розкрадання та корумпованості влади, її зрощення з криміналітетом [5]. Косово та албанці, за його твердженнями, є осередком боротьби кланово-мафіозних угруповань, які контролюють політичне та економічне життя в регіоні [7].

У той же час, звернімо увагу на інтерв'ю О. Гуськової, у якому вона зазначила про перемогу на виборах сербських радикалів, готових боротись за Косово збройним шляхом та співпрацювати з Російською Федерацією [10]. У свою чергу, на думку зазначеного вище А. Курті, напротивагу російським вченим, які звинувачують албанців в експансіоністській політиці, експансійні плани зрніють саме у Сербії, яка не полишає неоімперських ідей, у чому подібна до Російської Федерації [12].

Тож, хто виступає «страшилою»: албанці і захід, які нібито хочуть створення Великої Албанії та посягають на територіальну цілісність сусідів, чи Сербія, яка збройним шляхом готова повертати Косово, і її союзниця РФ?

Література:

1. Искендеров П. А. Этнический фактор в истории Балкан. URL: http://www.perspektivy.info/oikumena/balkan/etnicheskij_faktor.
2. Ідеологічне та квазіправове обґрунтування Російською Федерацією анексії Автономної Республіки Крим / упоряд.: О. Ф. Белов, С. С. Кудінов, В. М. Гребенюк та ін. К., 2017. 284 с.
3. Искендеров П. А. Зримый призрак «Великой Албании». URL: http://www.perspektivy.info/oikumena/balkan/zrimyj_prizrak_velikoj_albanii.

4. Искендеров П. А. Переговоры по Косово: цели сторон и глобальные интересы. URL: http://www.perspektivy.info/oikumena/balkan/peregovory_po_kosovo_celi_storon_i_globalnyje_interesy.

5. Искендеров П. А. Косово: исторические аналогии и сегодняшние вызовы. URL: http://www.perspektivy.info/oikumena/europe/kosovo_istoricheskije_analogii_i_segodnashnije_vyzovy.

6. Искендеров П. А. История Косово: правда и вымысел. URL: http://www.perspektivy.info/osobaya_tema/kosovo/istorija_kosovo_pravda_i_vymysel.

7. Искендеров Петр Ахмедович. Косовский фитиль для Балкан и Европы. URL: http://www.perspektivy.info/oikumena/balkan/kosovskij_fitil_dla_balkan_i_jevropy.

8. Гібридна війна: Російська Федерація проти країн Балтії : оглядове видання / упоряд.: В. М. Гребенюк, С. Л. Фальченко. Київ: Нац. акад. СБУ, 2018. 181 с.

9. Искендеров П. А. Балканский регион как часть глобальной «дуги нестабильности». URL: http://www.perspektivy.info/oikumena/balkan/balkanskij_region_kak_chast_globalnoj_dugi_nestabilnosti.

10. Гуськова Е. Балканский эпицентр: сколько албанских государств может выдержать Европа? URL: http://www.perspektivy.info/osobaya_tema/kosovo/balkanskij_epicentr.

11. Искендеров П. А. Угрожает ли Балканам новая перекройка границ? URL: http://www.perspektivy.info/oikumena/balkan/ugrozhaet_li_balkanam_novaja_perekrojka_granic.

12. Альбин Курти: «Косово десять лет провело в тюрьме, десять – в больнице». URL: <http://ru.rfi.fr/evropa/20180219-albin-kurti-kosovo-desyat-let-provelo-v-tyurme-desyat-v-bolnitse>.

Куцій М.,

капітан 1 рангу у відставці

НАДІЙНІСТЬ ЗВ'ЯЗКУ КОМУНІКАНТІВ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРОТИДІЇ

Поняття «*надійність*» у контексті вказаної теми розглядається скрізь призму поняття «*система*», оскільки її позначення залежить від рівня абстрагування.

У ході інформаційної протидії зовнішнім та внутрішнім викликам і загрозам безпеці людини, суспільства і держави *оперативний підрозділ* як законодавчо [1] визначений суб'єкт оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) є *соціальною структурою* для реалізації гласними і негласними штатними і позаштатними працівниками [1] мети ОРД за стійкою відтворюваною формою організації їх спільної діяльності – конфіденційним співробітництвом (далі – КС).

Однією з функцій КС як *соціального інституту* є забезпечення безперервності соціальних відносин цих працівників через досвід, цінності, норми [2, с. 67].

Згадаємо, що «*структура*» є першою після терміну «система» ключовою позначкою внутрішньої побудови складових системи [2, с. 121], якою у нашому випадку є оперативний підрозділ, через їх *інтерації* (лат. *inter* та *activus* – міжособистісну взаємодію на основі обміну символами або знаками [3]).

Абстрагуємо оперативний підрозділ до ланки «комуніканти» (далі – ланка). У зазначеному контексті розглянемо оперативний підрозділ саме як *приховану систему стійких і регулярних зв'язків між її комунікантами через соціальні мережі*.

Отже, визначимось, що розуміється під надійністю зв'язку цієї ланки через соціальні мережі при вирішенні завдань ОРД в умовах інформаційної протидії.

Соціальна система «комуніканти» функціонує у двох циклах: комунікативному та комунікаційному. На першому циклі комунікантами формується повідомлення, що транслюється побудованими комунікаційними каналами скрізь скомплектоване середовище [4], до якого відносяться соціальні мережі.

Сама міть обрання інтенцією (думкою, спонукою) форми інформації і є точкою відліку наступного за комунікативним – комунікаційного циклу. При цьому комунікативність залишається вбудованою в комунікаційні процеси, з якими пов'язане керування ланкою, управління каналами передавання інформації, цілеспрямований її відбір та регулювання за результатами зворотнього зв'язку комунікантів [4].

У просторовому русі соціальних мереж повідомлення натрапляє на перешкоди, що, в залежності від змінності небезпечного середовища, вимагає від комунікантів різних самостійних дій, унаслідок чого зазначена ланка перетворюється на *адхократичний осередок* (далі – осередок). У цьому разі важливими стають умови, за яких вказаному осередку призначено діяти, оскільки доведеться з'ясувати межу дійсної свободи дій комунікантів. Але для цього визначення лише практичного або життєвого досвіду комунікантів недостатньо.

На нашу думку, необхідно дослідити обставини, за яких в ланці у ході комунікації зіставляють характер причинного зв'язку між власними діями комунікантів та бажаним (отриманим) результатом їх спілкування.

Отже, на рівні вказаної ланки існують суб'єктивна та об'єктивна сторони зв'язку. На наш погляд, суттєвим для цих сторін є спроможність комунікантів контролювати певні умови їх дій комунікативного та комунікаційного циклів.

У цьому контексті передусім вважаємо за важливе те, що будь-які відомчі нормативно-правові конструкції у сфері КС (інструкції, настанови та ін.) для ланки об'єктивно «спрацьовують» лише на окресленні межі такої спроможності. Якщо в нормативному акті залишився юридично незазначеним причинний зв'язок між конкретною дією (бездіяльністю) комуніканта та настанням негативного результату внаслідок спілкування, то об'єктивно ця особа була неспроможна передбачити певний розвиток подій.

Іншими словами, за межами причинного зв'язку, який має значення для права, в реальності існує випадковий (імовірнісний) зв'язок між діями комунікантів та можливістю настання негативного наслідку від цих дій, що може призвести до викриття працівника оперативного підрозділу чи модифікації або втрати у соціальній мережі інформації, яка передається під час комунікації.

Отже, конкретній дії осередку як впровадженої у небезпечне середовище (мережу) підсистеми оперативного підрозділу передуює відповідне рішення ланки на підставі *імовірнісного прогнозу* результату цієї дії. *Від досконалості процесу означеного передбачення залежить надійність зв'язку комунікантів.*

Слово «надійний» (етимологічно: «надія», «покладений» [5, с. 25]) тлумачиться як той, «на кого можна покластися», хто «подає вірну надію», «вірний», «міцний» й «надійність» є властивістю/якістю того, «на кого можна покластися» [6, т. 1, с. 422]. Схожа інтерпретація надійності – певність, вірність [7, с. 105]. Слово «надійність» є трансформером від префіксу «на-» та дієслова «діти» (словен., діти – класти; схожі слова: «надягти», «накласти»). Семантика цих дієслів передбачає «діяти» з якоїсь нормативністю [5, с. 26].

З практики достовірно відомими опиняються лише найближчі результати, а більш віддалені наслідки стають несподіваними. Комунікантам залишається сподіватись (надіятись) на прийнятний результат від їх зв'язку, хоча у реальності вичерпаного співпадіння цілей дослідників з очікуваним результатом неможливо [8].

З огляду на викладене варто зазначити, що прийняття відповідних нормативно-правових актів, які повинні унормувати зв'язок комунікантів через небезпечні середовища, є важливою запорукою підвищення його надійності.

Література:

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 22. Ст. 303.
2. Рожанська Н. В., Дрожанова О. М., Онофрійчук О. А. Загальна соціологічна теорія : навч. посіб. / за наук. ред. І. А. Мейжис, В. Л. Гавелі. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 336 с.
3. Голубовська І. О., Корольов І. Р. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики : курс лекцій. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 223 с.

4. Куцій М. С. Засоби приватного спілкування в інтересах кримінального провадження. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. Київ. 2018. Вип. 2 (24). С. 13–19.

5. Етимологічний словник української мови / головн. редак. О. С. Мельничук. Київ. : Видавн. «Наукова думка», т. 4 (у 7 томах), 1983. 656 с.

6. Толковый словарь живаго великорусского языка В. И. Даля / Издание Общества Любителей Російської Словесности, учрежденного при Императорскомъ Московскомъ Университетъ – ч. 1 (в четырьх частях), 1863.

7. Російсько-український словник правничої мови / головн. редак. акад. А. Ю. Кримський. Київ: Збірник історично-філологічного відділу № 41 АН України, 1926. 322 с. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Voitkevych-Pavlovych_Vasyl/Ros-ukr_slovnyk_pravnychoi_movy.pdf (дата звернення 20.07.2020).

8. Солодкая М. С. Методологические основания, социальные идеалы и пути обеспечения надежности социотехнических систем управления. *Credo new*. 2000. № 5 (23). URL: <http://credonew.ru/content/view/196/25/> (дата звернення 20.07.2020).

Авдошин И. В.,

*доктор юридических наук, старший научный сотрудник,
Национальной академии Службы безопасности Украины*

ГИБРИДНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ, ИСПОЛЗУЕМЫЕ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИЕЙ ДЛЯ ДЕСТАБИЛИЗАЦИИ СИТУАЦИИ НА ПОСТСОВЕТСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ: НА ПРИМЕРЕ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Начиная с 90-х годов прошлого столетия, то есть с момента распада советской системы и образования на территории бывшего советского союза независимых государств, Россия ведет мощную «гибридную войну» против всех без исключения стран постсоветского пространства. Одним из таких государств есть Республика Молдова, которая рассматривается российской экспансионистской машиной как геополитический плацдарм для продвижения технологий «холодной войны» на европейском направлении и дискредитации политики ЕС «Восточного партнерства».

В этом отношении достаточно интересными являются аналитические размышления Эрнеста Варданяна – молдавского независимого аналитика, а также Юджина Румера – в прошлом сотрудника Национального совета по разведке США, который возглавлял работу по России и Евразии, а в настоящее время – старший научный сотрудник Фонда Карнеги за Международный Мир и директор его Российско-Евразийской программы [1, 2, 9].

Республика Молдова, в качестве небольшого независимого государства, международная правосубъектность которого признана более чем 150 странами мира, обладающего относительно скромным экономическим, военным и политическим потенциалом и влиянием, в состоянии реализовать свои национальные интересы на международной арене преимущественно во взаимодействии с государствами с более высоким геополитическим статусом.

Малые государства всегда являются объектами геополитического воздействия великих и региональных держав и успех их внешней политики в большинстве случаев определяется способностью проводить про-активный курс, не становясь при этом заложниками одной из соперничающих сторон. При этом на сегодня крайне опасной есть роль Республики Молдова на международной арене, которая все чаще становится «разменной монетой» в геополитическом противостоянии, что практически отбросило это небольшое государство в зону безразличия и неопределённости [8].

Как раз в такой ситуации оказалась Республика Молдова, которая является «разорванным» государством по европейскому и евразийскому направлению.

Идея европейской интеграции Республики Молдова глубоко дискредитирована правящей с 2009 года коалицией правоцентристских партий. Реализация программы масштабных реформ по-прежнему саботируется молдавской властью, не без непосредственного участия российских спецслужб и их агентуры в молдавском парламенте и правительстве.

Широкая политическая и финансовая поддержка молдавской власти со стороны Европы и США не привела к устранению описанных выше проблем.

Продолжение негативных тенденций в молдавском государстве и обществе под прикрытием лозунгов о европейской интеграции привело к тому, что общество и эксперты воспринимают западных партнеров Молдовы как ответственных за происходящее в стране, кульминацией которых стала кража миллиарда долларов из национальной банковской системы [1, 2].

Педалирование региональных геополитических проблем (особенно после 2014 года) служит удобной ширмой для молдавской власти, которая пытается отвлечь общественное внимание от подлинно острых социально-экономических проблем (коррупция, нищета, миграция) и переключить его к спекулятивным дискуссиям на тему российской военной угрозы, втягивая в этот процесс оппозицию, которая, в свою очередь, продвигает тему угрозы со стороны Румынии или НАТО.

Наличие твердых пророссийских и, соответственно, евроскептических настроений у примерно половины населения Республики Молдова следует воспринимать как объективную данность,

обусловленную влиянием российских спецслужб и СМИ. Ошибочность проводимой молдавской властью политического курса на фоне беспрецедентного роста коррупции, падения уровня жизни и массовой эмиграции служит благоприятной почвой для развития антиевропейских настроений у значительной части молдавского общества [1].

Наличие более или менее реальных сценариев российской военной угрозы в адрес Республики Молдова, с учетом приднестровского конфликта, следует воспринимать со всей серьезностью в процессе принятия стратегических решений военно-политического характера.

Поэтому одной из самых серьезных проблем, стоящих перед Молдовой, считается неразрешенный Приднестровский конфликт. И хотя фактически конфликт перестал быть актуальным, перспектива его юридического разрешения пока остается в лучшем случае отдаленной, две части бывшей советской Молдавии научились мирно сосуществовать, и, по-мнению отдельных экспертов, нет реальных поводов говорить о вероятности возобновления военных действий. Возможно, не каждый в Республике Молдова готов признать это публично, но статус-кво, похоже, устраивает если не все, то большинство заинтересованных сторон. Очередным свидетельством близких отношений между двумя частями страны стало решение Тирасполя присоединиться к зоне свободной торговли между Молдовой и Евросоюзом [9].

Присоединение Румынии к Европейскому Союзу перенесло границу ЕС к Молдове. ЕС пришлось активно проводить курс на поддержку Молдовы, но реформы двигаются медленно. Молдавская внешняя политика после провала «Меморандума Козака» качнулась в сторону Запада. Формат переговоров по Приднестровью был расширен в 2005 г., и кроме конфликтующих сторон (Молдовы и Приднестровья), России, Украины и ОБСЕ (как посредников) стал включать ЕС и США как наблюдателей. ЕС также запустил Миссию по приграничной помощи (EUBAM). Россия стала более открыто поддерживать Приднестровье, что сделало маловероятным вывод российских войск и прогресс в переговорах по конституционному статусу Приднестровья.

В сфере внешней политики и политики безопасности самая важная проблема для страны – ее отношения с Россией. Аннексия

Крыма, необъявленная война на Востоке Украины и уже известные теперь способы вести «гибридные» военные действия – все это вызывает тревогу в государствах бывшего СССР. Преимущество Молдовы заключается в том, что у нее нет общей границы с Россией, но Приднестровье остается «форпостом» Москвы, и ни одно правительство в Кишиневе не может позволить себе игнорировать остаточное российское военное присутствие на территории самопровозглашенной республики. Решимость России удержать Молдову в своей орбите и сегодня проявляется в периодически звучащих угрозах применить экономические рычаги давления против этого небогатого партнера, попытках включить Кишинев в интеграционные схемы Москвы.

Отношения с Россией остаются одной из важнейших составляющих в экономическом, политическом и военном профилях Молдовы. Кишинев не может позволить, чтобы отношения с Москвой испортились, поэтому ему приходится их тщательно выстраивать. ЕС и уж тем более Соединенные Штаты не могут взять на себя роль России. Аккуратное балансирование между Россией и Западом исключительно важно для Молдовы, и любые утверждения об обратном чреваты для нее тяжелыми последствиями [9].

Дело не только в России. Собственная внутривнутриполитическая и экономическая ситуация – серьезный вызов для Молдовы. Главные причины оттока населения, эмиграции в поисках лучшей жизни – коррупция, недееспособность государства и отсутствие перспектив. С этими же проблемами связаны прогнозы о значительном сокращении населения Молдовы в ближайшие десятилетия [4]. Ни одну из них решить быстро не получится, все они требуют долгой целенаправленной работы, которую должны вести политический истеблишмент страны и ее зарубежные друзья и партнеры.

Подписание Молдовой соглашения об ассоциации и о создании углубленной и всеобъемлющей зоны свободной торговли с ЕС, несомненно, было большим шагом вперед, а их денонсация, о которой говорит теперешний президент Молдовы И. Додон, стала бы еще большим шагом назад [10]. Соглашение об ассоциации и соглашение об углубленной и всеобъемлющей зоне свободной торговли с ЕС включают дорожную карту развития страны, а их реализация – это путь к решению ее основных проблем [3].

Таким образом, можно выделить приоритетные сферы сотрудничества Запада с Молдовой. Относительные доброжелательность и стабильность в отношениях Молдовы и Приднестровья говорят о том, что следует сохранить этот статус-кво, в том числе за счет дальнейшей поддержки международного сообщества и миссии Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе, помогающей налаживать эти отношения. В то же время вряд ли есть необходимость прилагать больше усилий с любой стороны по официальному урегулированию конфликта, напротив, при непредвиденном российском вмешательстве (как реакции на усилия западных государств урегулировать конфликт) это может привести даже к дестабилизации ситуации.

Молдова участвует в программе НАТО «Партнерство ради мира» и миротворческой операции в Косово. Развитие отношений страны с НАТО ограничено – по конституции она имеет нейтральный статус [5, 6], так что вопрос о вступлении в Альянс на повестке дня не стоит. Цель сотрудничества НАТО с Молдовой – помочь стране в создании «современных, мобильных, боеготовых, хорошо оснащенных и оптимальных по затратам вооруженных сил, способных взаимодействовать с армиями других стран» [7, 9].

И все же, хотя миротворческие операции – это полезный опыт взаимодействия с НАТО, целесообразность участия в них Молдовы, да и самого этого взаимодействия, для ее вооруженных сил вызывает сомнения – по нескольким причинам. Во-первых, те скудные ресурсы, которые есть у Молдовы, ей лучше использовать для задач на собственной территории, чем в миротворческих миссиях за рубежом. Во-вторых, трудно представить себе, что в обозримом будущем Молдова сможет участвовать в коалиционных операциях. В случае возобновления Приднестровского конфликта ее вооруженным силам, скорее всего, придется столкнуться с коалицией сепаратистских и российских частей, но крайне маловероятно, что НАТО или какая-либо из его стран-участниц придет на помощь Молдове.

Так что, хотя строительство боеспособных и эффективных оборонительных сил, соответствующих потребностям страны в сфере национальной безопасности, несомненно, одна из приоритетных задач республики, этим силам, скорее всего, придется действовать на собственной территории, а не за ее пределами [9].

Среди важнейших направлений помощи, которую могут оказать Молдове США и ЕС, – продолжение реформ полиции и судебной системы, поддержка гражданского общества, содействие реализации Кишиневом соглашения об ассоциации и соглашения об углубленной и всеобъемлющей зоне свободной торговли с ЕС как важнейших инструментов интеграции страны с Европой и в целом политический и дипломатический диалог: он означает, что Молдова остается для Вашингтона и Брюсселя важным партнером, которого они не готовы «отдать» в российскую сферу влияния.

После 2014 года, когда Россия аннексировала Крым и в корне изменила всю систему европейской безопасности, сложившуюся после холодной войны, встал вопрос, так ли полезна и эффективна программа ЕС «Восточное партнерство». Но в условиях кризиса в отношениях между Востоком и Западом эта политика, нацеленная не на вступление в ЕС стран, оказавшихся заложниками ситуации «перетягивания каната» между Россией и Западом, а на их постепенную адаптацию к нормам и процедурам ЕС, приобретает еще большее значение, чем до 2014 года. И Молдова – самый подходящий кандидат для углубления сотрудничества с ЕС в рамках «Восточного партнерства» [9].

Не менее опасной для существования независимой Молдовы является и односторонняя ориентация её руководства лишь на один из существующих мировых центров силы, каким бы он не был. Молдове следует проводить единственно эффективную внешнюю политику, а именно – многовекторную, равноудалённую-равноприближённую к любому из мировых центров силы, максимально исключив при этом превращение своей территории в арену их противостояния и стремиться к тому, чтобы стать площадкой для их сотрудничества.

При этом, европейские страны и США должны осознать, что поддержка правящей коалиции в Молдове любой ценой – губительный путь. Западные партнеры должны поставить структурные реформы в Молдове выше геополитической целесообразности. Захваченное коррумпированной властью государство, с пользующееся поддержкой ЕС и США, – это отличный подарок для российской пропаганды, перечеркивающий все многомиллиардные вливания западных стран в Молдову.

Литература:

1. Варданыч Э. «Молдова между Россией и Западом : внутренний раскол за ширмой европейской интеграции». *Russie.Nei.Visions*. 2018. № 110. 30 с. URL : https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/rnv_110_vardean_moldavie_russie_occident_ru_2018.pdf.
2. Варданыч Э. Как украсть миллиард. *Radio Europa Liberă*. 5.02.2015. URL : www.europalibera.org.
3. Детерминанты и перспективы политики европейской интеграции Республики Молдова / Под научной редакцией Петра Байора. Krakow, 2015. 199 с. URL : https://wsmip.uj.edu.pl/documents/41658/44358/Determinanty_polityki_europejskiej_Moldawii.pdf.
4. Молдова: страна массовой трудовой эмиграции. *Discovering migration between Visegrad countries and Eastern Partners / HAS RCAES Geographical Institute*. – Budapest, 2014. p. 170–190. URL : <http://www.demoscope.ru/weekly/2014/0605/analit05.php>.
5. Позиция Президента Молдовы в отношении обеспечения безопасности Республики Молдова и её граждан посредством укрепления конституционного статуса постоянного нейтралитета страны. URL : <http://presedinte.md/rus/presa/pozitsiya-prezidenta-moldovy-v-otnoshenii-obespecheniya-bezopasnosti-respubliki-moldova-i-ee-grazhdan-posredstvom-ukrepleniya-konstitutsionnogo-statusa-postoyannogo-neutraliteta-strany>
6. Мельничук Г. Нейтральный статус як гарантія національної безпеки Республіки Молдова. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/neytralniy-status-yak-garantiya-natsionalnoyi-bezpeki-respubliki-moldova>.
7. Moldova-NATO Relations // Министерство иностранных дел и европейской интеграции РМ. URL : www.mfa.gov.md.
8. Філіпенко А. Україна-Республіка Молдова: проблеми та перспективи двосторонніх відносин : аналітична записка. URL : <http://fpp.com.ua/ukrayina-respublika-moldova-problemy-ta-perspektyvy-dvostoronnih-vidnosyn/>
9. Rumer Eugene Молдавия между западом и Россией: хрупкое равновесие. URL : <https://carnegie.ru/2017/09/25/ru-pub-73207> (дата звернення 18.07.2020).
10. Moldovan president hopes to cancel EU Association Agreement. URL : <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/moldovan-president-hopes-to-cancel-eu-association-agreement/>.

Даниленко В. М.,

доктор історичних наук, професор

Національна академія СБ України

ВОЄННІ ПРИГОТУВАННЯ В ПІВДЕННО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ РАДЯНСЬКИХ СПЕЦСЛУЖБ

З початком Другої світової війни співробітники радянських спецслужб проводили величезну роботу, щоб здобути інформацію про тактичні й стратегічні плани потенційних противників і використати її на користь своєї держави. Як найбільш небезпечний ворог однозначно розглядалася нацистська Німеччина та її сателіти, війська яких тепер впритул стояли уздовж західного кордону СРСР. Війна вважалася неминучою усіма верствами населення, проте ніхто не міг знати справжніх планів сторін щодо майбутнього європейських народів, не усвідомлював у повній мірі масштабів неминучих руйнувань і людських жертв.

Напередодні радянсько-німецької війни розвідувальні завдання виконували 5-ті, а контррозвідувальні – 3-ті відділи Прикордонних військ НКВС СРСР. Безпосередньо у 10-кілометровій прикордонній смузі на кордоні з Німеччиною у кожному загоні діяли 2–3 розвідувальні пости. Вони мали виявляти тих, хто вів тут ворожу розвідувальну діяльність, мав намір перейти або перейшов державний кордон, їхніх співучасників. Начальник управління Прикордонних військ НКВС Київського військового округу В. Осокін одержав наказ на розробку розвідувальних і контррозвідувальних органів противника, антирадянських формувань за кордоном, виявлення їх агентури незалежно від країни й території, придбання власних інформаторів [1, с. 123].

Одним із найпоширеніших каналів одержання інформації про ситуацію в країнах Південно-Східної Європи були засоби безагентурної розвідки. Радянська радіорозвідка поблизу західних кордонів тривалий час знімала інформацію з лінії зв'язку найближчих

союзників Німеччини. Спеціальна служба радянських органів державної безпеки справлялася із дешифруванням надзвичайно важливої таємної інформації, що циркулювала іноземними дипломатичними каналами. Добуті шифри дозволяли читати радіограми й телеграми німецької, румунської, югославської жандармерії та поліцейських, а також польського еміграційного уряду й підпілля на території колишньої Другої Речі Посполитої.

З Києва до народного комісаріату внутрішніх справ СРСР систематично направлялись доповідні записки, спеціальні повідомлення, огляди, довідки, в яких висвітлювалося становище в Німеччині, Румунії, Угорщині, окупованій нацистами Польщі та в інших країнах світу. Великого значення в документах надавалося стану їхньої економіки, військової інфраструктури, морально-політичним настроям населення. Цінна інформація надходила про воєнні приготування Румунії, Болгарії, Греції, Туреччини. Співробітники 2-го спецвідділу НКВС УРСР щільно контролювали румунську поліцейську радіомережу і на підставі перехоплених радіограм формували спеціальні зведення для наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова. Це давало змогу показувати в режимі реального часу не тільки внутрішньополітичну ситуацію в Румунії, а й виявляти спрямування німецької розвідки на суміжній території.

Про становище на Чорноморському узбережжі Болгарії, в портах Румунії повідомляли з управління Прикордонних військ Чорноморського округу. Завчасно стало відомо про прибуття й завдання німецьких інструкторів, навчання військ протиповітряної оборони, нарощування озброєння.

Цілодобове спостереження за діями німецьких військ по той бік кордону вела радянська військова розвідка. Розвідувальні дані свідчили про будівництво Німеччиною неподалік кордону з СРСР військових баз і аеродромів, складів зі зброєю і боєприпасами, зосередження живої сили і техніки. Найменші зміни в дислокації, чисельності, командуванні, проведенні розвідувальних заходів, обладнанні спостережних пунктів швидко ставали відомими радянському командуванню. З надзвичайною точністю розвідка повідомляла про кількість ешелонів німецьких військ, які прибували до кордонів СРСР, технічні характеристики новозбудованих аеродромів, вогневих точок, видів озброєння Німеччини.

Відділам прикордонної розвідки було достеменно відомо про перевезення німецьких солдатів, артилерії, фуражу, налагодження обліку помешкань і складських приміщень, які могли знадобитися у випадку війни. Починаючи з 1940 р., у прикордонній з СРСР смузі німці посилено нарощували масштаби зберігання боєприпасів, паливно-мастильних матеріалів, речового забезпечення. Поблизу кордону вони розгорнули низку великих військових складів і баз, дислокацію яких було точно встановлено радянською розвідкою.

В Управлінні прикордонних військ НКВС УРСР мали переконливі факти про інтенсивне завезення з квітня 1941 р. на німецькі склади поблизу кордону авіабомб, снарядів, мін, протитанкових гармат, військової техніки і амуніції. Найближчі наміри нацистської Німеччини видавало підтягування до кордону понтонів та інших засобів подолання водних перешкод, будівельних матеріалів і фуражу.

Розвідувальні зведення УПВ НКВС УРСР про становище на кордоні готувалися щоденно, причому відповідно до вимог командування інформація старанно перевірялася і містила обов'язкову прикінцеву довідку із зазначенням ступеня достовірності. Координатія діяльності розвідувальних відділів УПВ НКВС, Київського особливого й Одеського військових округів, служби спостереження сприяла повноті й точності інформації, яка одночасно направлялась до Москви і Києва.

Для здобування розвідувальної інформації 5-м відділом управління державної безпеки НКВС УРСР за кордон було виведено чимало нелегалів, які, прикриваючись легендами про втечу із Радянського Союзу, облаштовувались на окупованих Німеччиною територіях і по крихтах збирали важливі для радянського військового й політичного керівництва дані. Хоча радянсько-німецький кордон і впорядковувався, міграція населення не припинялась, що активно використовували розвідки європейських держав. Для радянських спецслужб, які діяли в Україні, теж з'явилася нагода організувати направлення за кордон і виведення на радянську територію потрібних осіб, не вдаючись до глибоко легендованих версій. Час і витрати на підготовку таких розвідувальних операцій, що проводилися головню на території генерал-губернаторства, були мінімальні, а ефективність висока. Посланці, як правило, добре знали місцевість, мову, шляхи пересування, мали за кордоном

родичів і знайомих. Пересуваючись уздовж лінії кордону, завербовані особи з ідеологічних міркувань або зі страху розправи над їхніми рідними збирали цінну інформацію про зміни ландшафту, дислокацію військових частин, завезення наступальної зброї і боєприпасів, будівництво укріплень, розгортання мобілізаційних і лікувальних пунктів тощо.

У ланцюгу накопичення і передачі інформації відсутніми були кур'єри та зв'язкові, їх роль виконували самі агенти. Однак, не завжди маючи добру професійну підготовку, співробітники розвідувальних відділень нерідко припускалися помилок, які мали провальні наслідки для наступних відряджень агентури за кордон. Після виконання завдання вони перебиралися у зворотному напрямі через кордон, зустрічалися з працівником радянських спецслужб і відбували до попереднього місця проживання, де легалізувались. Відпочинок затягувався на 1–2 місяці і цінність агента нівелювалась через його ідентифікацію. У такому разі вдруге виводити агента за кордон і розраховувати на достовірність переданої ним інформації було ризикованою справою.

Уникнути втрат розвідувальних кадрів через елементарну некомпетентність, халатність, брак досвіду в самих агентів або в співробітників радянської контррозвідки покликана була директива начальника управління НКВС від 6 вересня 1940 р. У ній вимагалось утримувати агентів, які повернулися із-за кордону, в суворо нелегальному становищі. У тих, кого очікував новий похід, протягом 3–5 днів належало відібрати письмовий звіт. Якщо не надходило окремих вказівок про затримку агента на радянській території, йому надавали нові інструкції і знову переправляли за кордон.

Цінними були аналітичні матеріали уповноважених в радянсько-німецькій комісії з евакуації росіян, українців і білорусів, яка займалася переселенням цих етнічних груп із зони німецької окупації Польщі в СРСР. Статус уповноважених давав можливість радянським представникам одержувати відрядження на територію Польщі, захоплену Німеччиною, і на місцях вивчати існуючий режим.

Зосередження військ поблизу кордону, будівництво військових аеродромів, складів, казарм, а також жорсткі умови режиму на окупованих землях свідчили про стрімке наростання воєнної загрози

СРСР з боку Німеччини. Оперативне спостереження за районами дислокації німецьких військ, вивчення вірогідних напрямів пересування, будівництво доріг, які вели до лінії німецько-радянського кордону, не викликали сумнівів щодо агресивних намірів нацистської Німеччини.

Щоб приховати справжні причини будівництва доріг, інженерних споруд, ліній зв'язку, нарощування чисельності військ поблизу кордону з Радянським Союзом, німецькі спецслужби неодноразово проводили дезінформаційні акції. Гітлер направив особистого листа Сталіну, в якому повідомив, що у зв'язку з небезпекою втрат вермахту на заході від англійських бомбардувань є потреба перепочити його військам у більш безпечних східних районах Європи [2, с. 580].

На початку 1941 р. було частково ліквідовано польські підпільні організації Союзу збройної боротьби [3, арк. 41]. У результаті одержано унікальну інформацію про стратегію і тактику вермахту, вірогідний час нападу Німеччини на СРСР. Окуповані нацистами землі країн Центральної та Південно-Східної Європи інтенсивно перетворювалися на плацдарм для нападу Німеччини на СРСР. З перехоплених і дешифрованих радянськими спецслужбами телеграм німецької, румунської та югославської жандармерії з'ясувалося, що поблизу кордонів з Радянським Союзом накопичувалися модернізовані авіаційні та інші військові підрозділи, бойова техніка, комплектувалися органи протиповітряної та хімічної оборони, впорядковувалися аеродроми, велася активна розвідка з повітря і суші.

30 квітня 1941 р. заступник народного комісара внутрішніх справ УРСР Т. Строкач доповідав керівництву про те, що низка серйозних заходів, які проводять німецьке військово командування й адміністрація в прикордонній смугі, свідчать про прискорену підготовку театру війни.

Вбачається, що в сучасних історичних умовах у військових закладах вищої освіти України доцільно поглиблено вивчати напрями, форми й методи інформаційно-аналітичної, розвідувальної та контррозвідувальної діяльності радянських спецслужб, виокремивши політичну складову й ідеологічне підґрунтя їх функціонування.

Література:

1. Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 р. : документи ГДА СБ України / Упоряд. Даниленко В. М., Кокін С. А. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009.
2. Эндрю К., Гордиевский О. КГБ : История внешнеполитических операций от Ленина до Горбачева. М., 1992.
3. Галузевий державний архів Служби безпеки України. Ф. 9. Спр. 43.

Коростиленко А. В.,

*кандидат юридичних наук, полковник
завідувач СК-5 ННІ КРД НАСБ України*

Грінько В. В.,

кандидат політичних наук, доцент СК-5 ННІ КРД НАСБ України

ЩОДО ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ВНАСЛІДОК ДІЯЛЬНОСТІ НЕОРЕЛІГІЙНИХ РУХІВ

Суспільно-політичні процеси кінця минулого століття супроводжувалися сплеском релігійної активності та небаченою до того часу плюралізацією релігійного життя в Україні [1].

Бурхливий та неоднозначний розвиток релігійних процесів, як у світі в цілому, так і в сучасному українському суспільстві зокрема, зумовив необхідність переосмислення неорелігійного феномену та зміни підходів до таких його аспектів, як запобігання порушення законодавства, що регулює діяльність релігійних організацій, та вчинення загальнокримінальних злочинів, здійснених за релігійними мотивами або під прикриттям виконання культових відправ.

Процеси в релігійному середовищі України, на які значною мірою впливають місцеві культурно-історичні особливості, складна етнолінгвістична структура окремих регіонів у поєднанні з невирішеністю політичних та соціально-економічних проблем, загалом характеризується відсутністю масштабних проявів міжконфесійної ворожнечі. Проте все ще залишаються неврегульованими майнові суперечки, мають місце спроби перерозподілу сфер впливу між окремими конфесіями, що нерідко інспіруються ззовні.

Водночас, наша держава перебуває в зоні активного впливу неорелігійних рухів (НРР), керівні органи яких знаходяться за межами України. Використовуючи об'єктивні труднощі демократичної розбудови суспільства, певний ідеологічний вакуум на тлі руйнації старої системи цінностей, а також недостатню розвиненість місі-

онерської структури традиційних українських церков, закордонні НРР спрямовують свої зусилля на формування механізму впливу на духовно-культурну, політичну та економічну сфери суспільного життя нашої держави.

Намагаючись поширити своє віровчення серед населення України шляхом масштабної фінансової, матеріальної і пропагандистської експансії, вони роблять основними об'єктами свого проповідництва молодь, студентство, науково-технічну інтелігенцію, бізнесменів-початківців. За підрахунками фахівців, в нашій державі нараховується понад 0,5 млн. осіб, які є послідовниками нетрадиційних релігійних віровчень.

Існують певні специфічні закономірності в географії поширення НРР в Україні, які проявляються в регіоналізації тих чи інших релігій, їх локалізації у певних регіонах. Так, вони переважно набули поширення серед міського населення південно-східних та центральних областей. Зруйнована внаслідок урбанізації традиційна релігійність, як і взагалі традиційний уклад життя, виявилися найкращим підґрунтям для поширення НРР [2]. При цьому, відмічається тенденція до збереження значного зовнішнього впливу на їх діяльність.

Як правило, характер та спрямованість діяльності НРР приховані від громадськості. Приписи їхніх віровчень нерідко суперечать нормам загальнолюдської моралі (розрив с сім'єю, заклики залишати навчання та роботу) та чинного законодавства (вживання наркотичних речовин в медитативних цілях, нанесення тілесних ушкоджень, злочини на сексуальному ґрунті тощо). Мають місце факти, коли лідери НРР вимагають з неофітів гроші, примушують жертвувати квартири або оформлювати заповіт на «церкву», здійснюють збір відомостей про громадян, які мешкають в районі діяльності релігійної громади, переважно без їх згоди, переслідують тих, хто вийшов з «церкви» [3]. На відміну від споглядальних прихильників традиційних віровчень, представники НРР мають менш чисельних, але активних та послідовних адептів, готових йти за своїми лідерами «до кінця».

Оцінюючи потенційні загрози національній безпеці України внаслідок діяльності НРР, мусимо констатувати, що одним із наслідків утвердження у суспільстві ідеї свободи віросповідання постає створення підґрунтя для зловживання цією свободою (наочні

приклади – діяльність «Великого білого братства», «Посольства Божого» тощо). У даному контексті слід враховувати і аналогічні прояви за межами України. Зокрема, мало кого залишили байдужим трагедії та скандали, пов'язані з діяльністю «Храма народів», «Гілки Давидової», «АУМ Сінріке» тощо [4].

Крім того, активна місіонерська діяльність в окремих регіонах представників нерелігійних рухів, що характеризується традиційними церквами як агресивна та прозелітична, закладає основи міжрелігійних конфліктів. Офіційна статистика щодо обмеженого, локального характеру конфліктних ситуацій за участі прихильників традиційних і нетрадиційних для України конфесій не відображає гостроти проблеми і є наслідком відносно незначного поширення НРР на території нашої держави.

Звісно ж, що суспільство не може бути байдужим до правопорушень на ґрунті релігії та спотворених форм використання свободи совісті, адекватно реагуючи на антисуспільні прояви окремих представників неорелігійних структур.

Неминуче виникає спокуса вирішити проблему дотримання чинного законодавства у релігійній сфері «раз і назавжди» каральними заходами. Проте комплексне розв'язання проблеми використання релігійного фактору на шкоду національній безпеці України лежить не у площині законодавчих обмежень, що суперечать принципам міжнародного та національного конституційного права, і не в області релігійних переслідувань [5].

Самореалізація особистості в релігійно-духовній сфері як зовнішній вияв свободи совісті потребує, поряд з вимогою неухильного дотримання чинного законодавства, запровадження державою чіткого механізму контролю за діяльністю НРР, дотримання при цьому соціальних та правових гарантій, які б забезпечили її практичне здійснення відповідно до світоглядного вибору. У межах такої політики слід враховувати специфіку релігійної свідомості та багатоманітність конфесійних відмінностей.

Література:

1. Єленький В. Велике Біле Братство як підручник соціології релігії. *Людина і світ*. № 5-6. 1997.
2. Гринько О.А. Релігія та сучасне українське суспільство. *Гілея. Науковий вісник*. Вип.127. К., 2017. С. 266–269.

3. Гринько В. В. Передумови виникнення і розвитку неорелігійних течій. *Вісник Національної академії наук України*. 1999. № 1. С. 30–45.
4. Петрик В. М., Ліхтенштейн Є. В. Нетрадиційні релігійні та містичні об'єднання України. Курс лекцій з релігієзнавства. К., 2000. 225 с.
5. Филипович Л. Неорелігії в Україні у контексті свободи віровизнання. *Свобода віровизнання: церква і держава в Україні. Матеріали міжнар. наук. конференції*. К., 1996. С. 60–64.

Коваленко С. М.,

старший науковий співробітник наукової лабораторії № 2

науково-організаційного центру

Національної академії СБ України

полковник запасу

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ФІЛЬТРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

З розвитком громадянського суспільства, держави і права, удосконалювалася і фільтраційна діяльність спеціальних органів, яка мала свої певні закономірності та відображувалась у різноманітних формах здійснення контррозвідувального пошуку, застосуванні спеціальних методів і засобів.

У стародавній Греції, Римі, Єгипті та Іудейському царстві пошукова діяльність здійснювалася різним суб'єктами державних та суспільних формацій. За їх дорученням пошукові функції виконували певні люди, які перебували на державній службі, громадяни та раби.

У давні часи царі та військові начальники вирішували контррозвідувальні проблеми на власний розсуд. Варто згадати, що коли Олександр Македонський (356-323 до н.е.) розпочав свій похід проти персидського царя Дарія, до нього дійшли чутки про зростання невдоволення серед його воїнів. Молодий полководець за допомогою простої хитрощі вирішив встановити причини такого невдоволення та виявити головних організаторів заклоту, що назрівав. З цією метою було оголошено відміну наказу про заборону листування вояків із рідними на період військового походу та запропоновано всім бажаючим написати листи до своїх домівок. Через декілька днів, коли кур'єри вже вирушили з великою кількістю поштової кореспонденції, Олександр наказав їх затримати та уважно перечитати всі листи підлеглих. У результаті молодому полководцю вдалося виявити причини невдоволення, а також тих, хто найбільш активно виступав проти розпоряджень македонського царя.

Розглядаючи зазначений історичний приклад, можна стверджувати, що Олександру Македонському, завдяки запровадженню одного із способів фільтрації – перлюстрація кореспонденції, вдалося вирішити складне контррозвідувальне завдання.

Серед інших історичних подій достатньо цікавим історичним прикладом є факт відсутності дієвої організації фільтраційних заходів у давньоримському війську. Яскравим свідченням цьому – походи відомого карфагенського полководця Ганнібала проти Риму під час яких він неодноразово використовував різноманітних шпигунів для збору розвідувальних відомостей про римське військо та укріплені міста. Так, Ганнібал під час облоги одного із міст на острові Сицилія направив до нього свого шпигуна, котрий розвідавши стан укріплення міста та його військовий потенціал, уночі, зі своєї домівки вогнем і димом подавав сигнали карфагенському війську. Завдяки діям розвідника місто було захоплено.

Античні історики Полібій та Лівій у своїх творах розповідають, що карфагенський командувач, використовуючи парик і бороду, неодноразово сам проникав до римського стану.

Наведений факт, з однієї сторони свідчить про достатньо високий рівень розвідки карфагенян, а з іншого – відсутність будь-яких безпекових заходів з боку римського війська. Таким чином, можна з впевненістю стверджувати, що при наявній загрозі місту з боку карфагенського війська, існувала наявна потреба у більш ретельному контррозвідувальному захисті населеного пункту, в тому числі, запровадженні фільтраційних заходів.

Отже, започаткування окремих елементів фільтраційної діяльності як однієї із складових контррозвідувального пошуку виникло ще з дохристиянських часів.

У середньовіччі перманентний розвиток організації діяльності спеціальних служб кожної з європейських країн становив нероздільну частину систему становлення самої влади.

Відомим майстром запровадження фільтраційної діяльності, так саме як і контррозвідувальної, вважається Френсіс Волсінгем (1532-1590), який шляхом перлюстрації кореспонденції відомих політиків, дипломатів та пересічних громадян, що сповідували католицьку віру спромігся розкрити низку закатів з боку католицьких держав проти королеви-протестантки Єлизавети I. Саме

йому вдалося викрити заколот Марії Стюарт, встановивши контроль за її кореспонденцією та її прибічниками.

Іншим одарованим майстром своєї справи був Антуан де Сартін (1729-1801), який очолював таємну службу Бурбонів до Великої французької революції та здобув популярність завдяки вмільй організації пошукових заходів не тільки у містах Франції, а й за її межами. У цьому контексті варто навести приклад, який свідчить про всеохоплюючий розмах фільтраційних та пошукових заходів того періоду. Так, голова вищого суду в місті Ліон, піддаючи критиці Сартіна та його керівництво таємною службою, запропонував йому парі, що зможе пробратися та прожити тиждень у Парижі та про це не дізнаються співробітники таємної поліції. Через місяць суддя таємно прибув до столиці Франції та оселився в одній із квартир у віддаленому кварталі міста. У той же день він отримав за новою адресою листа від керівника таємної служби Сартіна, який запрошував його на вечерю, де він мав сплатити за програє парі.

Один із видатних полководців світової історії – Наполеон був також і талановитим організатором розвідки, проте значно менше уваги приділяв контррозвідувальним заходам. Важливим завданням контррозвідки він вважав – виявлення опозиціонерів, а також політичних опонентів діючого режиму шляхом перлюстрації кореспонденції. Лише на початку своєї кар'єри Бонапарт широко застосовував один із методів фільтраційної діяльності – опитування полонених з метою отримання розвідувальних даних щодо військового потенціалу противників, а також місць його дислокацій.

Варто зазначити, що кожний історичний період вносив свої методи у сучасну конструкцію контррозвідувального пошуку з виявлення розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав.

Так, практична цінність досвіду фільтраційної діяльності Освідомчого відділу Департаменту Державної варти МВС УНР періоду Гетьманату для сьогодення полягає не тільки в оперативному реагуванні спецслужби на міграційні потоки з різних регіонів Росії, застосуванні різноманітних методів із виявлення ворожої діяльності розвідувальних служб, але й у правовому забезпеченні такої діяльності.

Вдала побудова матриці підривної діяльності розвідувальних служб фашистської Німеччини радянськими органами безпеки

– корисний приклад для сучасної вітчизняної спецслужби, яка у своїй діяльності використовує схожі методи під час конструювання моделі поведінки противника з метою виявлення його агентів і розвідників та їх спрямувань.

Досвід запровадження підрозділами військової контррозвідки жорстких режимних, загороджувальних заходів під час Другої світової війни дозволяє використати його в сучасній оперативній обстановці не тільки з метою виявлення осіб, які причетні до розвідувальної діяльності спецслужб Російської Федерації, але й для запобігання витоку зброї в незаконний обіг з району відсічі збройної агресії РФ у Донецькій та Луганській областях.

Лисенко О. В.,

*кандидат філософських наук, старший викладач
кафедри філософії академії СБУ*

РЕЛІГІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Нажаль, людство чим далі, стає все більш вишуканим у різноманітних формах свого антигуманістичного розвитку. Війни завжди були перманентним явищем суспільного життя, однак, з часом виникають іще більш цинічні, жорстокі та підступні засоби, інструменти та методи ведення збройних конфліктів та військових протистоянь. Якщо для київського князя Святослава Хороброго (938-972) справою честі було попередити супротивника про застосування щодо нього сили – «Іду на Ви» і ще до ХХ століття була обов'язковою процедура оголошення війни, то у новітній історії ХХІ століття з'являється нова форма прихованої комплексної агресії однієї країни (агресора) щодо іншої суверенної країни (суверен) – гібридна війна, у якій припиняють діяти будь-які норми, регулятиви, забор'язання.

Суть цієї форми у порівнянні з класичною мілітарною моделлю (ведення бойових дій, знищення фізичної сили та техніки супротивника, систем управління та комунікації; змушення військовою силою до капітуляції, виконання власної політичної волі чи повернення у зону геополітичного впливу та контролю), полягає у поєднанні військово-терористичної, кримінально-злочинної, соціально-політичної, інформаційно-пропагандистської агресії, що 1) ретельно приховує дійсні цілі, наміри, методи, ресурси, засоби та факти безпосереднього чи опосередкованого втручання у справи суверенної країни; 2) реалізується завдяки створенню, розвитку, нагнітання внутрішніх протиріч, конфліктів, протистоянь у яких сторона – агресор позиціонує себе як справедливий захисник «зкривдженої» сторони, а відтак забезпечує собі підтримку з боку маргінальної частини населення країни – суверену, прагне вигля-

дати як «миротворець» в очах міжнародної спільноти і міжнародних організацій та бути «месією» для власного народу; 3) симуляція участі у перемовних процесах, що спрямовані на врегулювання конфліктної ситуації, натомість відверте нехтування результатами домовленостей, міжнародних правових норм (зокрема правил ведення війни та поводження з військовополоненими), моральних цінностей тощо.

Переважно гібридні війни плануються на довгострокову перспективу з гнучкою стратегією та тактикою, що залежить від результативності тих чи інших акцій, довіри та підтримки курсу такої зовнішньої політики у власних громадян, внутрішньої соціально-політичної динаміки країни – суверена, реакції міжнародної спільноти та світових організацій тощо. Також оновлюються і засоби прихованої агресії: від кібер атак і меметичної зброї соціальних мереж до створення квазі державно-політичних утворень. Разом з тим, надзвичайно важливими полями протистояння, окрім військово-технічного, лишаються ідеологія, дипломатія, економіка, релігія.

З 2014 року об'єктом такої гібридної агресії з боку Російської Федерації стала Україна, яка захищаючи свій цивілізаційний вибір, шостий рік боронить не лише власний суверенітет, а й усталений світовий порядок та безпеку. Прогнозованого Ф. Фукуямою «кінця світу» не відбулось – сталася трансформація дуального протистояння США – СРСР у формат Захід – Росія, у якому Україна вимушено виконує свою споконвічну місію форпосту, щодо агресії зі Сходу.

У процесі цього протистояння актуалізувалися ключові аспекти української екзистенційності та національної ідентичності: військово-патріотичне, національно – культурне та духовно-релігійне – «Мова, Армія, Віра».

По усим цим позиціям ворог веде комплексний і безперервний наступ, що вимагає від влади, громадськості, науковців, силових структур та відомств негайної рішучої та адекватної відповіді.

Особливе значення у війні Російської Федерації проти України має царина релігії, тому варто більш докладно зупинитися на питанні релігійного конфлікту між українським та російським православ'ям.

Є всі підстави говорити про унікальну самобутність і, разом з тим, вселенськість українського православ'я вже починаючи з XII ст. В цей час проявляються самобутні риси українського православ'я, серед яких прогресуючий демократизм, поєднаний з виборною основою заміщення всіх церковних посад, і тісно пов'язана з цим моральність церкви, а в канонах святих з'являються руські подвижники. Українське (київське) християнство має софійний зміст, ґрунтується на синтезі дохристиянських міфолого-релігійних уявлень та кирило-мефодіївської традиції, гармонізації теоцентризму та антропоцентризму, обґрунтуванні ідеї обоження. Лише воно з своєю специфічною визначеністю і характеристиками, відмінними від російського – демократичністю, соборноправністю, побутовістю, євангелізмом, паулізмом, віротерпимістю ставало вмістилищем національної ідеї. Цей характер зумовлював інтуїтивну, екзистенційну, кордоцентричну релігійність українців, яка має і в наш час послугувати «архімедовою точкою опори» на теперішньому етапі генези духовності українського народу.

Українське православ'я виконувало роль виразника національного духу та окреслювало національний характер в найскладніші для історії України періоди: під час татаро-монгольської навали – XIII–XIV ст., доби козаччини взагалі – XVI–XVIII ст. та визвольної війни 1648–1654 років. Православ'я формувало у представників нації усвідомлення своєї етнічної належності. І саме конфесійна визначеність передбачала етноконфесійну самостійність. Відтак, починаючи з 1240 р., після нашестя на Русь хана Батия, православна церква визнається національною та аутентичною в культурі України. Лише в період пригноблення російським самодержавством – XVIII–XX ст., після не канонічної асиміляції української церкви московською, православ'я почало відігравати деструктивну роль у процесах національного та державного розвитку.

Специфічні ознаки московської (руської) православної церкви почали виділятися з часу діяльності митрополита Петра (? – 1326), канонізованого руською православною церквою як святителя. Саме він, за наполяганням І. Калити, переніс митрополичу кафедру з Володимира-на-Клязьмі до Москви. Благословіння митрополитом переслідування та вбивства І. Калитою князя О.М. Тверського, винищення слов'янського населення в угоду татаро-монголам,

загравання перед ординськими завойовниками (зокрема ханом Узбеком), дещо пізніше розробка та втілення в життя «іосифлянами» теорії теократичного абсолютизму назавжди визначили руську етатиську модель цезаре-папських відносин істотно відмінних як від візантійської симфонії влад, так і від української моделі взаємин між державою та церквою. Церква, як соціальний інститут, стала в Росії слухняним знаряддям політичної волі правителів.

Яскравим підтвердженням цьому є проведення ніконовських реформ та розпалювання внутрішньо церковного розколу, віддане служіння Московської Патріархії царській, пізніше – радянській, а тепер пугінській владі, коли шовіністична ідеологія «русського світу» (К. Гундяєв) освячується ідеалами Святої Русі.

В українському релігійному просторі має місце істотний вплив РПЦ на віруючих. Змішаність політичних та релігійних інтересів не дозволяє говорити про прозелетичні мотиви такого втручання, а швидше про пропагандисько-ідеологічну обробку свідомості прихожан під егідою віросповідних доктрин – «політичне православ'я». Якщо за предстоятельства Володимира (Сабодана), рішенням синоду УПЦ (МП) 2007 р. прояви «політичного православ'я» були формально засуджені, а сам владика, балансує між партіями автокефалістів (адже рішенням Синоду РПЦ від 1990 р. УПЦ (МП) отримувала лише автономію з широким колом адміністративних повноважень) та фундаменталістів, явно схилився до першої, то з призначенням з Москви у 2014 р. на посаду предстоятеля митрополита Онуфрія (Березовського) ситуація дорізно змінюється. Відбувається чистка у лавах «автокефалістів» (Г. Коваленко, О. Драбинко та ін.) та потужно підсилюється табір фундаменталістів (митр. Павло (Лебідь), митр. Агафангел (Саввін) та ін.). Релігійний клір сприяє утворенню довкола церковних право-радикальних громадських організацій: «Спілки православних братств України»; «Спілки православних журналістів»; «Божа Воля» з питомою вагою православного активізму, блогерства, журналістики. До ключових напрямків діяльності цих організацій можна віднести: боротьбу з глобалізацією; «не канонічними» церквами; функціонуванням католиків, греко-католиків та протестантів. Вони поширюють ідеї: єдності руських народів; покаєння за «царевбивство»; героїзації імперської історії; монархізму; громадянської війни на сході України.

Відновленням історичної справедливості та виходом з кризи українського православ'я, на нашу думку, є отримання томосу про автокефалію та проголошення помісної національної Православної церкви України від Константинопольської Церкви-матері. Сьогодні статус українського православ'я має відображати його історичну, культурну та духовну значимість в релігійному житті українського народу, не порушуючи кардинально гуманістичного характеру ст. 35 Конституції України та закону «Про свободу совісті та релігійні організації».

Саме українське православ'я, в найскладніші моменти останнього тисячоліття історії нашого народу та нашої державності, являлись виразником національної ідеї, духу, зберігали самобутність, окремішність, унікальність та неповторність української культури та традицій.

Тому ключовим завданням державної політики, щодо релігійного життя та духовного клімату в країні, є стимулювання розвитку екуменічних, консолідуючих тенденцій, міжцерковного діалогу, віротерпимості, але разом з тим, в процесі державного творення, оборони суверенітету та відродження національної самобутності йти в ногу з тими релігійними силами, які цьому сприяють.

Марков А.,

курсант Національної академії СБ України;

Шульмін С.,

доцент кафедри філософії

Національної академії СБ України

ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОЇ СВІДОМОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження релігійної свідомості та її особливостей обумовлена питаннями забезпечення національної безпеки України взагалі і такої її важливої складової як безпека релігійна.

Епідемія коронавірусу «COVID-19» лише додатково виявила деякі аспекти загальної духовно-ціннісної кризи, яку переживає все людство вже кілька десятиріч. Філософи пов'язують це з деконструкцією так званого «проекту Просвітництва» за заміною його «проектом постмодерну». За плюралізмом «постмодерну» «...приховується визнання світоглядної порожнечі, що органічно співіснує з агресивним неоліберальним дискурсом і практикою глобалізації, які через експансіоністську енергію містять небезпечні тоталітарні й репресивні тенденції» [1,8]. У такій ситуації закономірно виникає питання відносно ролі релігії, щодо того, в якій формі може існувати релігійна свідомість на сучасному етапі розвитку людства, і яку роль виконує релігія за ситуації цієї духовно-ціннісної кризи. Для країн колишнього СРСР, зокрема України, ця проблема загострюється специфічним станом посткомуністичної державності: відсутністю єдиної універсальної ідеології, соціальним дискомфортом та посиленням соціально-економічної нерівності. Деякі реалії сучасного суспільного буття України (соціальна «легітимізація» релігії, зростання її позитивного образу у суспільній свідомості, збільшення кількості конфесій, події навколо створення ПЦУ) надають підстави для висновку, що саме релігія може

зіграти роль відсутньої ідеології, соціально-політичного «інтегратора» й основного національного «ідентифікатора».

Безумовно, у складних умовах трансформації українського суспільства релігія стає дуже важливим чинником зміцнення духовного здоров'я нації, а міжрелігійні відносини – впливовим фактором національної безпеки. Але не все так просто і однозначно, враховуючи суперечливий характер ролі релігії у розвитку суспільства і це багато у чому пов'язано з особливостями її головного структурного елемента – релігійної свідомості.

Релігійна свідомість є однією з форм суспільної свідомості, функціонує поруч та у взаємодії з іншими (політичною, правовою, моральною, естетичною тощо) і тому методологія їх аналізу має спільні риси: дотримання певної парадигми дослідження («об'єктивної» чи «суб'єктивної»), необхідність визначення суб'єктів свідомості, врахування її рівнів (побутового і теоретичного). Але без перебільшення можна казати, що саме релігійна свідомість найбільш складна і скрита для теоретичного розуму. Її ядром є віра – бездоказове сприйняття існування надприродного, трансцендентного, «Вищого Іншого» (Бога). Це детермінує наявність у ній суперечливого поєднання логічного і алогічного, ірраціонального. В інших формах суспільної свідомості присутність алогічного відчувається значно меншою мірою. Алогічність створює підґрунтя для переростання свідомого, раціонального у сферу емоційно-психологічного, служить основою для прийняття рішень, реалізація яких може викликати суспільну напругу і конфлікти. Прикладом можуть бути події квітня-травня 2020 року у селі Дуброва Львівської області, де місцеві жителі вирішили провести несанкціоновані роботи з встановлення релігійної скульптури. Це визвало конфліктну ситуацію, на межі масових безладів, спотворило вигляд середньовічного городища, яке є пам'ятником археології національного значення.

Аксіологічний (ціннісний) аспект релігійної свідомості також має специфіку. Релігійні цінності – це духовні скарби кожного суспільства. Вони мають переважно сакральний, фундаментальний характер, набувають світоглядного значення і тому часто впливають на формування політичних, правових, моральних, естетичних поглядів і вчинків суб'єктів.

З метою аналізу релігійної свідомості сучасна філософія широко використовує концепт «Іншого». Добре усвідомлюючи дискусійний характер цього питання, пропонуємо власне розуміння цієї проблеми. На наш погляд, йдеться про різні аспекти інтенції релігійної свідомості. Перший (головний) означає визнання «Вищого Іншого» (Бога) має зовнішню і внутрішню інтенцію. Другий аспект (внутрішній) пов'язаний з усвідомленням суб'єктом власної «іншості», належності до певної релігійної течії. І третій напрям (зовнішній) інтенції означає розуміння наявності інших «інших», носіїв теїстичних або атеїстичних поглядів. Само по себе явище релігійної «іншості» є природним і необхідним проявом суспільного буття взагалі і, якщо воно не виходить за межі релігійного досвіду і практики, як правило, не викликає серйозних наслідків і не створює проблем у сфері безпеки. Але у ньому завжди є потенція, насамперед, за рахунок штучної гіперболізації «іншості», створення конфліктів (не лише міжрелігійних і міжконфесійних) і навіть ксенофобських проявів.

Названі вище особливості релігійної свідомості мають загальний, наднаціональний характер. Тривала історія формування і розвитку релігії в Україні породила власні, притаманні лише нашій країні, особливості релігійної ментальності. Їх декілька, але в ракурсі впливу на стан національної безпеки слід звернути на наявність двох парадигм української релігійної свідомості: західної і східної (не йдеться про географічний поділ країни). Їх розбіжності особливо яскраво проявляються в розумінні української ідентичності. Східна парадигма (головний суб'єкт – УПЦ МП), вслід за російською православною церквою, пропонує варіант ідентичності, «... у який надто міцними є традиції «державництва» та «візантинізму». У більш експліцитному і радикальному варіанті ця тенденція виявляється в ідеології «російської ідеї», що тісно пов'язана із проектом реставрації Росії як «великої держави», реставрацією Імперії, ядро якої мають утворити три «братські слов'янські народи» [1,88]. Як свіжий додаток до цієї доктрини можна віднести внесення ідеї абстрактного Бога-інтегратора («Вищого Іншого» поруч з майже безсмертним президентом) у Конституцію Росії по результатах псевдореферендуму, що відбувся у цій країні у червні-липні поточного року.

Альтернативне розуміння української ідентичності пропонує західна парадигма релігійної свідомості (головний суб'єкт – Православна церква України), яка спрямована на приведення до відповідності державної і національної незалежності України з незалежністю конфесійною, формування української політичної нації.

Отже, релігія і її ключовий елемент – релігійна свідомість – як впливові чинники національної безпеки, насамперед, сприяють зміцненню духовної культури України, її розвитку і консолідації. Але певні особливості релігійної свідомості, характеристика яких надана вище, створюють плідне підґрунтя для маніпуляції її носіями, можливості для використання їх у діях, що шкодять безпеці держави. Рівень загроз значно зростає, коли до підривних дій підключаються держави і їх спецслужби (насамперед, Росії).

У такій ситуації держава, як головний суб'єкт національної безпеки, разом з власними інститутами і національними церквами повинна проводити виважену, цілеспрямовану політику у духовно-релігійній сфері (законодавчу, освітню, насамперед), яка спрямована на забезпечення духовної єдності українського народу, стабільного розвитку всього суспільства.

Література:

1. Козловський О.Р. Релігійна свідомість і релігійні практики населення сучасної України як предмет соціально-філософського аналізу: монографія. Київ: Сила Знання, 2007. 189 с.

Мищенко О. В.,

кандидат юридичних наук,

Служба безпеки України

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕХАНІЗМУ САНКЦІЙ У ПРОТИДІЇ МІЖНАРОДНОМУ ТЕРОРИЗМУ

На сьогодні ефективна протидія та попередження проявів тероризму може бути здійснена виключно шляхом об'єднання зусиль світової спільноти, включаючи неухильне дотримання рішень Генеральної Асамблеї ООН, Ради Безпеки ООН, а також імплементацію міжнародних угод в цій сфері.

Ефективність боротьби з тероризмом залежить не тільки від рівня координації діяльності профільних національних суб'єктів, але і в значній мірі від рівня міжнародної взаємодії, зокрема, в рамках міжнародних організацій, інститутів та форумів.

Події останнього десятиріччя переконливо довели, що міжнародний тероризм є однією з головних загроз для національної безпеки будь-якої держави, з навіть нетрадиційних для цього явища регіонів. Тому ефективно протидіяти тероризму можливо лише за умови консолідованої та злагодженої роботи спеціальних служб і правоохоронних органів, організації дієвої взаємодії та інформаційного обміну між ними.

У зв'язку з цим, будучи стороною базових міжнародних конвенцій і протоколів, що регулюють різні аспекти боротьби з тероризмом, Україна докладає належні зусилля з метою розвитку ефективної міжнародної взаємодії в зазначеній сфері.

Службою безпеки України з метою забезпечення державної безпеки, захисту законних інтересів держави та прав громадян, повного та всебічного виконання визначених законодавством завдань з попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів тероризму, а також реалізації міжнародно-правових зобов'язань України у цій сфері, із залученням інших суб'єктів

боротьби з тероризмом та використанням інструментів міжнародного співробітництва, на постійній основі вживається комплекс системних заходів, спрямованих на протидію міжнародним терористичним організаціям і групам, унеможливлення використання території нашої держави для розбудови підконтрольних їм осередків, логістичних мереж, налагодження механізмів фінансування їх діяльності, а також вчинення інших протиправних дій в терористичних цілях.

Так, за I півріччя 2020 року 128 іноземцям, які є членами або прихильниками міжнародних терористичних організацій, заборонено в'їзд в Україну, 37 іноземних бойовиків-терористів, яких затримали в Україні, перебувають у екстрадиційній перевірці, організовано екстрадицію до Грузії Аль Бара Шишані – одного з керівників міжнародної терористичної організації, якого раніше затримала Служба безпеки України. Також до більш ніж 10 років позбавлення волі засуджено двох іноземців, які переправляли через територію України іноземних бойовиків-терористів у Сирію й Ірак, та здійснювали фінансування терактів за кордоном, затримано чотирьох членів міжнародної терористичної організації «Ісламська держава», які організували в Україні етнічну злочинну групу та надавали сприяння її осередкам у Сирії [1].

Вказані факти, як на краще, засвідчують актуальність протидії міжнародному тероризму та реальність загроз державній безпеці з боку членів та прихильників міжнародних терористичних організацій.

Враховуючи зазначене, одним із ключових завдань державної політики у сфері національної безпеки України є вивчення досвіду інших держав в області реформування спецслужб, у тому числі методів боротьби з тероризмом, що слугуватиме основою для удосконалення національного законодавства, що стосується діяльності органів безпеки та протидії тероризму.

Зокрема, таким дороговказом можна вважати міжнародний механізм санкцій, який частково реалізований у вітчизняному законодавстві, насамперед, у Законі України «Про санкції» та, прийнятому на виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1373 (2001) і Рекомендацій FATF, Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї

масового знищення», що набрав чинності 28 квітня 2020 року. При цьому останнім нормативно-правовим актом визначено підстави та порядок формування Переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, що включає як осіб, включених до переліку Санкційного Комітету, відповідно до Резолюцій Ради Безпеки ООН 1267 (1999), 1989 (2011) та 2253 (2015) щодо Ісламської держави Іраку та Леванту (Даїш), Аль-Каїди і пов'язаних з ними осіб, груп, підприємств та організацій, так і осіб внесених до національного переліку, згідно із встановленою національним законодавством процедурою [2].

Аналіз міжнародного законодавства свідчить, що санкційний режим ООН ґрунтується на положеннях глави VII Статуту ООН та передбачає застосування Радою Безпеки ООН примусових заходів, не пов'язаних з використанням збройних сил, для підтримки або відновлення міжнародного миру і безпеки шляхом забезпечення мирних перехідних процесів, запобігання антиконституційним перетворенням, протидії тероризму, захисту основоположних прав та свобод людини й заохочення режиму нерозповсюдження зброї масового знищення.

Примусові заходи, що вводяться в дію Резолюціями Ради Безпеки ООН, видозмінюються від всеосяжних економічних і торговельних санкцій до більш цілеспрямованих заходів, таких як ембарго на поставки зброї, заборони на поїздки, фінансові обмеження й обмеження на торгівлю сировинними товарами.

На сьогодні діє 14 режимів санкцій, спрямованих на підтримку політичного врегулювання конфліктів, ядерного нерозповсюдження і боротьби з тероризмом [3].

Водночас, цілеспрямовані санкції проти фізичних й юридичних осіб та організацій, причетних до підтримки тероризму, є важливою частиною Глобальної контртерористичної стратегії ООН. Відповідно до основних режимів контртерористичних санкцій, держави-члени ООН зобов'язані запровадити заморожування активів, заборону на поїздки та ембарго на озброєння особам та структурам, визначеним Радою Безпеки ООН, а також вжити всіх необхідних національних заходів, в тому числі, для створення власної системи санкцій [4].

Нині діють два основні санаційні режими ООН, що встановлюють примусові заходи проти осіб та організацій, причетних до тероризму, більш відомі як «режим 1267» [4] та «режим 1373» [5].

Перший режим передбачає створення відповідно до Резолюцій Ради Безпеки ООН 1267 (1999), 1989 (2011) та 2253 (2015) Санкційного Комітету та застосування примусових заходів до Ісламської держави Іраку та Леванту (Даіш), Аль-Каїди і пов'язаних з ними осіб, груп, підприємств та організацій.

Другий – встановлений Резолюцією Ради Безпеки ООН 1373 (2001) та вимагає від держав членів не тільки криміналізації підтримки терористичної діяльності, зокрема, і фінансування, але й також застосування інших примусових заходів стосовно зазначеної категорії осіб та організацій [5].

Таким чином, ця Резолюція встановлює паралельну (незалежну) систему санкційних списків, згідно з якою держави-члени, з метою запровадження дієвої системи протидії тероризму, мають право на власний розсуд визначати причетних до підтримки терористичної діяльності осіб та організації, при цьому вони необов'язково повинні бути пов'язані з ІДІЛ, Аль-Каїдою або Талібан.

Більш того, відповідно до шостої Рекомендації FATF [6], країни повинні застосовувати цільові режими фінансових санкцій для виконання Резолюцій Ради Безпеки ООН щодо протидії тероризму та його фінансуванню, а саме негайно заморозити кошти або інші активи та забезпечити, щоб жодні кошти чи інші активи не були доступні, прямо чи опосередковано, будь-якій особі чи юридичній особі, визначеній Радою Безпеки ООН, відповідно до глави VII Статуту ООН, або самостійно країною, відповідно до Резолюції Ради Безпеки ООН 1373 (2001).

На жаль, діюче законодавство України не в повній мірі вирішує питання створення та функціонування національного Переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності, так як залишаються дискусійними питання щодо підстав включення до згаданого Переліку та звернення до суду щодо включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до Переліку, а також в цілому невизначено порядок (механізм) визнання організації терористичною та сферу суспільних відносин, що застосовується при вирішенні питання включення особи до відповідного Переліку.

На підставі викладеного, вбачається необхідним подальше удосконалення державної контртерористичної політики з метою забезпечення ефективної протидії тероризму.

Література:

1. За півроку СБУ заборонила в'їзд в Україну 128 прихильникам міжнародних терористичних організацій. *Офіційний сайт Служби безпеки України*. URL :<https://ssu.gov.ua/novyny/7764>(дата звернення 28.07.2020).

2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>(дата звернення 28.07.2020).

3. United Nations Security Council.Sanctions. *Офіційний сайт ООН*. URL : <https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/information>(дата звернення 28.07.2020).

4. Security Council Committee pursuant to resolutions 1267 (1999) 1989 (2011) and 2253 (2015) concerning Islamic State in Iraq and the Levant (Da'esh), Al-Qaida and associated individuals, groups, undertakings and entities. *Офіційний сайт ООН*. URL :<https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/1267> (дата звернення 28.07.2020).

5. Security Council Resolution 1373 (2001). *Офіційний сайт ООН*. URL :https://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_english.pdf(дата звернення 28.07.2020).

6. The FATF Recommendations. *Financial Action Task Force Official Website*. URL : <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%202012.pdf>(дата звернення 28.07.2020)

Пальчик М. Л.,

*провідний науковий співробітник НОЦ НА СБ України
кандидат юридичних наук*

Давиденко М. О.,

*старший науковий співробітник НОЦ НА СБ України
кандидат юридичних наук*

МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНОМУ ВТРУЧАННЮ РФ В ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ

У межах триваючої гібридної агресії Російської Федерації інформаційний простір України перетворився на арену випробувань крайною-агресором численних методів ведення інформаційної війни. І хоча вказані методи не є новими, втім, способи їх реалізації та форми поширення зазнали суттєвих змін з огляду на розвиток інформаційних технологій.

Агресором створено розгалужену міжнародну мережу пропаганди та дезінформації, що дозволяє генерувати та поширювати численні фейкові матеріали через засоби масової інформації та соціальні мережі. Останні усе частіше превалюють перед традиційними ЗМІ в охопленні аудиторії, а також в отриманні первинної інформації про події, явища і факти.

За даними Kantar SMeter, у травні 2020 року соціальна мережа Facebook незмінно залишається у трійці лідерів популярних сайтів в українському сегменті Інтернету, з охопленням 64% користувачів, а російська соціальна мережа VK.com, попри заборону використання, охоплює 20% користувачів українського сегменту мережі Інтернет відповідно [1].

Соціальні мережі дають переваги неформального, вільного, спілкування, що сприяє росту соціального значення особистості у сучасному інформаційному просторі. До переваг соціальних мереж як сучасного різновиду медіа, фахівці відносять їх оперативність, лабільність, доступність, місткість, інтерактивність та

мережеву архітектуру інформаційних обмінів, що уможливило та стимулювало необмежене зростання аудиторії спілкування [2]. Водночас поряд з перевагами відкритого спілкування підвищується ризик використання соціальних мережевих комунікацій з протиправною метою.

З метою маніпулювання суспільною свідомістю як в Україні, так і за її межами, у тому числі через соціальні мережі, агресором здійснюються цільові інформаційні впливи та проводяться спеціальні інформаційні операції, направлені на поширення недостовірної, неповної та упередженої інформації про ситуацію в нашій державі.

Реалізація таких інформаційних акцій у соціальних медіа відбувається через мережу фіктивних акаунтів, так звані «ботоферми», які керують обліковими записами в соцмережах, що нібито належать громадянам України, хоча насправді використовують фейкові персональні дані [3].

Лише за період дії карантинних заходів кіберфахівці Служби безпеки України заблокували понад 2.6 тисяч спільнот з понад мільйонною аудиторією, викрили 385 інтернет-агітаторів. При цьому 18 виявлених агітаторів діяли за завданням російської сторони. Через соціальні мережі та керовані ними агентурні мережі «тролів» вказані агітатори закликали до порушення карантинних обмежень, проведення акцій протесту, силового захоплення влади та інформаційної підтримки таких неправомірних заходів [4].

Виявлення таких мереж та особливостей їх діяльності – складний та довготривалий процес, що потребує перевірки на достовірність інформації, що поширюється, а також встановлення суб'єктів її розповсюдження. Він входить до загального механізму протидії інформаційним загрозам, що здійснюється у відповідь на розгортання та реалізацію вказаних загроз.

У межах вказаного процесу дієвою та ефективною може стати практика використання інструментів розвідки відкритих джерел (Open Source Intelligence, OSINT). OSINT – це збір, аналіз, обробка даних які знаходяться у загальному доступі [5].

Свого часу керівник Розвідувального управління міністерства оборони США, генерал-лейтенант Самуель Уїлсон стверджував, що 90 % усієї розвідувальної інформації надходить з відкритих джерел, та лише 10 % – від роботи агентури [6, с. 62].

OSINT як застосовна практика передбачає отримання інформації з численних джерел як то традиційні засоби масової інформації, інтернет-ресурси, соціальні мережі, цифрові файли, що розміщені у відкритому доступі, академічні публікації тощо. В контексті пошуку даних про осіб, встановлення ідентичності їх облікових засобів, зв'язків та перевірки достовірності поширеної ними інформації.

З початку збройної агресії РФ щодо України досить ефективними у застосуванні інструментів OSINT у межах реалізації загального механізму протидії гібридному втручання РФ в інформаційний простір України стали приватні неурядові ініціативи, які функціонують як постійно діючі мережі моніторингу соціальних медіа. Серед таких ініціатив можна виділити проєкти «Inform Naralm», «Центр «Миротворець», ГО «Детектор медіа» та ін, а також проєкт TrollessUA від громадської організації «Інтерньюз-Україна». Останній направлений на виявлення та блокування підозрілих профілів у мережі Facebook, які активно коментують та поширюють неправдиву інформацію [7].

Таким чином, сучасна протидія гібридному втручання РФ в сучасному інформаційному середовищі має здійснюватися через систему взаємоузгоджених заходів, які застосовуються комплексно. Основними з них моніторинг правоохоронними органами, громадськими організаціями, журналістськими об'єднаннями із застосуванням сучасних алгоритмів обробки даних мережі Інтернет (соціальні медіа-мережі), де відбувається передача закликів, пропаганда насильства, аудіо -, відео, фото інформації з метою вчинення екстремістських та радикальних дій спрямованих на порушення територіальної цілісності та суверенітету України.

Вищевикладене доводить, що на майбутнє важливим перспективним елементом державної політики протидії інформаційній війни РФ проти України має стати злагоджена і системна взаємодія правоохоронних органів з громадськими організаціями, державними інституціями з метою організації спільних освітньо-виховних заходів направлених на попередження гібридного втручання РФ в інформаційне середовище в Україні.

Література:

1. Рейтинг популярних сайтів за травень 2020. URL: <https://tns-ua.com/news/reuting-populyarnih-saytyiv-za-traven-2020>
2. Глобальна інформатизація стрімко прискорила інтегративні процеси у світовому масштабі з їх позитивними й негативними впливами на всі держави і нації. – Наукова доповідь, Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: <http://nbuviar.gov.ua/>.
3. СБУ блокувала діяльність ботоферми у Бердянську, 02.07.2020. URL: <https://ms.detector.media/internet/post/24989/2020-07-02-sbu-blokuvala-dilnist-botofermi-u-berdyansku/>.
4. СБУ системно викриває нових проросійських агітаторів, які під час карантину створюють панічні настрої, 1 червня 2020. URL: <https://ssu.gov.ua/novyn/7638>.
5. Политическое Экспертное Сообщество (Модель OSINT. Открытые источники в мире разведки). URL: http://strateger.net/model_osint_otkритие_istochniki_v_mire_razvedki
6. Распознавание информационных операций / А. Г. Додонов, Д. В. Ландэ, В. В. Цыганок, О. В. Андрейчук, С. В. Каденко, А. Н. Грайворонская. К.: ООО «Инжиниринг», 2017. 282 с.
7. В Україні запустили проєкт для боротьби з фейсбук-тролями, 23.07.2019. URL: <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/23225/2019-07-23-v-ukraini-zapustili-proekt-dlya-borotbi-z-feisbuk-trolyami/>

Романюк І. О.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Національної академії Служби безпеки України

ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ОСОБИ В ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: МІЖНАРОДНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Міжнародно-правові норми, які регулюють сферу забезпечення прав особи, містяться у Статуті Організації Об'єднаних Націй і Міжнародному Біллі про права людини. Останній включає в себе: Загальну декларацію прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та факультативні протоколи до міжнародного пакту про громадянські і політичні права. У цих документах підкреслюється юридичний характер зобов'язань держав дотримуватись основних прав і свобод людини відповідно до Статуту ООН, закріплено принцип поваги прав людини та обов'язок держав-членів ООН їх дотримуватись. В процесі розвитку системи міжнародного захисту прав і свобод людини були розроблені відповідні стандарти. Згідно з Резолюцією Генеральної асамблеї ООН № 41/120 від 4 грудня 1986 р, внутрішньодержавні законодавчі акти з прав людини мають узгоджуватись з міжнародно-правовими актами, бути достатньо чіткими, передбачати реальні та ефективні механізми здійснення прав людини і користуватися широкою міжнародною підтримкою. Країни, які є членами Організації Об'єднаних Націй, покладають на себе зобов'язання по втіленню основних положень підписаних ними міжнародних договорів з питань охорони та захисту прав людини. На них лягають зобов'язання щодо надання особам, які постраждали внаслідок порушення тих чи інших прав і свобод цілого комплексу засобів по відновленню порушених прав.

Згідно з Пактом про громадянські та політичні права, кожна держава-учасник Пакту зобов'язується забезпечити будь-кому

ефективні засоби правового захисту. Питання засобів і механізмів захисту прав людини самостійно регулюються правовою системою кожної держави і обумовлені різними факторами: рівнем розвитку демократії, суспільного ладу, історичних традицій тощо [95, с. 119].

В основі європейської системи захисту прав людини – Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 р. та основні протоколи до неї. За додержанням прав людини в державах-членах Ради Європи стежать такі спеціалізовані органи як Європейська комісія та комітет міністрів Ради Європи. У порівнянні з іншими регіональними системами, європейська система захисту прав людини є найбільш розвиненою та дієвою.

У той же час, система забезпечення безпеки окремих країн Європейського Союзу має свою специфіку. Наприклад, Франція надає перевагу антитерористичним заходам, оскільки саме ця країна найбільше постраждала від атак ісламських екстремістів. Вона стала своєрідним полігоном для відпрацювання бойовиками нових або принаймні невідомих Західній Європі видів акцій залякування (напад на редакцію Charlie Hebdo в січні 2015 р., атаки на місця масового перебування парижан в листопаді 2015 р., вантажівка зі смертником на набережній в Ніцці в липні 2016 р.).

Екстремістські атаки показали, що механізм оперативної координації роботи у європейських спецслужб перебуває на низькому рівні. Більшості терористичних актів вдається запобігти переважно завдяки самостійній роботі спецслужб окремих країн. Однак в цих умовах складно протистояти ретельно спланованим атакам професіоналів і терористам-одинакам.

Єдиним координаційним центром європейських спецслужб залишається Європол – структура зі штаб-квартирою в Гаазі, яка має менше 1000 працівників, що займаються інформаційною, а не оперативною роботою. При цьому національні спецслужби більшості країн ЄС вважають поповнення бази даних Європолу другорядним завданням. Взаємодія європейських силовиків відбувається по довгому ланцюжку, що включає апарати поліцейських аташе при посольствах і департаменти міжнародних зв'язків спецслужб. Крім того, національні спецслужби вкрай неохоче діляться оперативною інформацією (почасти, побоюючись розкриття своєї агентури), а громадяни ЄС, згідно з опитуваннями, виступають про-

ти надання особистих відомостей про них іноземним державам. І Великобританія, і Франція, і Німеччина періодично відмовлялися від взаємодії на рівні спецслужб у боротьбі з тероризмом саме через неготовність ділитися даними про свої агентурні мережі. Втім, подібна проблема досі існує і всередині цих країн. Приміром, у Франції поліція і жандармерія досі конкурують між собою і не мають стовідсоткового доступу до баз даних одне одного. У підсумку в ЄС склалася суперечлива ситуація. Зобов'язати національні спецслужби передати дані Європолу, Центру аналізу розвідувальної інформації ЄС або інших загальноєвропейських структур практично неможливо.

Таким чином, провідним чинником протидії нелегальній міграції та попередження тероризму має стати єдина система міграційного контролю на кордоні країн-учасниць ЄС та країн, які мають асоційований статус, зокрема до цієї системи має увійти Україна.

У листопаді 1995 року Україна набула статусу члена Ради Європи. При цьому однією з умов вступу було запровадження інституту омбудсмена. Вказаний статус зобов'язав нашу державу дотримуватися норм, що передбачені Статутом цієї організації, Європейською конвенцією з прав людини (ЄКПЛ) та іншими конвенціями і документами, учасницею яких він є. На цьому фоні активні зусилля України у цій організації неодноразово визнавалися самою РЄ. Ратифікована Україною Європейська конвенція з прав людини стала найвагомим досягненням у державі. Відповідно до статті 1 ЄКПЛ держави-члени зобов'язуються забезпечувати кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, передбачені цим документом. На європейському континенті ЄКПЛ є першим міжнародно-правовим документом, який не лише містить перелік основних прав і свобод, але й встановлює систему контролю за їх здійсненням у межах кожної країни-члена Ради Європи. На сьогодні механізм контролю, запроваджений Конвенцією, пройшов випробування часом і є одним із найефективніших міжнародно-договірних механізмів у сфері забезпечення прав особи.

Окремою актуальною проблемою у сфері юридичних гарантій прав особи в процесі забезпеченні державної безпеки є виклики, пов'язані з правом фізичних і юридичних осіб на Інтернет та захистом в ньому своїх персональних даних.

Право на Інтернет, на наш погляд, є невід'ємним правом сучасної людини. А позбавлення такого права, будь-ким, в тому числі державою, на основі закону є протиправним діянням. Втручання у роботу мережі Інтернет майже в усіх країнах розглядається як правопорушення, яке безпосередньо впливає на державну безпеку.

Таким чином, проблема юридичних гарантій прав особи в процесі забезпечення національної безпеки полягає у забезпеченні права громадян на приватність мережі Інтернет. Як правило, завдання щодо обмеження доступу до певних сайтів та контролю за користувачами здійснюють працівники спеціальних служб безпеки. Ця проблема поділяється на такі аспекти: по-перше, обмеження допуску до певних сайтів; по-друге, індивідуалізація користувачів мережі Інтернет; по-третє, зняття інформації про фізичних і юридичних осіб через мережу Інтернет.

Однак необхідність попередження терористичних актів призводить до того, що держави намагаються контролювати Інтернет. В багатьох країнах це призводить до обмеження прав людини, зокрема в Російській Федерації, Китайській Народній Республіці. Спроби розширити повноваження спецслужб у питаннях контролю інтернет-простору має місце і в розвинених демократичних країнах. Аналогічна ситуація складається також у сфері користування мобільним зв'язком.

Усе вищевикладене дає можливість сформулювати такі висновки щодо міжнародного і зарубіжного досвіду юридичних гарантій прав особи в процесі забезпечення національної безпеки.

1. Існує потужна та розвинена система міжнародних правових актів, яка закріплює юридичні гарантії прав особи при забезпеченні відповідними суб'єктами національної безпеки, яка дія як у світовому масштабі, так і на регіональному рівні.

2. Демократичні держави, які визнають принцип пріоритету міжнародного актів в галузі прав людини, забезпечують імплементацію їх норм щодо юридичних гарантій прав особи в національне законодавство та діяльність спецслужб під час забезпечення національної безпеки.

3. Актуальною проблемою реалізації юридичних гарантій прав особи під час забезпечення прав особи в зарубіжних країнах є налагодження міждержавної координації спецслужб, а також налагодження прозорості і в той же час ефективної з точки зору протидії

терористичним й іншим загрозам національній безпеці, системи контролю за інтернет-простором.

4. Майже в усіх країнах, в тому числі і країнах ЄС, спеціальні служби намагаються збільшити свої повноваження в питаннях боротьби із тероризмом, обмежити права і свободи громадян шляхом збільшення владної компетенції, зокрема вийти за межі Конвенції прав і основоположних свобод. Однак такі спроби досі не знайшли законодавчого вираження та не переходять в діючі норми права, а правляча еліта і громадянське суспільство цього не допускає.

4. У недемократичних країнах, Російській Федерації, Китайській Народній Республіці активно запроваджується цензура, здійснюються заходи щодо ідентифікації користувачів інтернет для спецслужб в адміністративному порядку, чим порушуються юридичні гарантії прав особи, закріплені базовими міжнародними актами в галузі прав людини.

Щербина Л. І.,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник,

головний науковий співробітник

НЛ №1 НОЦ Національної академії СБ України

ЮРИДИЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Проблемні питання та пріоритети розвитку освіти і науки у сфері національної безпеки України нерозривно пов'язані із сьогочасним станом юридичної освіти в державі та намаганням її реформувати.

Так, відповідно до Плану роботи Комітету з питань освіти, науки та інновацій Верховної Ради України весною 2020 р. передбачалося проведення комітетських слухань на тему: «Реформування вищої юридичної освіти: проблеми і перспективи», предметом обговорення на яких мав стати проект Концепції розвитку юридичної освіти, оприлюднений на офіційному веб-сайті названого Комітету (<http://kno.rada.gov.ua>). Поширення пандемії COVID-19 стало на перешкоді цим планам, проте залишилося без відповіді питання, чому пропозиції реформувати юридичну освіту знову актуалізувалися в Україні?

До цього питання реформування правничої освіти в Україні звертаються не вперше. Протягом 2009-2010 рр. Координатор проектів ОБСЄ в Україні та Національний університет «Києво-Могилянська академія» провели ґрунтовне дослідження стану юридичної освіти та науки в Україні. Низку відомих експертів-фахівців цього проекту, які представляли заклади вищої освіти з різних регіонів України, було відібрано на умовах відкритого конкурсу відповідно до стандартів відбору ОБСЄ. У підготовленому цими експертами звіті «Стан юридичної освіти та науки в Україні (результати дослідження)» (<https://www.osce.org/uk/ukraine/108309>) зокрема відзначається, що за станом на 2010 р. випуск юристів в державі перевищує потреби у декілька разів.

У 2017 р. на розгляді Комітету з питань науки і освіти Верховної Ради України перебували законопроекти «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії» (реєстр. №7147) та «Про юридичну освіту та юридичну (правничу) професію» (реєстр. № 7147-1), які викликали переважно негативну реакцію правової спільноти. Зазначена реакція обґрунтовувалася не стільки самою появою цих законопроектів, скільки нерозумінням авторами Концепції реформування правничої освіти та, як це не дивно, неналежним станом юридичної техніки при підготовці цих нормативно-правових актів.

Серед основних, найбільш дискусійних, новел законопроектів відзначалося визначення вичерпного переліку професій, що належать до правничих (*суддя; адвокат; прокурор; нотаріус*); уведення поняття іншої «професійної діяльності у сфері права»; запровадження єдиного державного кваліфікаційного іспиту зі спеціальності «право»; розгалуження системи органів у сфері правничої освіти (*Галузева експертна рада Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, Державна правнича екзаменаційна комісія, Комісія з якості юридичної (правничої) освіти*); визнання юридичних дипломів лише тих осіб, які займаються діяльністю, що належить до чотирьох визначених у законопроекті основних правничих професій, здійснення підготовки юристів у правничих школах в межах денної форми навчання (*пропонувалося, що підготовка у межах комбінованої форми навчання може здійснюватися лише щодо осіб, які вже здобули вищу освіту за іншими спеціальностями*) тощо.

Метою зазначених законопроектів визначався розвиток правничої освіти в Україні, спрямований на підготовку правника відповідно до його фундаментальної ролі – утверджувати верховенство права через захист прав і свобод людини. Проте, проголошуючи таку високу мету, законопроекти фактично не містили жодних дієвих чи новаторських механізмів її досягнення. У їх змісті можна було лише відзначити моменти, які фактично регулювали «форму» і «кількість» (*нова форма випускного контролю, перевірка вищих навчальних закладів, чітко визначена кількість годин та кредитів для різних дисциплін тощо*), але жодним чином не йшла мова про якість освіти.

У результаті системного аналізу норм цих законопроектів вчені та фахівці-практики дійшли висновку, що вони спрямовані на зменшення кількості правників у державі. Проте, намагання штучно звузити вже існуюче коло правників та «винести» певну їх кількість за його межі є нонсенсом, адже суттєво погіршує їх становище. Правова демократична держава не може позбавлятися від існуючих фахівців у галузі юриспруденції шляхом встановлення терміну дії вже отриманих ними дипломів.

Зважаючи на викладене, можливість досягнення задекларованої мети зазначених законопроектів вбачалася дуже сумнівною. У існуючій редакції законопроекти №№ 7147 та 7147-1 отримали негативну оцінку наукової та правничої спільноти, у тому числі в частині висловлених пропозицій щодо напрямів реформування юридичної освіти.

Проте, Комітет з питань освіти, науки та інновацій Верховної Ради України у 2020 році знову повертається до цього питання, так і не врахувавши, на нашу думку, недоліки попереднього обговорення та розгляду концептуальних питань у цій сфері. В оприлюдненому проекті Концепції розвитку юридичної освіти зазначається, що *проблемою, яка потребує розв'язання, є невідповідність змісту юридичної освіти і якості підготовки в правничих школах сучасним вимогам ринку праці та викликам, що стоять перед сучасним демократичним суспільством, глобальним тенденціям розвитку та завданням професійної діяльності правників у різних сферах. Зазначена проблема є загальнонаціональною, яка зачіпає інтереси здобувачів вищої юридичної освіти, їх батьків, правничих шкіл, роботодавців, органів державної влади, і опосередковано усього суспільства, що не може гармонійно розвиватися без конкурентоспроможних фахівців та яке має право на належну якість правової допомоги. За офіційними даними кількість осіб, що здобувають вищу юридичну освіту становить більше 100 тис. осіб, кількість правничих шкіл є не виправдано великою та в декілька разів перевищує потреби держави та суспільства.*

З метою усунення такого дисбалансу в проекті Концепції розвитку юридичної освіти пропонується: 1) скоротити/оптимізувати кількість закладів вищої освіти або їх факультетів (інститутів тощо), де готуються правники; 2) здійснювати підготовку магістрів за спеціальністю 081 «Право» на основі повної загальної

середньої освіти виключно за денною формою навчання; 3) запровадити Єдиний державний кваліфікаційний іспит за результатами здобуття вищої освіти степеня магістра; 4) забезпечити визначення та затвердження обґрунтованого обсягу державного замовлення на підготовку здобувачів вищої освіти за спеціальністю 081 «Право».

У контексті цих пропозицій постає низка закономірних запитань:

– навіщо потрібна Концепція розвитку юридичної освіти, якщо перелічені пропозиції можуть бути реалізовані шляхом внесення відповідних змін і доповнень до Закону України «Про вищу освіту» та інших нормативно-правових актів?

– якщо в Україні випуск юристів перевищує потреби в рази, то чому до цього часу має місце неефективне використання бюджетних коштів у вигляді щорічного формування державного замовлення на підготовку правників?

– чи має право держава обмежувати можливість громадян здобувати вищу освіту за будь-якою спеціальністю, у тому числі за спеціальністю 081 «Право», за власні кошти, мотивуючи це перенасиченням ринку праці відповідними фахівцями?

– чи прораховувалося питання, до яких негативних наслідків призведе скорочення кількості здобувачів вищої освіти та, відповідно, науково-педагогічних працівників юридичних вишів, для легального сектору економіки і які наслідки це матиме для державного бюджету України?

– як може вплинути реалізація частини із перелічених пропозицій на досить динамічний процес відтоку майбутніх студентів до зарубіжних закладів вищої освіти, що простежується останнім часом?

– чому питання розвитку юридичної освіти розглядається окремо від інших напрямів реформування вищої освіти та чи не спричинить це «ефект доміно» з розробки подібних Концепцій розвитку освіти – у сфері економіки, транспорту, медицини тощо?

У контексті викладеного вважаємо, що намагання реформувати юридичну освіту в Україні базуючись лише на копіюванні міжнародних моделей правничої освіти, без урахування національного досвіду або ж на формальному пристосуванні національної моделі до певних міжнародних інституційних вимог, навряд чи будуть успішними.

Незважаючи на відсутність «еталону» вищої юридичної освіти та розмаїття систем підготовки юристів у Європейському Союзі, вищі юридичні школи у різних європейських країнах мають певні спільні риси, обумовлені низкою чинників. Найголовнішим з них є чітке практичне спрямування навчального процесу та чітко означена професійна орієнтація юридичної освіти. Такий підхід обумовлений ринком юридичних послуг, який справляє найбільший вплив на кількість і якість підготовлених вишами юристів.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що реформування будь-якої галузевої, у тому числі юридичної, освіти має передбачати радикальні перетворення та видозміни, які навряд чи є неможливими у відриві від комплексного розвитку всієї системи вищої освіти. Вирішення ж окремих питань у цій сфері, на нашу думку, лежить у площині ринкових відносин, де конкуренція за право готувати фахівців у будь-якій галузі є достатньо ефективним економічним інструментом для стимулювання напрямів розвитку та підвищення якості освіти.

Тельнік О.,

Заслужений юрист України,

Національна академія СБ України

ПРАВОВІ АСПЕКТИ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Наразі питання нейтралізації окремих загроз національній безпеці України знайшли своє відображення в ряді нормативно-правових актів нашої держави. Так, у прийнятій у 2015 році Стратегії національної безпеки визначені як загрози інформаційній безпеці України, так і основні напрями забезпечення цієї безпеки [1]. Зокрема, у пункті 3.6 Стратегії вказані такі загрози інформаційній безпеці держави:

- ведення інформаційної війни проти України;
- відсутність цілісної комунікативної політики держави, недостатній рівень медіакультури суспільства.

Водночас у пункті 4.11 цього нормативного документу визначено, зокрема, такі пріоритетні напрями забезпечення інформаційної безпеки

- забезпечення наступальності заходів політики інформаційної безпеки на основі асиметричних дій проти всіх форм і проявів інформаційної агресії;
- створення інтегрованої системи оцінки інформаційних загроз та оперативного реагування на них;
- протидія інформаційним операціям проти України, маніпуляціям суспільною свідомістю і поширенню спотвореної інформації, захист національних цінностей та зміцнення єдності українського суспільства;
- виявлення суб'єктів українського інформаційного простору, що створені та/або використовуються Росією для ведення інформаційної війни проти України, та унеможливлення їхньої підривної діяльності тощо.

Вказані норми знайшли свій подальший розвиток у Доктрині інформаційної безпеки, введеної в дію у лютому 2017 року, метою якої є уточнення засад формування та реалізації державної інформаційної політики, насамперед щодо протидії руйнівному інформаційному впливу Російської Федерації в умовах розв'язання нею гібридної війни [2]. Зокрема, у розділі 4 Доктрини виокремлено такі актуальні загрози національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері:

- здійснення спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на підрив обороноздатності, деморалізацію особового складу Збройних Сил України та інших військових формувань, провокування екстремістських проявів, підживлення панічних настроїв, загострення і дестабілізацію суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації, розпалювання міжетнічних і міжконфесійних конфліктів в Україні;

- проведення державо-агресором спеціальних інформаційних операцій в інших державах з метою створення негативного іміджу України у світі;

- інформаційна експансія держави-агресора та контрольованих нею структур, зокрема шляхом розширення власної інформаційної інфраструктури на території України та в інших державах;

- інформаційне домінування держави-агресора на тимчасово окупованих територіях;

- недостатня розвиненість національної інформаційної інфраструктури, що обмежує можливості України ефективно протидіяти інформаційній агресії та проактивно діяти в інформаційній сфері для реалізації національних інтересів України;

- неефективність державної інформаційної політики, недосконалість законодавства стосовно регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері, невизначеність стратегічного наративу, недостатній рівень медіа-культури суспільства;

- поширення закликів до радикальних дій, пропаганда ізоляціоністських та автономістських концепцій співіснування регіонів в Україні.

Виходячи з наведених вище загроз, в Доктрині досить об'ємно розкриті пріоритетні напрямки державної політики в інформаційній сфері. Водночас, певні з них, на мою думку, потребують кон-

кретизації та уточнення, зважаючи на реалії сьогодення та виклики для нашої держави і суспільства.

Так для нейтралізації інформаційної експансії держави-агресора на території України та інформаційного домінування Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях нашої держави згідно з Доктриною визначені, зокрема, такі пріоритети державної політики в інформаційній сфері:

- забезпечення повного покриття території України цифровим мовленням, насамперед у прикордонних районах, а також тимчасово окупованих територій;

- розвиток цифрового мовлення, унеможливлення впливу на його інфраструктуру об'єктів, що пов'язані з державою-агресором;

- повне покриття території України цифровим та інтернет-мовленням замість аналогового і надання рівних можливостей доступу кожному громадянину до інформаційних ресурсів мережі Інтернет;

- розбудова системи іномовлення України та забезпечення наявності іншомовного українського каналу в кабельних мережах та у супутниковому мовленні за межами України.

Безумовно в стратегічному плані вони відповідають викликам сучасності і розвитку сучасних технологій. Водночас, вочевидь, у вказаних пріоритетних напрямках не враховані реалії сьогодення щодо стану справ на окупованих територіях України та на територіях нашої держави, що з ними межують. Слід зазначити, що Законом України “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях”, прийнятим у 2018 році, одним з основних напрямів захисту прав і свобод цивільного населення на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях визначено забезпечення доступу до засобів масової інформації України [3]. Адже є фактом, що наразі на вказаних територіях телеканали та радіостанції України практично не працюють, враховуючи активне використання державою-агресором засобів радіоелектронної боротьби.

Враховуючи вищенаведене, а також зuboжіння основної маси населення тимчасово окупованих територій, а також суміжних з ними територій, де нерідко відбуваються обстріли тощо, робити акцент зараз на розвиток на вказаних територіях цифрового та

інтернет-мовлення є принаймні передчасним. У інформаційній роботі з вказаною категорією населення слід максимально використовувати можливості аналогового мовлення, приймачі якого є навіть у осіб пенсійного віку.

Законодавець у травні 2020 року, внівши зміни до статті 7 Закону України “Про систему іномовлення України”, частково врахував таку можливість [4]. Так у абзаці другому частині четвертої вищеназваної статті Закону зазначено, що “ефірне наземне аналогове і цифрове мовлення та мовлення в кабельних мережах здійснюється виключно за межами України, крім випадків мовлення на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, мовлення у районах України, що межують з тимчасово окупованими територіями Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також мовлення у прикордонних районах України, що межують з територією держави-агресора чи з територіями інших держав, з яких поширюються програми держави-агресора шляхом наземного ефірного та/або цифрового мовлення”. Водночас, вбачається необхідність визначення та конкретизації вказаного важливого напрямку роботу і безпосередньо в основному концептуальному документі – Доктрині інформаційної безпеки України.

З метою підвищення ефективності нейтралізації загроз національній безпеці України в інформаційній сфері потребують уточнення і інші положення Доктрини (у частині застосування дієвих засобів протидії інформаційній експансії Російській Федерації у районах України, що межують з тимчасово окупованими територіями Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також у прикордонних районах України, що межують з територією держави-агресора, тощо). Але вказане вдосконалення вищеназваного нормативно-правового акту було б доцільним провести вже після затвердження нової редакції Стратегії національної безпеки України, проєкт якої наразі активно доопрацьовується у Раді національної безпеки і оборони України, що дозволило б врахувати у тексті Доктрини вимоги цієї Стратегії.

Література:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року “Про Стратегію національної безпеки України”: Указ Президента України від 26 травня 2015 р. №287/2015 / Президент України. *Офіційний вісник України*. 2015. № 43. Ст. 1353.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року “Про Доктрину інформаційної безпеки України”: Указ Президента України від 25 лютого 2017 р. №47/2017 / Президент України. *Офіційний вісник України*. 2017. №20. Ст. 554.
3. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18 січня 2018 р. № 2268-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 10. Ст. 54.
4. Про систему іномовлення України: Закон України від 8 грудня 2015 р. № 856-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 37.

Уфімцева О. С.,

кандидат юридичних наук,

провідний науковий співробітник

Національної академії СБ України

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВПЛИВІВ НА УКРАЇНУ З БОКУ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

На прикладі розвитку всіх демократій світу можна стверджувати, що розвиток нації, держави успішно здійснюється на основі узгодженого напрямку розвитку, підтримуваного більшістю громадян. Сьогодні вже можна стверджувати, що більшість українців визначилася з напрямом свого розвитку у бік євроінтеграції.

Вибір такого напрямку розвитку зумовлений низкою факторів, серед яких: зростаючий інформаційний взаємовплив, насамперед, через спільний українсько-європейський бізнес, політичні та культурологічні зв'язки з європейськими країнами, викликаний кризою вітчизняної економіки від'їзд на заробітки до Європи значної частини активного населення з України, ознайомлення там із зростаючими технологічними, політичними можливостями розвитку тощо. Все зазначене сприяло посиленню суспільного інтересу українців до західної моделі розвитку.

Проте вибір Україною європейського вектору розвитку є неприйнятним для Російської Федерації, оскільки у зовнішній політиці Росії визначені актуальні завдання щодо побудови “російського світу” у більшості пострадянських країн, до числа яких входить і Україна. Так, одним із найбільш важливих “завдань” РФ в Україні є боротьба за надання російській мові статусу державної та витіснення з інформаційного простору й освітнього середовища України української мови.

Іншими такими “завданнями” є сприяння отриманню громадянства Російської Федерації населенням України, забезпечення широкомасштабної ідеологічно-інформаційної та культурної експансії в Україні, сприяння закріпленню провідної ролі Української

православної церкви (Московського патріархату) як єдиної помісної церкви в Україні, а також недопущення відродження історичної пам'яті української нації та дискредитація її національних символів тощо [1].

Для досягнення поставлених завдань РФ вдається до низки способів і прийомів “м'якої сили”, таких як:

- спекуляція на гуманітарному праві “російськомовного населення” України;
- спекуляція на гуманітарному праві «російськомовного населення» України;
- гуртування росіян, які мешкають в Україні, у проросійські суспільні організації – Загальноукраїнська Російська Асоціація Російських Співвітчизників, Координаційна Рада Російських Співвітчизників, Російська община Криму, Реєстрове Козацтво, «Севастополь-Крим-Росія», «Євразійський Союз Молоді», «Кримський прорив»;
- сприяння офіційному закріпленню права на подвійне громадянство в українському законодавстві;
- використання російської історичної спадщини як важливого інструменту закріплення «малоросійської та спільної цивілізаційної ідентичності» [1].

Цілков зрозуміло, що потужним інструментом інформаційного впливу РФ на суспільну свідомість населення України є засоби масової інформації та соціальні мережі, головне завдання яких полягає у наповненні українського інформаційного простору необхідним контентом, який формуватиме суспільну думку у напрямку підтримки інтересів Росії, а також створення спільної ідентичності. Також важливим компонентом інформаційного проникнення Росії в Україну є російська поп-культура та російський кінематограф.

Як реакція на прояви зовнішніх інформаційних впливів в українському внутрішньому інформаційному просторі відбуваються процеси, пов'язані із усвідомленням більшістю членів суспільства необхідності національного розвитку як основної умови національної самоідентифікації.

Зауважимо, що національний розвиток можливий лише за наявності національної ідеї, яка складається з таких елементів, як національна ідентичність, національне покликання, національний ідеал,

національні інтереси, національні цінності та пріоритети, а також механізми реалізації національних інтересів (національної держави, національної стратегії, національної безпеки) [2, с. 209-215].

Російсько-українське інформаційне протистояння розгорнулося завдяки особливостям ментальної сфери мешканців східних і південно-східних регіонів України, оскільки ментальність великої частини населення цих регіонів трансформувалася з радянської у «російську провінційну ментальність», тож російська державна ідеологія знайшла тут сприятливе підґрунтя [1].

Слід зазначити, що унікальність ментальних характеристик людей формується на основі низки компонентів, серед яких найбільш суттєве значення мають:

- особливості життєвої позиції, специфіка реагування на виклики середовища, в якому існує дана нація (регіон);
- усвідомлення своєї відмінності від представників інших національностей (регіонів);
- специфічний, властивий даній нації (регіону) темперамент у реагуванні на виклики дійсності тощо [3, с. 45-63].

Для протистояння інформаційним впливам РФ Україною мають бути вироблені відповідні адекватні заходи. Зважаючи на зазначене, для протистояння спробам впливу російської ідеології, втручання в ментальний світ українців необхідним є вироблення відповідної позитивної інформації для заміщення зовнішніх негативних інформаційних впливів. При цьому дуже важливо, щоб формувався світогляд, який об'єднує членів суспільства на базі нових інтересів розвитку і національних орієнтирів.

Інформаційна політика має забезпечувати дотримання балансу інтересів особи, суспільства та держави, а інформаційна взаємодія громадян, суспільства й держави – відбуватися на основі єдиних принципів і загальних правил з рівним правом доступу до відкритих інформаційних ресурсів та максимально повним задоволенням інформаційних потреб суб'єктів держави на всій її території. Це має відбуватися з додержанням балансу інтересів на входження у світовий інформаційний простір та забезпеченням інформаційної безпеки відповідно до Конституції України та міжнародних правових норм [4, с. 164].

В умовах інформаційного протистояння України та РФ, що набуло характеру гібридної війни, необхідним є створення нової

ідеології, яка сприятиме національному самоусвідомленню, розкритиме орієнтири подальшого розвитку українського суспільства, формуватиме аргументацію в протистоянні ідеологічній складовій російських інформаційних впливів.

Література:

1. Перепелиця Г. Ідеологія «руського міра» як загроза безпеці світу та Україні (миру, безпеці, демократії та процвітання). URL: http://www.r-studies.org/cms/view_details. (дата звернення: 14.04.2020).
2. Гетьманчук М., Гурчин Я. Теоретично-методологічні аспекти вивчення особливостей формування національної ідентичності. *Актуальні проблеми міжнародної безпеки: український вимір*. К.: Стилос, 2010. С. 209–215.
3. Горовий В. М. Національні інформаційні процеси в умовах глобалізації : монографія / відп. ред. О.С. Онищенко; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ, 2015. 284 с.
4. Соснін О. В. Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України : монографія. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. 572 с.

Коростиленко А. В.,

кандидат юридичних наук, завідувач СК-5 НА СБ України

Кудрявцев Г. В.,

кандидат юридичних наук, професор СК-5 НА СБУ

ЩОДО ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУГИ, ВИКЛИКАНОЇ ПОШИРЕННЯМ COVID-19, ЯК ЗАГРОЗИ ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Протестна активність населення в Україні є досить високою. З моменту здобуття незалежності українське суспільство у своєму розвитку пережило заворушення на релігійному ґрунті у 1995 році, масові протести населення в рамках акції «Україна без Кучми» у 2000-2001 роках, дві революції 2004 та 2014 року тощо.

На сьогодні у зв'язку з впровадженням та тривалим проведенням в Україні карантинних заходів з протидії поширення вірусу Covid-19 існує загроза значного зростання соціальної напруги у зв'язку з впровадженням та тривалим проведенням в Україні карантинних заходів з протидії поширення вірусу Covid-19. Найперше, слід відмітити, вплив впроваджених карантинних заходів на економіку держави та світову економіку. Ситуація ускладнюється тим, що наразі не видається можливим вивчити та передбачити такий вплив повністю, оскільки нам невідомо як прогресуватиме вірус та на який час промисловість і сфера послуг в Україні відчуватимуть на собі обмеження з боку держави. До того ж не викликає сумніву, що час відновлення стабільної роботи всіх цих підприємств до докризового рівня також займе певний час.

Водночас окремі негативні явища, навіть на даному етапі, дають нам змогу спрогнозувати певні труднощі. Спробуємо назвати ці явища. Зокрема, сьогодні багато людей залишилися без роботи, оскільки вимушена призупинка діяльності підприємств, на яких вони працювали, призвела до того, що керівництво цих юридичних осіб спочатку відправило своїх працівників у відпустку без збереження заробітної плати, а потім, у зв'язку зі зменшенням обсягу

обігових коштів цих суб'єктів підприємництва, відмовилося від послуг значної частини своїх уже колишніх працівників. Таким чином деякі представники працездатного населення майже одночасно лишилися можливості отримувати заробітну платню, що суттєво порушило плани цієї категорії населення. Виживання їх на невизначений період стало залежати виключно від т.зв. «фінансової подушки безпеки», тобто від збережених ними коштів.

Таким чином, заощадження, як певна гарантія впевненості в завтрашньому дні, опинилися під загрозою зникнення. Швидкості можливому зменшенню кількості заощаджень населення додає висока вірогідність інфляції, адже економісти прогнозують значний дефіцит бюджету, а цифра обіцяного Міжнародним Валютним Фондом кредиту для України у виступах європейських чиновників постійно змінюється.

У великих містах несе значні втрати ринок оренди нерухомості. Зокрема, пересічні громадяни, які залишилися без щомісячних виплат, мусять десь брати кошти на виплати орендних платежів за користування житлом, у якому вони проживають та платежів за кредитами. Факт неможливості виїхати орендарю з орендованого житлового приміщення у зв'язку з необхідністю самоізоляції змушує залишатися та втрачати кошти на вимушене перебування заробітчан у дорогих для проживання мегаполісах, таких як Київ, Харків, Дніпро, Одеса, Львів тощо. В даному випадку пом'якшити кризові явища для таких орендарів може лише орендодавець, який в односторонньому порядку візьме частину збитків на себе в надії зберегти свого клієнта та суттєво зменшить платежі, попередньо передбачені в договорі оренди.

Все це та багато іншого призводить до зменшення купівельної спроможності населення, що, з огляду на протестну активність українців, загрожує появі локальних соціальних безладів. Відмінною рисою прогнозованих надзвичайних ситуацій на соціальному ґрунті може бути те, що вони характеризуватимуться відсутністю подібних явищ, пов'язаних з великою скупченістю людей. Інформація, поширювана вітчизняними засобами масової інформації, чітко і недвозначно скоригувала свідомість людей таким чином, що кожний масовий захід (мітинг, збори тощо) сприймається населенням як загрозовий для персонального здоров'я. Таке усвідомлення населенням загрозовості масових протестних заходів

є корисним для представників державної влади, які усіма силами намагаються втримати фінансову систему України в стабільному стані та зменшити прояви на нашій території світових кризових явищ у сфері фінансів.

Не дивлячись на світовий характер кризових явищ в економіці, існує загроза, що зневірені та протестно-активні громадяни, з огляду на набутий попередній досвід, можуть почати виливати своє невдоволення діями органів державної влади. Та цього разу це буде у вигляді локальних безчинств, зокрема, з економічним підтекстом, що проявлятиметься у формі злочинних дій направлених на заволодіння чужим майном (зокрема, грошовими коштами) та діями терористичної спрямованості (телефонні дзвінки щодо замінування державних органів тощо). Тут важливо щоб правоохоронні органи України швидко та оперативно реагували на порушення закону та неухильно застосовували всі передбачені законодавством засоби реагування. Мала ймовірність масових протестних акцій у зв'язку з загрозою для учасників таких акцій захворіти на коронавірус дає правоохоронним органам нашої держави своєрідний «карт бланш» для підтримання громадського порядку на належному рівні. В цих умовах реакція системи правоохоронних органів на будь-які порушення має бути миттєвою.

Рецесія в світовій економіці, про яку говорять більшість закордонних засобів масової інформації, не може пройти повз Україну не зачепивши її. Наша держава так само як і будь-який інший суб'єкт з ринковою економікою є інтегрованою в світову систему і тому ми не зможемо залишитись осторонь того, що відбувається з усім світом. Окремі економісти стверджують про те, що сьогодні ця рецесія, яка відбувається, відрізняється від попередніх більш стрімким падінням та затяжністю, це, на їх думку, пов'язано зі збігом двох кредитних циклів (довгого та короткого). Таке пояснення, на нашу думку, розширює варіанти вибору основної причини появи факторів, які призводять до стрімкого зубожіння окремих категорій населення, та переносить фокус, людей, які шукають пояснень, далеко за межі України.

Для того щоб поступово знижувати градус соціальної напруги вбачаємо за необхідне вести роз'яснювальну роботу серед населення, використовуючи можливості засобів масової інформації та соціальних інтернет-ресурсів. Основний наголос в рамках цієї

кампанії слід зосередити на тому, що затримки з виплатою заробітної плати, подорожчання товарів першої необхідності, нестабільність національної грошової одиниці та ін. зумовлені перш за все світовою фінансовою кризою, каталізатором якої виступило поширення у багатьох країнах вірусу Covid-19.

Наступним меседжем вищевказаної інформаційної кампанії з роз'яснення має бути пояснення, що кожне падіння економічних показників завершується наступним стабільним їх зростанням та досягненням вищих за попередні економічних результатів. Процеси, що відбуваються в державі, не мають фатального характеру, а їх природний перебіг свідчить про неминучість циклічності. На зміну падінню обов'язково прийде зростання, занепад зміниться відродженням.

Матяш О. І.,

*кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник
Національна академія СБ України,*

Давидова Т. О.,

*кандидат юридичних наук
Національна академія СБ України*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВИХ ФОРУМІВ В УМОВАХ ПОШИРЕННЯ COVID-19 В УКРАЇНІ

Поширення коронавірусної інфекції призвело до прийняття Урядом рішення про запровадження карантину, так постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» на всій території країни встановлено карантинні заходи, зокрема і такі, що стосувалися обмежень у роботі закладів освіти [1]. Таким чином, освітня та наукова діяльність змінили свій звичний ритм. Оперативно відреагувавши на дії Уряду, Міністерство освіти і науки України розробило рекомендації для керівників закладів та управлінців, що містяться у листі №1/9-154 від 11.03.2020. Так, карантин запроваджувався в усіх закладах освіти, незалежно від форми власності та сфери управління, протягом тритижневого терміну заборонено здобувачам освіти відвідування закладів освіти. Цим же листом було рекомендовано відмовитись від проведення та участі у масових заходах освітнього, наукового характеру [2].

Розвиток подій за останні декілька місяців свідчить про неможливість передбачити терміни закінчення карантину. Про мінливість ситуації говорить внесення до зазначеної вище постанови Кабінету Міністрів України 13 змін протягом березня-червня ц.р. (згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 215 від 16.03.2020, № 239 від 25.03.2020, № 241 від 29.03.2020, № 242 від 20.03.2020,

№ 255 від 02.04.2020, № 262 від 08.04.2020, № 284 від 15.04.2020, № 291 від 22.04.2020, № 313 від 29.04.2020, № 332 від 04.05.2020, № 343 від 04.05.2020, № 377 від 14.05.2020, № 392 від 20.05.2020). До останньої постанови Уряду від 20.05.2020 № 392 за 3 місяці внесено 8 змін (постановами Кабінету Міністрів України № 424 від 29.05.2020, № 435 від 03.06.2020, № 477 від 12.06.2020, № 480 від 12.06.2020, № 500 від 17.06.2020, № 522 від 25.06.2020, № 588 від 08.07.2020, № 615 від 15.07.2020), а також прийнято понад 180 інших рішень. Це свідчить про необхідність постійного впровадження додаткових запобіжних заходів.

З урахуванням продовження карантину, очікування другої хвилі розповсюдження COVID-19 існує нагальна потреба у розробленні механізмів проведення наукових форумів в умовах пандемії. Це пов'язано з тим, що останні є важливим етапом наукової діяльності, під час якого забезпечується право вченого, передбачене пунктом 5 статті 5 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» – публікувати результати своїх досліджень або оприлюднювати їх в інший спосіб у порядку, встановленому законодавством України [3].

Науковий форум проводиться не тільки з метою оприлюднення та апробації результатів власних наукових досліджень, але й обговорення та обміну думками щодо певного кола проблем теорії і практики; встановлення та поглиблення наукових зв'язків; створення умов для реалізації інноваційного потенціалу закладів і установ та виявлення, зрештою, наукового потенціалу молоді. Тому відмовитися зовсім на час пандемії від такої форми організації наукової діяльності не вбачається за можливе чи доцільне.

У звичайні часи, за відсутності обмежувальних заходів, проведення наукових форумів – симпозіумів, конференцій, круглих столів, семінарів тощо – здійснюється, як правило, на плановій основі. Наукова спільнота володіє інформацією про місце, дату, час, формат наукового зібрання та заздалегідь здійснює підготовку матеріалів для оприлюднення.

Існує низка наукових форумів, які проводяться щорічно та перетворилися на очікувані заходи для науковців, один з них – Міжнародна науково-практична конференція «Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку», яка проводиться вчетверте, і привертає увагу практиків, а також науков-

ців провідних наукових установ і закладів вищої освіти не лише України, але й зарубіжжя. Однак обмежувальні заходи, які впроваджено в Україні, так само як і у всьому світі, змусили внести корективи, так, проведення конференції перенесено з червня на вересень. При тому, однозначної впевненості щодо можливості проведення її у зазначений термін в очній формі також не існує. Тому актуальним є вивчення досвіду і вироблення рекомендацій щодо проведення наукових форумів в умовах пандемії.

Одним із можливих варіантів є проведення наукових форумів у заочній формі. Позитивним моментом у такому разі є те, що захід відбувається у визначений термін, готується збірник тез доповідей, з'являється можливість ознайомитися з тезами виступів. Таким чином забезпечується безперервність наукової діяльності. Проте, недоліком запропонованого варіанту є неможливість здійснювати безпосереднє і широке обговорення, обмінюватися думками та ідеями, повноцінно встановлювати та поглиблювати наукові зв'язки.

Іншою формою проведення наукових форумів в умовах карантину є дистанційна, з використання засобів і можливостей відео-конференцій. Цей варіант не має недоліків попереднього варіанту, однак вимагає наявності в учасників відповідних технічних засобів, програмного забезпечення та навичок з їх користування, а від організаторів – додаткових підготовчих заходів, а саме, узгодження з учасниками форуму їх технічних можливостей, обізнаності та спроможності взяти участь в форматі відео конференції тощо.

У випадку дистанційного проведення наукового форуму доречним стане використання рішень компанії Zoom Video Communications, Inc. (NASDAQ: ZM), яка, відповідно до інформації, представленої на її офіційному сайті, об'єднує команди для більш продуктивної роботи в безвідмовному та безпечному відеосередовищі. Її прості, надійні та інноваційні платформи об'єднаних комунікацій з пріоритетом відеозв'язку забезпечують проведення відеокоференцій, голосовий зв'язок, вебінари та чати на ПК, телефонах, мобільних пристроях, а також в системах конференц-залів [4]. Нині деякі наукові установи та заклади проводять підвищення кваліфікації для освітян і науковців із зазначених питань (зокрема, Інститутом Науково-дослідного Люблінського науково-технологічного парку і Міжнародною фундацією науков-

ців та освітян проводиться міжнародне підвищення кваліфікації на тему «Хмарні сервіси для онлайн навчання на прикладі платформи ZOOM», одним із питань якого стало проведення наукових форумів, та інше).

Ще одним засобом для проведення наукового форуму може бути продукт Skype від компанії Microsoft, який пропонує проводити миттєві відеонаради, без реєстрації та завантажень [5]. Можливості відеоконференції пропонують вже навіть месенжери. Так, наприклад, Viber анонсував можливість здійснювати в групових аудіодзвінках також відеодзвінок у груповому чаті до 20 учасників [6]. Існують також і інші розробники, продукти яких можливо застосовувати при проведенні наукових форумів.

В умовах послаблення карантину також можливий варіант очного проведення наукового форуму (для дозволеної кількості учасників). У такому випадку мають бути забезпечені епідеміологічні та санітарні норми, такі як температурний скринінг учасників, дотримання маскового режиму, розміщення учасників у великих залах із дотриманням соціальної дистанції, проведення дезінфекції приміщень, наявність доступних засобів дезінфекції. Таким чином, організація наукових форумів в умовах карантину має забезпечити проведення наукових досліджень та зберегти життя та здоров'я наукової спільноти.

Виділення додаткових коштів для організації наукових форумів буде потрібне тільки за умови очного проведення, для закупівлі засобів дезінфекції. В інших випадках існує достатньо засобів для комунікації науковців, проведення відеоконференцій, які не потребують додаткових витрат.

Головним джерелом інформації щодо прийняття рішення стосовно формату проведення наукового форуму мають бути нормативно-правові акти, а також рекомендації Уряду і Міністерства освіти та науки України, оперативна інформація Міністерства охорони здоров'я України про щоденну ситуацію.

Поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19 вимагає розробки методичних рекомендацій та підготовки готових рішень для проведення наукових форумів при різних сценаріях поширення пандемії. Це дозволить забезпечити умови для проведення наукових досліджень в контексті спілкування наукової громади.

Література:

1. «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» : постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення 05.07.2020).
2. Міністерство освіти і науки України : лист від 11.03.2020 №1/9-154.
3. «Про наукову та науково-технічну діяльність» : Закон України від 26.11.2015 №848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25.
4. URL: <https://zoom.us/ru-ru/about.html>.
5. URL: <https://www.skype.com/uk>.
6. URL: <https://www.viber.com/ru/blog/2020-05-12>.

Полонська О.,

викладач Національної академії СБ України

ЩОДО ЗВУЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ОГОЛОШЕНОЇ ПАНДЕМІЇ

11 березня 2020 року Всесвітня організація охорони здоров'я офіційно назвала коронавірус COVID-19 пандемією загальносвітового масштабу. Пандемія (грец. *πανδημία* – всенародний, від *παν* – увесь + *δήμος* «демос» – народ) – форма епідемічного процесу, для якої характерно інтенсивне масове поширення інфекційного захворювання та охоплення ним населення всієї країни, декількох країн світу або континентів [1]. За визначенням ВООЗ, пандемія – це поширення нового захворювання у глобальних масштабах з ураженням частини населення за відносно короткий проміжок часу [2]. У зв'язку з цим, Україна, поміж інших світових країн, зіткнулася з необхідністю протидіяти нечуваним досі викликам, спричиненим розповсюдженням коронавірусної інфекції, потребою вжиття жорстких і дієвих заходів не лише щодо надання медичної допомоги, особам, що вже мають захворювання, а й щодо мінімізації випадків інфікування інших людей. Фактором, що ускладнює ситуацію є і неможливість апелювати до попереднього досвіду, оскільки відомі в історії пандемії ще ніколи не супроводжувалися таким миттєвим моніторингом поширення по всьому світі.

Загроз, спричинених пандемією, тою чи іншою мірою зазнають всі сфери соціального життя, що, в свою чергу, вимагає адекватного та своєчасного реагування на ці виклики з боку уповноважених органів, зокрема й прийняття відповідних нормативно-правових документів.

У Керівній записці Моніторингової місії ООН із прав людини в Україні відображені ключові принципи, яких необхідно дотримуватися під час розробки і здійснення заходів реагування на пандемію COVID-19. Зокрема в ній зазначається, що будь-які заходи

реагування на пандемію COVID19 повинні бути пропорційними, необхідними та недискримінаційними [3].

11 березня 2020 року КМ України винесено постанову №211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», із подальшими змінами (редакція Постанови №255 від 02.04.2020 р.) [4]. Вказаним нормативно-правовим актом введено карантин – адміністративні та медико-санітарні заходи, що застосовуються для запобігання поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб, а також запроваджено ряд заборон, які з точки зору деяких правників, міжнародних правозахисних організацій, громадських діячів тощо тою чи іншою мірою входять в протиріччя з положеннями законодавчих приписів, а подекуди мають певні ознаки неконституційності. Зокрема,

– заборонено перебування в громадських місцях без вдягнутих засобів індивідуального захисту (ст. 28 Конституції України, ст.297, 300 Цивільного кодексу України право людини на повагу до його гідності, право на індивідуальність). Зміст будь-якого особистого немайнового права, взагалі, і права на індивідуальність, зокрема, складає, можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя. Індивідуальність в широкому розумінні – це наявність характерних, неповторних властивостей фізичної особи, індивідних (характеристика людини як біологічної істоти) та індивідуальних (характеристика конкретно визначеного представника людського роду, який характеризується неподільністю, цілісністю і наявністю властивих саме йому особливостей – людини як соціальної істоти ознак [5]. Імперативна вимога щодо носіння захисного засобу на обличчі може сприйматися як можливість позбавлення фізичної особи вільно, на власний розсуд проявляє свої індивідуальні ознаки. Додатково звертає на себе увагу і той факт, що відповідно до ст. 3 ЗУ «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» та ст. 8 ЗУ «Про захист населення від інфекційних хвороб» всі профілактичні та протиепідеміологічні заходи, запроваджені під час карантину, мають фінансуватися коштами державного і місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, а також позабюджетних коштів. Тобто вимога носіння засобів захисту, як то масок, респіраторів тощо, кореспондується

обов'язку відповідних органів забезпечити ними людей. Вважаємо, що невиконання даного припису може слугувати підставою звернення до суду, зокрема й осіб, яких притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 443 КУпАП у вигляді штрафу, з вимогою про компенсацію понесених ними витрат;

– заборона відвідування спортивних та дитячих майданчиків, парків, скверів, зон відпочинку тощо. Вказана вимога деякою мірою вступає в протиріччя зі ст. 13, 20, 24 Загальної декларації прав людини, ст. 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, ст. 23, 29, 33, 39 Конституції України, ст. 15, 31 Конвенції про права дитини, ст. 2 ЗУ «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання», що гарантують кожній людині свободу пересування та право на мирні зібрання, право на відпочинок та дозвілля, ст. 3 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» – права громадян у сфері фізичної культури та спорту;

– заборона відвідування закладів освіти її здобувачами (ст. 26 Загальної декларації прав людини, ст. 1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, ст. 53 Конституції України, ст. 3 ЗУ «Про освіту» – право на освіту);

– заборона проведення всіх масових (культурних, розважальних, спортивних, соціальних, релігійних, рекламних та інших) заходів (ст. 18, 27 Загальної декларації прав людини, ст. 9, 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, ст. 300, 313, 315 ЦК України, ст. 23, 33, 35, 39 Конституції України, ст. 3 ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації» – право на мирні зібрання та право на свободу совісті);

– заборона роботи суб'єктів господарювання, яка передбачає приймання відвідувачів, зокрема закладів громадського харчування (ресторанів, кафе тощо), торговельно-розважальних центрів, інших закладів розважальної діяльності, фітнес-центрів, закладів культури, торговельного і побутового обслуговування населення, перевезення пасажирів метрополітенами, залізничним транспортом (ст. 42, 43, 33 Конституції України, ст. 3 ЦК України, ст.ст. 6, 42 Господарського кодексу України – свобода підприємницької діяльності, право вільно займатися підприємницькою і трудовою діяльністю);

– заборона самовільно залишати місця обсервації/ізоляції (ст. 2. Протоколу №4 до Конвенції про захист прав людини та

основоположних свобод, ст.ст. 29, 32, 33 Конституції України, ст.ст. 270, 288, 313 ЦК України, ст. 2 ЗУ «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання»).

Аналіз положень вказаного акту свідчить, що реагуючи на потенційні та існуючі загрози, уряд вдається до непопулярних, надзвичайних, обмежувальних заходів, реалізація яких звужує зміст основних прав та свобод людини. Звуження змісту та обсягу існуючих конституційних прав і свобод людини є їх обмеженням.

Проблематику підстав, умов, критеріїв та механізмів обмеження прав людини у своїх роботах досліджували В. Буткевич, Л. Воеводін, А. Гетьман, О. Осинська, М. Савчин, О. Скрипнюк Т. Слінько, І. Стрекалов А. Сидорець, Б. Речицький, В.Шевчук, Ю. Фігель, В. Яковюк та ін. Наразі, суспільна небезпечність і масштабність загроз, спричинених пандемією, а також, беручи до уваги новизну вказаного явища, неможливість апелювати до вже вироблених механізмів і заходів, спричиняють потребу наукового обґрунтування і всебічного дослідження питань забезпечення прав і свобод людини в період оголошення пандемії та введення карантину.

Один із фундаментальних принципів верховенства права, відомої в Європейській конвенції про права людини, припускає втручання в права людини лише там, де це є необхідним у демократичному суспільстві для захисту здоров'я і лише тією мірою якою це суворо необхідно залежно від ситуації. Конституційний Суд України висловив позицію, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи й не порушувати сутнісний зміст такого права [6].

Відповідно до п. 1 ч. першої ст. 92 Конституції України виключно законами України визначаються права і свободи людини, гарантії цих прав і свобод. Визначаючи їх, законодавець може лише розширювати, а не звужувати, зміст конституційних прав і свобод та встановлювати механізми їх здійснення.

Можливості запровадження обмежувальних заходів повинна передувати чітка юридична процедура, визначена у національному законодавстві. Зокрема, статтею 40 ЗУ «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» вказано, що встановлення Кабінетом Міністрів України карантину та, як наслідок, введення карантинних заходів відбувається за поданням Головного державного санітарного лікаря України лише у разі оголошення в Україні чи в її окремих частинах режиму надзвичайного стану. Відповідного Указу Президента про введення надзвичайного стану не прийнято. На території України було введено саме надзвичайну ситуацію, режим якої не має чітко визначених законодавчих меж ні щодо прав, які можуть бути обмежені, ні щодо ступеня їх обмеження та здебільшого має рекомендаційний характер [7]. Отже, вбачається що Кабінет Міністрів України, як суб'єкт владних повноважень, не мав достатніх правових підстав для запровадження заходів, що призвели до втручання у права та свободи людини.

Відхід від загальноновизнаних цінностей повинен бути всебічно обґрунтованим і пропорційним ситуації. Саме людський вимір має бути покладено за основу в усіх сферах суспільного життя. Це означає, що держави, міжнародні урядові та неурядові організації, а також інститути громадянського суспільства мають більш комплексно підходити до своєї діяльності, адже кожна їхня дія прямо чи опосередковано може справити вплив на права і свободи. розуміння взаємозв'язку всіх сфер людського життя є умовою для надання адекватної відповіді викликам постіндустріального світу [8].

Отже, встановлюючи доцільність обмеження окремих прав людини спричинених оголошенням пандемії на території України, та обґрунтовуючи виправданість меж втручання в ці права, необхідно довести факт наявності суспільної небезпеки, пропорційність, адекватність і достатність вжитих заходів стосовно існуючих загроз, у тому числі враховуючи превентивний характер таких заходів, та чи було достатнім національне законодавство.

Література:

1. Пандемія. *Велика українська енциклопедія*. URL:<https://vue.gov.ua/> Пандемія.

2. Что такое пандемия. *Всемирная организация здравоохранения*. URL:<https://who.int>

3. Права людини у період пандемії COVID-19. Керівна записка. URL: <http://www.un.org.ua/ua/publikatsii-ta-zvity/un-in-ukraine-publications/4850-prava-lyudini-u-period-pandemiji-covid-19-kerivna-zapiska>

4. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» // Постанови КМ України №255 від 02.04.2020 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/255-2020-п#п9>

5. Бермічева О. Індивідуальність людини і право на індивідуальність особистості. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 3(22). С. 11–20.

6. Рішення Конституційного Суду України від 01 червня 2015 року №2-рп / 2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text>

7. Криворот В., Мартиненко А. Втручання в права людини під час пандемії. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/vtruchannya-v-prava-lyudini-pid-chas-pandemiyi.html>

8. Основні загрози правам людини // Промова Генерального Секретаря ООН. 43-я сесія Ради ООН, 24-25 лютого. URL: <http://khp.org/index.php?id>

**Литвин В. А.,
Омельченко В. О.,**

курсанти Національної академії Служби безпеки України

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ПРОДОВОЛЬЧІЙ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНІЙ ВІЙНИ

Актуальність теми зумовлена тим, що нині в Україні основою забезпечення продовольчої безпеки держави та забезпечення населення основними продуктами харчування в передбаченому законодавством асортименті та необхідній для нормального існування різних соціальних категорій кількості є ефективне аграрне виробництво та скоординована діяльність усього агросектору з органами держави. Неefективне формування та реалізація державної політики в аграрній сфері створюють передумови для виникнення потенційно небезпечних або навіть кризових явищ у забезпеченні населення продуктами харчування.

Питання продовольчої безпеки займає важливе місце в концепціях національної безпеки усіх розвинутих країн. Під час існування України у гібридній війні проблема продовольчої безпеки набуває особливого значення. Як засвідчує світова практика, лише та держава, яка може гарантувати забезпечення населення продуктами харчування в будь – яких умовах, здатна проводити незалежну політику.

Продовольча незалежність України – стан збалансованості продовольчого ринку, за якого національний агропродовольчий комплекс забезпечує за рахунок вітчизняного виробництва продовольства та запасів державного матеріального резерву оптимальну структуру харчування та економічну доступність базових продуктів для населення задля демографічного розвитку, сприяє охороні й зміцненню здоров'я людини на рівні міжнародних стандартів, якості життя і збереженню генофонду нації [5]. Державна політика щодо продовольчої незалежності має бути спрямована на забез-

печення населення життєво важливими продуктами харчування, переважно вітчизняного виробництва.

Якщо у річному споживанні життєво важливих продуктів харчування населенням країни частка продуктів вітчизняного виробництва є вищою або дорівнює рівню, який щорічно визначається для кожного з життєво важливих продуктів харчування, продовольча незалежність країни вважається забезпеченою. У випадку зниження зазначеного рівня уповноважені державні органи мають розробляти і втілювати в життя пропозиції щодо запровадження механізмів, спрямованих на забезпечення продовольчої незалежності держави, а також приймати відповідні рішення і здійснювати необхідні заходи задля підвищення цих показників.

Наявний тісний зв'язок продовольчої безпеки із економічною політикою країни, політикою у соціальній сфері, харчовою політикою та зовнішньою політикою держави. Також керівній ланці України не слід *випускати з поля зору* рівень соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку, рівень життя, географічне розташування України та сталість розвитку пов'язаних сфер промисловості. Не слід забувати про інвестиційну політику, яка передбачає умови високого розвитку як економічної безпеки, так і продовольчої [11]. Вагомий внесок у забезпечення продовольчої безпеки здійснюється за рахунок чіткого визначення напрямів та механізмів реалізації аграрної політики держави, що спрямована на допомогу фермерським господарствам державної, комунальної чи приватної форм власності щодо збільшення посівних площ та ціни продукту.

Недаремно їжа займає фундаментальне, перше місце у піраміді потреб за Маслоу. Після того як особа впевнена, що базові речі існування не зникнуть у майбутньому, вона може задумуватись про блага більш вищого порядку.

Достатній рівень продовольчої безпеки досягається тоді, коли імпорт основних груп продуктів не перевищує рівень їх споживання. Цьому сприяє як проведення чітко організованої, ефективної політики у сфері продовольчої безпеки, так і система різноманітних заходів, зокрема економічного та організаційно-правового характеру.

Державна політика в галузі продовольчої безпеки в Україні спрямована на гарантування як суспільству в цілому, так і кожно-

му громадянину доступ до продуктів харчування та питної води в кількості, асортименті та якості, які необхідні для нормального фізичного та розумового розвитку особи, враховуючи її соціальну категорію.

Механізм забезпечення продовольчої безпеки, а разом із ним і постійного розвитку країни чи регіону, вимагає проведення регулярної та комплексної перевірки стану її загроз.

Загрози продовольчій безпеці – це сукупність умов і чинників різного роду джерел, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам економічних, політичних, соціальних суб'єктів, порушують процес відтворення, підривають досягнутий рівень життя населення, викликають підвищену соціальну напруженість в суспільстві та негативно впливають на світовий імідж країни [5].

Загрози залежно від характеру деструктивного впливу на продовольчу безпеку України поділяються на зовнішні і внутрішні. Негативними наслідками дій зовнішніх та внутрішніх загроз є посилення деструктивних тенденцій у виробництві та споживанні, зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, погіршення її конкурентоздатності (як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному ринках), зростання цін на продовольство, погіршення його якості, нестабільність фінансового стану підприємств, установ та організацій, гальмування розвитку відповідних вітчизняних виробників, вплив із країни валютних ресурсів, погіршення фінансового стану країни, скорочення робочих місць, зменшення ефективності роботи загальнодержавної біржі праці та трудової міграції жителів сільської місцевості.

Ознайомившись з методикою визначення основних індикаторів продовольчої безпеки [4], проаналізувавши інші документи та звіти, виділяємо такі загрози продовольчій безпеці :

- експорт сільськогосподарської продукції має сировинний характер;
- впровадження міжнародних стандартів та систем якості продуктів харчування здійснюється вибірково та досить повільно;
- висока частка серед усіх витрат населення припадає саме на продукти харчування;
- споживання продуктів харчування населенням є незбалансованим;
- імпортозалежність України з окремих продуктів;

- ємність внутрішнього ринку за окремими продуктами харчування стабільно зменшується;
- під час аналізу результатів прорахунку вартості харчування за різними соціальними групами спостерігається висока диференціація;
- зростання цін на сільськогосподарську продукцію на внутрішньому ринку.

В Україні варто розглядати два основні напрями досягнення продовольчої безпеки. По-перше, необхідно забезпечувати постачання продовольства в таких кількостях, які могли б забезпечити здорове і повноцінне харчування населення. По-друге, треба зробити наголос на досягненні самозабезпеченості продукцією сільського господарства (зокрема продукцією, яку виробляють у господарствах населення), а також на підтримці і захисті державою вітчизняних товаровиробників, що автоматично коригує імпорт продукції [8].

Продовольча безпека – це такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-економічну та політичну стабільність у суспільстві, стійкий та якісний розвиток нації, сім'ї, особи, а також сталий економічний розвиток держави. Отже, в умовах протидії гібридній війні Україна також має подбати про продовольчу незалежність, зовнішнім та внутрішнім загрозам продовольчій безпеці. Забезпечити таку протидію можливо лише за умови ґрунтовного вдосконалення законодавчої бази, що стосується державної політики у сфері продовольчої безпеки, закріплення чіткого та дієвого механізму реалізації такої політики та виваженого розподілу повноважень між державними органами. Це дасть змогу Україні впевнено, ефективно та швидко реагувати на виклики та загрози, створювані наразі як геополітичною, так і внутрішньополітичною ситуацією всередині країни.

Література:

1. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 01 липня 2020 р. № 2497-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 49. Ст. 527.
2. Траханов І. П. Науковий вісник Ужгородського національного університету: стаття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. С. 153–156.

3. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України» № 60 від 02.03.2007 року.

4. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання продовольчої безпеки» № 1379 від 05.12.2007 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF>

5. Проект Закону України «Про продовольчу безпеку України» від 28.04.2011 № 8370-1. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI01A.html

6. Інтернет-ресурс світової статистики «Worldometers». URL: <http://www.worldometers.info/uk/>

7. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / пер. с англ. М.: ГУ ВШЭ, 2000. 608 с.

8. Кліменко О.В. Напрями забезпечення продовольчої безпеки України. URL: www.economy.in.ua

9. Кузьо Р. М. Продовольча безпека як пріоритет аграрної політики. *Сучасні виклики продовольчої безпеки: матеріали круглого столу (15 травня 2015 року)*. Львівський НАУ. Львів. 77 с. С. 38–41.

10. Шевченко Н. О. Продовольча безпека як політичний та економічний пріоритет держави. *Інвестиції: практика та досвід*. № 3. 2011. С. 111–113.

11. Петрушенко К. І., Григорьев Є. О., Павленко Г. М. Продовольча безпека в структурі сучасної економічної системи України. *Вісник Одеського національного університету*. 2017. Т. 22. Вип. 1 (54). С. 51–54.

12. Зеленська О. О. Система продовольчої безпеки: сутність та ієрархічні рівні. *Вісник ЖДТУ*. 2012. № 1 (59). С. 108–112.

13. Борщевський П., Дейнеко Л. Продовольча безпека країни : стан і тенденції. *Розбудова держави*. 2007. № 1–6. С. 66–73.

Кубрак Д. О.,

*студент Навчально-наукового інституту
інформаційної безпеки Національної
академії Служби безпеки України*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Зі зростанням прогресу в різних сферах галузей зростає і необхідність вирішення проблеми інформаційної безпеки.

Інформаційна безпека – це стан захищеності інформаційних ресурсів, технології їх формування і використання, а також прав суб'єктів інформаційної діяльності мета якої є запобігання від несанкціонованого доступу, використання, розкриття, спотворення, зміни, дослідження, записи або знищення інформації.

Забезпечення інформації не може бути одноразовим актом. Це процес який полягає в обґрунтуванні і реалізації методів, способів і шляхів постійних вдосконалень та розвитку системи захисту, безперервному контролю її стану, виявленні її вузьких і слабких місць і протиправних дій [1].

Загрози інформаційним системам можуть привести не лише до значних фінансових втрат, але і до безповоротних наслідків таких як ліквідації самого підприємства, а тому захист від протиправних дій у сфері обігу інформації повинен розпочинатися з розробки концепції інформаційної безпеки підприємства. Створюючи системи захисту на підприємстві, необхідно враховувати, що для ефективного захисту інформаційних ресурсів потрібна реалізація різноманітних заходів, розробкою яких повинні займатися фахівці відповідних галузей знань, які застосовують свої способи і методи для досягнення заданих цілей, успіх значною мірою буде залежати від того, наскільки в рамках системного підходу вдасться визначити і реалізувати взаємні зв'язки між відповідними визначеннями, принципами, способами і механізмами захисту. Аналіз поглядів і концептуальних підходів до формування сучасних ефективних

систем інформаційної безпеки підприємства дозволяє сформулювати основні функції та завдання і намітити організаційні функціонування відповідних служб інформаційної безпеки [2].

Проблемою забезпечення інформаційної безпеки будь-якого підприємства є надзвичайно актуальною, яка супроводжується постійними інформаційними загрозами – як зовнішніми, так і внутрішніми, що можуть привести до негативних наслідків у діяльності підприємства [3]:

- розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю;
- несенкціонованого доступу до бази даних підприємства;
- зміна, знищення, спотворення інформації про діяльність підприємства.

Результати таких дій, можуть привести до:

- нанесення шкоди ділової репутації підприємства;
- погіршення ділових відносин з партнерами;
- труднощі залучення інвестицій.

Керівники служб інформаційної безпеки мають зрозуміти, що звичайна оперативність реагування на сучасні загрози інформаційної безпеки вже не є достатньою для їх попередження чи знешкодження з найменшими втратами.

Тому першим кроком у справі посилення інформаційної безпеки підприємства має бути інформування співробітників щодо актуальних та можливих загроз та безперервних оновлень способів захисту від них. Керівництво підприємства повинно регулярно проводити навчання всіх служб чи відділів, які працюють з даними, щодо принципів інформаційної безпеки та захисту даних від несанкціонованого доступу та інших загроз. Необхідність встановлення процедури передачі конфіденційної інформації від одного співробітника іншому, порядок її обробки, постійне проводити з персоналом підприємства роботу про правила поведінки з конфіденційною інформацією.

Отже, безпека інформації на підприємстві може бути забезпечена лише при комплексному використанні усіх наявних засобів захисту, яка повинна бути: безперервною, плановою, цілеспрямованою, конкретною, активною, надійною. Дотримання усіма структурними підрозділами політики інформаційної безпеки підприємства та постійному навчанні відповідних служб які займа-

ються забезпеченням та управлінням інформаційною безпекою на підприємстві.

Найбільший ефект досягається тоді, коли усі використовувані, засоби, методи і заходи об'єднуються в єдиний цілісний механізм – систему захисту інформації. При цьому функціонування системи повинне контролюватися, оновлюватися і доповнюватися залежно від зміни зовнішніх і внутрішніх умов.

Література:

1. Довгань О. Д., Гулак Г. М., Гринь А. К., Мельник С. В. *Методологія захисту інформації: навч.-метод. посіб.* К.: Наук.-вид. центр НА СБ України, 2012. 184 с.
2. Иванов О. В. Информационная составляющая современных войн. *Вестн. Моск. ун-та: сер. 18 : Социология и политология.* 2004. № 4. С. 64–70.
3. Бурячок В. Л., Гулак Г. М., Толубко В. Б. *Інформаційний та кібер-простори: проблеми безпеки, методи та засоби боротьби: підручник.* К.: ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2015. 449 с.

Мартинів М. Ю.,
*курсант Національної академії
Служби Безпеки України*

ОБІГ КРИПТОВАЛЮТИ ЯК РИЗИК МОЖЛИВОГО ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ

Про необхідність врегулювання обігу криптовалюти в Україні стверджують уже не перший рік і тривалий час намагання здійснити це залишались марними. Певні зрушення відбулися 28.04.2020 року, коли набрав чинності Закон України «Про запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 № 361-ІХ [1]. Внесені зміни в цей закон полягають у наступному:

1) Криптовалюті, як віртуальному активу, дали визначення, а саме: цифровий вираз вартості, яким можна торгувати в цифровому форматі або переводити, і який може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей.[9]

2) Законодавець дав визначення постачальникам послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів. Це будь-яка фізична або юридична особа, яка вчиняє один з наступних видів діяльності:

- обмін віртуальних активів;
- переказ віртуальних активів;
- зберігання та / або адміністрування віртуальних активів або інструментів, що дозволяють контролювати віртуальні активи;
- участь і надання фінансових послуг, пов'язаних з пропозицією емітента та / або продажем віртуальних активів.

Згідно з цим визначенням, постачальниками послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, є не тільки криптовалютні біржі та обмінники, але і компанії, які проводять ICO (Initial Coin Offering) [9].

3) Необхідно ідентифікувати сторони угод з віртуальними активами, якщо сума угоди перевищує 30 000 грн. Постачальни-

ки послуг, пов'язані з обігом віртуальних активів, можуть зажадати пройти верифікацію, навіть якщо сума угоди є меншою за 30 000 грн. [9].

4) Постачальникам послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, необхідно надавати спеціальні репорти за встановленою формою в Фінмоніторинг про проведення операції, що перевищує 400 000 долл, якщо є підстави вважати, що ці операції:

- проводяться політично значущими особами;
- здійснюються стороною, яка зареєстрована в одній з країн списку санкцій;
- мають на меті переведення коштів за кордон;
- здійснюються з використанням готівкових коштів [9].

5) Регулятором щодо питань віртуальних активів призначено Міністерство цифрової трансформації в Україні [9].

В цілому такі зміни неспроможні всебічно та повно регулювати процес обігу криптовалюти, але саме механізм законодавчого регулювання обігу криптовалюти запущений, що дає змогу у найкоротший термін створити належний правовий фундамент для криптовалютної спільноти. Цифрові технології можуть бути використані не лише на благо, але й зі злочинним наміром, в тому числі для фінансування тероризму, що на даному етапі розвитку Української держави є найбільш глобальною загрозою, вирішення якої стане гарантом сталого розвитку українського суспільства та держави в цілому.

Що ж таке криптовалюта і чому вона є актуальною загрозою фінансування тероризму?

На даний момент не існує визначення «криптовалюти» в українському законодавстві, замість нього використовується термін віртуальний актив- цифровий вираз вартості, яким можна торгувати в цифровому форматі або переводити, і який може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей, згідно Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [2]. Виходячи з положень цього ж закону фінансування тероризму – надання чи збір будь-яких активів прямо чи опосередковано з метою їх використання або з усвідомленням можливості того, що їх буде використано повністю або частково:

– для будь-яких цілей окремим терористом чи терористичною групою (організацією);

– для організації, підготовки або вчинення терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи (організації), сприяння вчиненню терористичного акту, проходження навчання тероризму, виїзду з України та в'їзду в Україну з терористичною метою, провадження будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроби вчинення таких дій [2].

Тобто, ми бачимо, що законодавець визнав існування криптовалюти як активів, що можуть бути використані в цілях фінансування тероризму.

Головною проблемою криптовалюти є її анонімність та відсутність регулювання з боку держави. Через це можливі прояви неправомірного використання, що може виявитись в фінансуванні тероризму. Наприклад, представник «Аль-Садаки» Хассан Абдо каже: «Криптовалюти є швидкими, ефективними, дозволяють значно скоротити витрати та уникнути відстеження в порівнянні зі звичайними способами платежів. Таким чином, ми й наші спонсори зберігаємо повну анонімність». [3]

Велику стурбованість анонімністю криптовалюти висловлює Ніл Уолш, начальник відділу кіберзлочинності та протидії відмиванню грошей Управління ООН з питань наркотиків і злочинності, він заявив, що анонімізуючі та псевдоанонімізуючі атрибути криптовалют надають новий шар секретності, який сприяє злочинцям, Лінді Моттрам австралійської телерадіомовної корпорації. [4]

Терористичні організації активно використовують для удосконалення свої атак, повідомляється в повідомленні «Моніторинг джихада та терористичних загроз» Інституту по дослідженню засобів масової інформації Близького Сходу (MEMRI). «Дослідження MEMRI встановили, що основною платформою для збору коштів тероризму сьогодні є зашифрований додаток обміну повідомленнями Telegram. Цей додаток – вибір терористів «, – сказали в MEMRI. «Після падіння Халіфату ІДІЛ, терористичні організації все більш залежні від інтернету, де для фінансування своєї діяльності вони використовують криптовалюту» – наголошує Стюарт.

Терористичні групи регулярно публікують свої біткойн-адреси, коли вони збирають пожертви на веб-платформах (Telegram,

Facebook, Twitter та ін.), а також діляться детальними інструкціями через ці платформи, у відео, PDF та інших формах, щоб показати потенційним донорам, як робити пожертви в криптовалютах [5].

При цьому варто зауважити, що дані доповіді Центру міжнародної безпеки та оборонної політики американської корпорації RAND «Використання криптовалют терористами: технічні та організаційні складнощі і майбутні загрози» свідчать про відсутність загроз цифрових активів як інструменту фінансування світового тероризму через низку проблем при їх використанні. На думку дослідників, терористам не вигідно приймати спонсорські внески, фінансувати підрозділи і забезпечувати логістику терористичних операцій в криптовалюті, оскільки вона «не забезпечує належної анонімності, у неї обмежені сфери застосування в реальному житті, транзакції небезпечні, обороти незначні, а криптобіржі постійно страждають від хакерських зломів». Вагомим аргументом з цього приводу є результати дослідження Фонду боротьби за демократію, в яких повідомляється, що за період з 2013 по 2016 менше 1% всіх біткоїн-транзакцій були пов'язані з нелегальною діяльністю. Протягом трьох років цей відсоток зменшився з 1,07 до 0,61, що демонструє негативну динаміку використання криптовалюта в злочинних цілях в загальній кількості транзакцій [6, 7].

Отже, ми з'ясували, що криптовалюта має реальну загрозу з боку фінансування незаконної діяльності терористичних організацій різного рівня та безкарність їх спільників, які надають допомогу у цифрових активах. Головною проблемою з боку держави є відсутність належного нормативного-правового регулювання відносин криптовалютної спільноти, що зумовлює ризики різного характеру. Також необхідна взаємодія національних спецслужб у протидії фінансуванню тероризму за допомогою криптовалюти, накопичення досвіду боротьби та контролю з боку правоохоронних органів. Прийняття змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 4 березня 2020 року N 524-IX створило нові правила фінансового моніторингу, які направлені на впровадження міжнародних стандартів по боротьбі та протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Активізація тероризму в Україні по-новому формулює завдання

боротьби з їх фінансуванням, виникає потреба у постійному накопиченню, зберіганню, обліку та використання інформації про обіг віртуальних активів. Вирішенням цієї проблеми буде створення єдиного правового реєстру обліку обігу криптовалюти, адже саме централізоване регулювання допоможе розвинути превентивні заходи з протидії фінансуванню тероризму за допомогою криптовалюти. Тому діяльність щодо виявлення та ефективного блокування каналів підтримки терористичних та організацій віртуальними активами повинна бути одним із ключових напрямів Міністерства цифрової трансформації України. Адже, саме фінансування надає можливості для здійснення терористичних актів.

Література:

1. ДСФМ України: 28 квітня набирає чинності новий закон про фінансовий моніторинг. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/28-kvitnya-nabiraye-chinnosti-novij-zakon-pro-finansovij-monitoring>.
2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 6 грудня 2019 р. № 361-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 55. Ст. 171.
3. Форест Б., Шек Д. Як за допомогою криптовалют здійснюється фінансування терористичних організацій. *The Wall Street Journal*. 2018. URL: <https://www.wsj.com/articles/jihadists-see-a-funding-boon-in-bitcoin-1519131601?mod=searchresults&page=1&pos=3>. ; <https://ua.112.ua/mnenie/yak-za-dopomohoiu-kryptovaliut-finansuiutsia-terorystychni-orhanizatsii-434364.html>
4. Kuhn D. UN Official: Crypto makes policing child trafficking ‘Exceptionally Difficult’. 2019. URL: <https://www.coindesk.com/un-official-cryptocurrency-makes-policing-child-trafficking-exceptionally-difficult>.
5. Cryptocurrency becoming terrorists’ lifeblood. *WND*. 2019. URL: <https://www.wnd.com/2019/08/cryptocurrency-becoming-terrorists-lifeblood/>.
6. Fanusie Y. J., Robinson T. Bitcoin laundering: an analysis of illicit flows into digital currency services. 2018. URL: https://cdn2.hubspot.net/hubfs/3883533/downloads/Bitcoin%20Laundering.pdf?__hssc=222901956.3.1516201470218&__hstc=222901956.b7d6531ad164bec182c043c05b5510ba.1516201470217.1516201470217.1516201470217.1&__hsfp=3478668

143&hsCtaTracking=66a034a3-865d-481a-8e56-f510419fde74|840a3208-7448-4fe6-ad03-a3731f462b7d.

7. Dzhes L. Исследование: террористы отказываются от криптовалют, опасаясь хакерских взломов и деанонимизации. *Forklog*. 2019. URL: <https://forklog.com/issledovanie-terroristy-otkazyvayutsya-ot-kriptovalyut-opasayas-hakerskih-vzломov-i-deanonimizatsii/>.

8. Невзоров І. Криптовалюта під контролем: що нас чекає після введення нових правил фінансового моніторингу в Україні? *Бізнес*. 2020. URL: https://biz.ligazakon.net/ua/analytics/194740_kriptovalyuta-pd-kontrolem-shcho-nas-cheka-pslya-vvedennya-novikh-pravil-fnansovogo-montoringu-v-ukran.

Бакута В. С.,

курсант групи МБ-161

ННІ КРД НА СБ України

ПОНЯТТЯ ІНОЗЕМНОГО АГЕНТА ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Агент іноземного впливу – це людина або організація, яка діє від імені чи в інтересах іноземного уряду або іноземної організації на території іншої країни. Однак це поняття зовсім не аналогічне до «шпигуна». Це офіційний статус, який має одержати юридична чи фізична особа, що діє від імені чи у інтересах іноземного уряду, або іноземної організації у політичній сфері.

Завдання лобіста та агента іноземного впливу дуже схожі. Лобіст цілеспрямовано легально або нелегально впливає на органи державної влади та місцевого самоврядування, а також на їх посадових осіб, спрямований на них від імені іншої особи, організації або групи. Мету лобіювання становить закріплення власних інтересів чи інтересів третіх осіб (клієнтів). Натомість агент може просувати також політичні, економічні, культурні, інформаційні інтереси, але на користь іншої держави, а не на користь бізнесу чи політиків своєї країни.

Фізична чи юридична особа має право зареєструватися іноземним агентом самостійно, після чого вона має зробити відкритим те, чим вона займається та джерела свого фінансування. [1]

На даний час відповідне законодавче врегулювання статусу та діяльності агентів іноземного впливу є в США, Росії, Австралії. Серед країн, які окреслили певні аспекти функціонування іноземних агентів впливу на законодавчому рівні, – Ізраїль, Угорщина та Єгипет.

У Сполучених Штатах закон про обов'язкову реєстрацію агентів іноземного впливу ухвалили ще до Другої світової війни, в 1938 р. Це – Акт реєстрації іноземних агентів (Foreign Agents Registration Act; FARA).

Його прийняття стало перш за все реакцією на посилення лобізму і пропаганди з боку держав, що зараховували Америку до числа своїх потенційних ворогів. Конгрес США ухвалив FARA і висловив надію, що завдяки цьому Акту «прожектор безжальної гласності стане стримуючим фактором для поширення згубної пропаганди». За весь час існування до FARA 10 разів вносили поправки.

Попри свою назву, «Акт про реєстрацію іноземних агентів» спрямований не проти шпигунів або агентів іноземних держав, а проти людей і організацій, які за завданням і фінансовою підтримки інших країн намагаються впливати на формування громадської думки в США. Це може відбуватися, наприклад, через лобізм або поширення певної інформації, включаючи фейкову. [2]

У США іноземним агентом вважається будь-яка особа, яка виступає в якості представника іноземного керівника (та діє напряду під його контролем) або є підконтрольною особою, чия діяльність фінансується або субсидується іноземним керівником.

Оскільки іноземний агент у США це особа, пов'язана з іноземним керівником, то, за визначенням Акта, «іноземний керівник» – це:

- будь-який іноземний уряд;
- будь-яка зарубіжна політична партія;
- будь-яка асоціація, корпорація, організація або «об'єднання осіб», які або були створені відповідно до законодавства іноземної держави, або мають своє основне місце діяльності в іншій країні;
- будь-яка особа за межами США.

Або, як ще можна сказати, це – іноземні державні структури, політичні організації, підприємства, некомерційні організації, державні підприємства. І навіть приватні особи відповідно до FARA є «іноземними керівниками».

Згідно з FARA, організації та особи зобов'язані реєструватися в американському Мін'юсті, надаючи достовірну інформацію, і кожні півроку надавати звіт про кошти, які надійшли на їхні рахунки, – чи то фінансування з боку іноземної влади або неурядових організацій – і витрати. В документі передбачена вимога маркувати пропагандистську інформацію, яка в ньому називається «інформаційні матеріали», позначкою, що вона поширюється «від імені іноземного суб'єкта». Копії цих матеріалів необхідно надсилати також до Мін'юсту США.

За умисне порушення вищевказаних правил передбачено покарання у вигляді до п'яти років позбавлення волі та штраф у розмірі до 10 тисяч доларів. Кожне з двох покарань також може застосовуватися окремо одне від одного.

При цьому Акт не передбачає обмеження діяльності, а також не розповсюджується на організації, які займаються науковою, культурною, освітньою та релігійною діяльністю. Обов'язок нагляду за додержанням вимог Акта реєстрації іноземних агентів покладено на Департамент реєстрації Міністерства юстиції США. Всього за 82-річну історію дії Акта уряд США порушив 44 кримінальні справи. [3]

2012 року, після хвилі антиурядових протестів, у Росії був прийнятий закон про «іноземних агентів». Президент Росії В. Путін публічно виголошував, що Москва наслідує прикладу США. Однак, між ними було абсолютно різне відношення до поняття «іноземний агент». Спочатку під його дію підпадали політичні організації. Але після визнання восени 2017 р. російського телеканалу RT у США іноземним агентом, закон було поширено й на медіа. У США «іноземними агентами» вважають тих, хто безпосередньо керується або контролюється іноземним урядом, або організацією. У Росії ж для отримання цього статусу достатньо лише отримати іноземні кошти/гранди.

На території Росії іноземні некомерційні організації не мають права діяти безпосередньо. Вони мають обрати юридичну форму здійснення діяльності:

- діяти через «партнера», «агента» або «оператора»;
- діяти за допомогою філій, представництв, відділень;
- створити російську некомерційну організацію.

Для іноземних агентів також передбачаються більш жорсткі форми звітності:

- щорічний аудит, що оплачується з власного бюджету;
- надання Мін'юсту інформації про проведені заходи і керівництво (кожні 6 місяців);
- регулярна звітність про витрачання коштів, отриманих з іноземних джерел;
- публікація інформації в інтернеті на спеціальних платформах, які відстежуються державними правоохоронними органами.

Також допускаються позапланові прокурорські перевірки діяльності з вимогами надання будь-яких документів. Можлива така перевірка і за скаргою громадянина Російської Федерації. Кількість таких перевірок не регламентована, а тому проводиться вони можуть скільки завгодно.

Санкцією за порушення обмежень або умисного ухилення від виконання зобов'язань, встановлених законодавством, – адміністративна чи навіть кримінальна відповідальність. Адміністративна – штраф у розмірі від 3 000 руб. до 500 000 руб. Кримінальна – арешт на строк до двох років. Також порушення може призвести до тимчасового зупинення діяльності або до примусової ліквідації.

Результатом впровадження такого поняття в Росії стало, в першу чергу, утиски правозахисних організацій, в другу – екологічних, в третю – наукових та соціологічних центрів. «Почесне» звання «Іноземний агент» отримали організації, що працюють в різних сферах: дискримінація, захист прав жінок і ЛГБТ, збереження історичних пам'яток, наукові дослідження, реформа кримінального правосуддя і пенітенціарної системи, прав споживачів та екології. Їх об'єднувало те, що вони прагнули залучити громадськість до обговорення державної політики та розв'язання проблем, які держава самотужки не хотіла вирішувати. [3]

В Україні діяльність агентів іноземного впливу не регламентована. У розпал Революції гідності проект закону про іноземних агентів ініціювали народні депутати В. Колесніченко та В. Олійник. Але документ був недопрацьованим. Він визнавав «агентами» всі громадські організації, які отримували гроші з-за кордону. Вони мали платити податок на прибуток й офіційно називатися «іноземними агентами». 2014 р. цей законопроект був скасований, а 2018 р. розробку такого закону ініціювала фракція «Народний фронт» і того ж року у Верховній Раді народний депутат С. Тарута зареєстрував проект закону щодо відкритості інформації про діяльність благодійних організацій та громадських об'єднань, які отримують фінансування від іноземних держав та іноземних неурядових організацій. Але його було відкликано влітку 2019 року.

Наразі розробляється новий проект закону про агентів іноземного впливу. І основною точкою розпалювання конфлікту навколо нього може стати питання демократичності. Чи не призведе прийняття такого законопроекту у дію ще один механізм правоохо-

ронного свавілля та чи не будуть з його допомогою обмежуватись конституційні права та свободи громадян на право кожного вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію [4].

Вважаю, що новому закону слід приділити значну увагу. Він одразу має відповідати всім демократично-правовим нормам та дати чітке визначення агента іноземного впливу та лобіста для боротьби з «агресором». Також він не повинен впроваджувати нових заборон та погоджень, а його вимоги жодним чином не повинні перешкоджати можливості вільно працювати. Однак, повинен бути чітко прописаний механізм контролю за діяльністю іноземних агентів з боку відповідних органів.

Таким чином це унеможливить, або принаймні значно ускладнить діяльність агентів впливу на шкоду державі. Крім того, не будуть виникати питання щодо шляхів використання українськими громадськими організаціями та суб'єктами господарювання, у тому числі й фізичними особами-підприємцями, коштів іноземного походження, що направлені, наприклад, для допомоги у реформуванні певного органу.

Література:

1. Чи має бути врегульована діяльність іноземних агентів. Київ, 2019. URL: <https://resonance.ua/chi-maie-buti-vregulovano-diyalnist-i/>
2. Як працює американський закон про «іноземних агентів». *FARA*. Київ, 2017. URL: <https://p.dw.com/p/2naoS>
3. Мошенець О. Хто такі агенти іноземного впливу? Київ, 2020. URL: <https://moshenets.org/hto-taki-agenty-inozemnogo-vplyvu/>
4. У Раді хочуть створити закон про іноземних агентів за прикладом США: як він працює там? Київ, 2018. URL: https://zmina.info/news/u_radi_khochut_stvoriti_zakon_pro_inozemnih_agentiv_jiak_u_sshi_jiak_vin_pracjuje_tam_/

Кравчук Н.,

*студент Національного університету «Острозька академія»,
спеціальність «Національна безпека», група НБ-21*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Стратегія національно-патріотичного виховання подає нам інформацію, що цей аспект є нагально необхідним та пріоритетним у секторі національної безпеки та оборони України [1]. Тому у цій доповіді я вирішив зануритись у проблему нашої національної безпеки з іншого боку. Питання ось яке: якщо зараз ми спостерігаємо економічний та політичний занепад, про що нам повідомляють майже не щодня різні інформаційні ресурси, у тому числі і центральні телеканали українського телебачення, то можна поставити запитання «чому все так погано?!». І відповідь надійде від самого ж громадянина України. А от вже про цю відповідь я спробую зараз розповісти. Отож, розпочнімо.

Ми від моменту народження в українському пологовому будинку стаємо частиною України, котра є нашою домівкою та вічною Батьківщиною. І вже з рідної оселі, садочка та школи нас повинні формувати як порядних та свідомих українців, які постійно готові працювати заради своєї держави. Проте чи є це так насправді? Тут у мене виникають сумніви. І мене це гнітить, бо ми справді маємо значну кількість молоді, яка бажає виїхати закордон [9]. І знову ж запитання: «у чому проблема?». І тут я б хотів відповісти тим, що сучасних проблем національно-патріотичного виховання української молоді я нарахував шість, і про кожную з них мені зараз потрібно вам розповісти, щоб довести свою думку про те, що не все у нашому вихованні так прекрасно.

Першою буде теза про дискримінацію служби в армії. Ця проблема висить у повітрі ще з початку незалежного існування нашої держави. Термін служби варіюється від 9 до 18 місяців [2] і повинен надати хлопцеві усі можливі навички задля ведення бойових

дій у разі необхідності захистити державний суверенітет та територіальну цілісність України. Але можна помітити, що багато людей призовного віку саботують цей процес, виїжджаючи закордон зараження або «виявляючи» у себе різного роду хвороби.

Корупційна складова стала невід'ємною частиною проведення медичних обстежень у призовників. Це нищить усі намагання покращити систему безпеки та оборони нашої держави, тому що батьки призовників готові дати хабара медичним працівникам аби їхня дитина провела ще півтора року з розвагами та дарма витраченим часом свого життя.

Так ми підійшли до другої тези, що полягає у великій неконтрольованості, якщо це можна так назвати, та шкідливого для здоров'я способі життя. Чим далі, тим більше ми чуємо про бійки дітей, які були у той момент у нетверезому стані, про передозування якимись видами нових наркотичних засобів та про те як дівчата вагітніють у досить юному віці. Ці події є наслідком одного великого процесу в суспільстві, коли молоді громадяни стають аморфними, не самостійними у прийнятті важливих рішень. Вони втрачають здатність продовжувати український родовід та поступово стають приреченими на довічну залежність від різних стимуляторів та опіки інших.

Будь-яка імперська влада в Україні намагалася привнести аморфний спосіб життя як основу поведінки в суспільстві. Не винятком були і комуністи, які розпочали процеси змішання націй та народів, щоб створити «нову радянську людину», відбувалися масові утиски нашої ідентичності – це третя теза. Впродовж усього існування комуністів в Україні можна було спостерігати як з панівної та культурно сильної нації просто знущалися, знищуючи інтелігенцію та село як основу нашої самобутності і традицій, а на їхні місця населили російських злочинців і тих, кого вважали зайвими в самій Росії. Ми можемо сказати, що радянська влада принесла дуже багато горя цій землі, але наслідки можна побачити лише зараз. Якщо поглянути на найбільші міста України, такі як: Київ, Харків або Одеса, то не можна буде відразу сказати в якій країні знаходиться – мова та культура втратили свою силу під диким тиском «радянщини» [9]. І це є однією з головних проблем національно-патріотичного виховання саме української молоді, бо постійно перебуваючи у середовищі, яке тільки частково є справ-

жніми українцями, то це несе дуже велику загрозу безпеці нашої держави. Одним з таких факторів вже зіграла Російська Федерація на Донбасі та в Автономній Республіці Крим. Таким чином комуністичний план зіграв на перспективу, на що й було розраховано [9].

Четверта теза: русифікація та мадяризація. Впродовж століть Україна потерпала від русифікації, мадяризації та ополячення. Зараз можна сказати, що Польща вже не має таких імперських настроїв як це було колись, тому насадження польської мови, якщо і відбувається, то не в таких масштабах, щоб вважати це загрозою. Але щодо російської та угорської мов на українських територіях, то ми маємо жакливу тенденцію, коли діти сіл, містечок та навіть великих міст не завжди зрозуміють, коли ти звернешся до них українською мовою. Кого місцева молодь буде вважати іноземцем? Так, україномовного туриста, а не мадяромовного солдата, який ненароком захоче перейти наш кордон. І попри те, що вже розпочато процеси задля зміни такої ситуації, недоброчесні політики використовують «мовну тему», щоб звинуватити українську владу в «утисках інакомовних» [3].

Українська мова зараз має панівне становище в Україні, що і є логічним, але ще потребувала підтримки влади до 2019 року, коли отримала Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [4]. Це стало найкращим кроком підтримки та узаконення нашої мови як державної. Так, можна сказати, що навіть виокремлювати якусь одну мову якщо у нас багато людей розмовляють російською. Але тут потрібно розуміти, що саме на таких думках грає російська пропаганда і змушує українського громадянина повірити у нерівність та «утиски» російськомовних. А такий «громадянин» вже передасть ці думки до вух свого потомства.

У цих умовах не треба забувати ще й про таку важку тему як релігія та її складова у виховання нової української молоді. Це п'ята і дуже болюча теза. Ми знаємо, що у своїй більшості батьки впливають на віру своєї дитини [5]. Це є так, але якщо складати всі аспекти, які я перерахував досі, то виходить, що разом з економічною, політичною, соціальною кризами я б ще вирізнув духовну, яка не просто в'їлася в голови населення України, а живе там вже досить таки довго, щоб створити своєрідний вакуум. Я говорю

про те, що багато наших громадян по спадковості ходять до якоїсь певної церкви, і коли починають відбуватись якісь зміни на цьому «фронті», то люди замикаються в собі і женуть всіх подалі. Так, авжеж, зміна релігії – це великий гріх, але у нас так виходить, що на цих переконаннях дуже гарно грають росіяни. Саме у них зосереджений вплив на Українську Православну Церкву Московського Патріархату, які своїми тезами змушують людину повірити, що українці йдуть хибним шляхом, тобто від Росії[7].

І виникає просте запитання: такі люди підуть захищати Україну проти ворога, чи ворогами для них є всі інші громадяни нашої держави? Запитання є риторичним, і пояснювати немає сенсу, адже саме ця церква допомогла росіянам анексувати Крим, вбиваючи в голови населення, що Росія здатна «захистити і пригорнути у своє великоправославне лоно» [7]. І потрібно ще нагадати про релігійні течії, які закликають молодих людей ігнорувати службу у війську, що є обурливим для теперішньої воюючої України, яка поки мовчить та терпить такі випадки деяких груп населення.

Шоста теза закінчує цей перелік не просто так. Україна страждає від постійної економічної кризи, з якої реально вже хороших років 29 ми ніяк не вийдемо. Саме через це я буду розповідати про заробітки закордоном. Зараз наші громадяни часто їдуть за працевлаштуванням до інших країн та рано чи пізно починають переконувати своїх дітей переїжджати до них. Вони їдуть, а ми втрачаємо ще одну особу, здатну творити майбутнє України. Також, наша країна щороку втрачає величезну кількість абітурієнтів, котрі замість наших ВНЗ обирають іноземні. І загалом таких студентів України закордоном вже є більше 80 тисяч осіб [8].

Отже, я хочу підсумувати тим, що Україна, нарешті, отримала законодавчу базу у сфері розвитку національно-патріотичного виховання дітей та молоді, але все ще залишається на тому ж таки рівні, що все частіше втрачає талановитих та перспективних громадян України. Так я закінчую цей аналіз сучасних проблем національно-патріотичного виховання молоді, яких мною було враховано шість.

Література:

1. Про Стратегію національно-патріотичного виховання: Указ Президента від 18 травня 2019 р. №286/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019> (дата звернення 01.09.2020)
2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. №2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення 01.09.2020)
3. Мовне питання: передвиборчий тренд чи проблема, що існує? *Слово і Діло*: вебсайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/07/08/pogljad/suspilstvo/movne-pytannya-peredvyborchuj-trend-chy-problema-isnuje>
4. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
5. Як батьки впливають на віру дітей? *ZBRUC*: вебсайт. URL: <https://zbruc.eu/node/82614>
6. Священнослужителі РПЦ активно допомагали «зеленим чоловічкам» захоплювати Крим, – учасники анексії. *RISU*: вебсайт. URL: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/religion_and_policy/79286/
7. Між батьківщиною і перспективою. *ZAXID.NET*: вебсайт. URL: https://zaxid.net/mizh_batkivshhinoyu_i_perspektivoyu_n1488722
8. Радянські репресії і Україна. Як людей перетворювали на біомасу. *BBC News Україна*: вебсайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blog-history-48325865>
9. Більшість українців не хочуть виїжджати з країни. Укрінформ: вебсайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2603434-bilsist-ukrainsiv-ne-hocut-viizdzati-z-kraini.html>

Кептя М. О.,

студент,

Скубко О. П.,

студент,

Навчально-науковий інститут

інформаційної безпеки НАСБ України

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВПЛИВУ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

РФ веде активну гібридну війну проти України, в тому числі, через інформаційно-телекомунікаційні системи, засоби інформування, інформаційні ресурси тощо, оскільки населення України має вільний доступ до будь-яких джерел, у тому числі, які містять неперевірену і недостовірну інформацію.

Аналізуючи інформацію в ЗМІ, виступах політичних еліт РФ на телеканалах, Інтернет – джерелах можна навести ряд основних напрямів застосування РФ маніпулятивних технологій:

- спотворення історичних подій;
- формування стереотипу меншовартості та вторинності на тлі непереможності армії РФ;
- удари по іміджу України на міжнародній арені з метою послаблення геополітичного значення нашої держави;
- дезінформація населення через ЗМІ задля посилення дестабілізації емоційного стану населення та впровадження хаосу серед населення, витіснення української мови, поширення російської культури та традицій як основних джерел самоідентифікації нації.

Російська Федерація здійснює інформаційно-психологічний вплив різноманітними способами: друкованими періодичними виданнями, книговиданням, через телебачення, радіо, Інтернет та інші спеціальні засоби.

Розкриваючи способи та основні напрями застосування маніпулятивних технологій щодо формування негативного іміджу України на міжнародній арені засобами телебачення, ми проаналізували телевізійні матеріали України та світового співтовариства.

Російське телебачення в своїх новинах багато говорить про події в Україні, але дуже мало часу приділяє тому, що відбувається в Росії. Таких висновків дійшла робоча група Євросоюзу з подолання дезінформації.

Аналітики переглядали передачі на російському телебаченні впродовж 13-19 жовтня та підсумували, що 71 теми, 60 було про події поза Росією. Дослідники також порахували вагу повідомлень про світ поза РФ в 15 політичних та аналітичних ток-шоу на трьох найбільш популярних в РФ каналах: «Первый», «Россия – 1» та «НТВ», пише «Голос Америки» [1].

При цьому у кожному випуску програм фігурує Україна, трохи рідше США та ЄС. Водночас теми, що стосуються Росії в окремих випусках можуть не підніматись взагалі.

Нині в Україні зареєстровано приблизно 791 телевізійну організацію (513 приватних, 29 державних). Більшість приватних телекомпаній в регіонах України, створених не без сприяння російського капіталу, ведуть передачі, як правило, російською мовою. Ні регіональні, ні центральні телекомпанії, які отримали ліцензії на роботу в українському телеесфері, не дотримуються вимоги закону, яка передбачає, що не менше половини телепродукції має виготовлятися в Україні. Деякі компанії спеціалізуються на ретрансляції передач російського телебачення. Державний комітет телебачення і радіомовлення України визнав, що «типовою ознакою телерадіопростору України є засилля іноземної продукції, легковажні, сумнівної якості програми» [2]. Російські ЗМІ висвітлюють події в Україні тенденційно, не особливо приховуючи свої «імперські» настрої із застосуванням методів дозування інформації, викривлення ходу подій, дезінформацію, інформаційний сурогат, вибірково подачу матеріалу, інформаційний рефреймінг (підбираючи відповідний контекст до і після трансляції повідомлення, а також під час повідомлення – у вигляді коментарів). Застосовуються також методи подачі інформації «без коментарів» після налаштування необхідних фільтрів сприйняття у слухача попередніми повідомленнями, перебільшення і замовчування інформації.

Отже, можна стверджувати те, що на сьогоднішній день Російська Федерація здійснює інформаційний вплив на власне, українське населення, а також на світове співтовариство задля навіювання власної точки зору щодо сьогоднішньої геополітичної реальності.

Література:

1. Російське телебачення найчастіше говорить про Україну та США// *Дзеркало тижня*. 24 жовтня, 2017. URL: https://dt.ua/WORLD/rosiyske-telebachennya-naychastishe-govorit-pro-ukrayinu-ta-ssha-257956_.html
2. Багато про Україну і нічого про Росію: в ЄС зробили огляд російського телебачення. *УНІАН*. 24 жовтня, 2017. URL: <https://www.unian.ua/world/2205199-bagato-pro-ukrajinu-i-nichogo-pro-rosiyu-v-es-zrobili-oglyad-rosiyskogo-telebachennya.html>

Кундельський Д. В.,

аспірант кафедри політології та національної безпеки

НУ «Острозька академія»

ПОТЕНЦІАЛ ТЕОРІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОНФЛІКТУ Й. ГАЛЬТУНГА ДЛЯ ПРИПИНЕННЯ ВІЙНИ НА ДОНБАСІ

Одним із ідейних натхненників ненасильницького шляху вирішення конфліктів є відомий норвезький вчений – Й. Гальтунг, який в якості миротворця брав участь у понад 100 різноманітних персональних, соціальних та макроконфліктах [1]. Відомо також, що вчений є передовим консультантом ООН, ОБСЄ та Ради Європи з проблем регулювання конфлікту, а міжнародна організація Transcend, яку заснував вчений на сьогодні налічує понад 400 науковців практиків з понад 60 країн світу [2].

Саме поняття конфлікту вчений визначає як соціальну систему суб'єктів, що мають несумісні цільові стани. Конфлікт, як зауважує вчений, це умова за якої існують суб'єкти в переслідуванні чи захисті несумісних цілей [3].

У структурі конфлікту Й. Гальтунг виділяє три компоненти : ставлення, поведінку та протиріччя та пропонує розглядати їх невіддільно один від одного [4, с. 80]. Вчений розглядає 5 шляхів розв'язання конфлікту: перемога однієї сторони, перемога іншої, відхід, компроміс та трансценденція. Головною ж тезою науковця є, та що чим більше існує альтернатив, тим менш вірогідним є застосування насилля [4, с. 21-22].

Отже, трансформація конфлікту – це перенесення його у нову реальність. Трансформувати конфлікт означає трансцендувати цілі учасників і учасниць конфлікту, визначивши для них інші цілі, знявши конфлікт з ґрунту, який учасниці й учасники підготували для цього конфлікту включно з дискурсами, що обстоюють нездоланність цієї несумісності (неможливість трансцендувати

суперечності) – і, нарешті, перенісши його у більш перспективне місце [4, с. 30].

Співчуття, ненасилля та творчість – ось які головні підходи виділяє Й. Гальтунг для успішного розв'язання та трансформування конфлікту, на противагу таких складових конфлікту як «ставлення – поведінка – суперечність», а діалог є тим засобом, який дозволяє рухатись вперед. Співчуття (емпатія) проявляється як здатність до глибокого емоційного та пізнавального розуміння Іншого чи Іншої, логіки, яка керує ними. Ненасилля – це здатність опиратись спокусам насиллям і водночас пропонувати конкретні ненасильницькі заходи щодо подолання конфлікту. І нарешті, творчість це здатність виходити за рамки уявлень сторін конфлікту, виявляти нові способи досягнення його соціальної природи [4, с. 91].

Метою ж трансформації конфлікту є досягнення миру між конфліктуючими сторонами. Й. Гальтунг розглядає мир як здатність справлятися з конфліктами самостійно, творчо і ненасильницькими засобами, залучаючи до цього процесу кожного й кожному. Мир в його розумінні є відсутністю деструктивної поведінки та насилля [5, с. 61-65].

У своїй праці „Theories of Peace: A Synthetic Approach to Peace Thinking” (2005) вчений виділяє три підходи до розуміння сутності миру у людському суспільстві. Перший підхід до розуміння миру – це традиційне уявлення про мир як синонім стабільності та рівноваги. Це стосується і внутрішнього стану людини, яка перебуває у ладу із собою, а також охоплює поняття „закону і порядку», іншими словами передбачуваного соціального порядку, навіть якщо він наведений за допомогою сили. Й. Гальтунг звертає увагу, що ця концепція не виключає насилля, оскільки, наприклад, солдат на полі бою може перебувати у мирі із собою [5, с. 12].

Інша ідея миру пов'язана з відсутністю організованого колективного насилля між основними групами людей, такими як нації, класи, расові та етнічні групи. Такий тип миру Й. Гальтунг називає *негативним*.

І нарешті він виділяє і третю концепцію миру, що є синонімом усіх хороших речей у світовій спільноті. Зокрема, співпраці та інтеграції між людськими групами. Такий вид миру Й. Гальтунг називає *позитивним*. Такий мир не просто передбачає відсутність

колективного насилля, але й має елемент рівності та відсутність експлуатації [5, с. 12-14].

В контексті теорії Й. Гальтунга не можна оминати увагою досі актуальну і болючу проблему – війну на Сході України, яка триває вже понад 6 років і потребує оптимальних шляхів її вирішення.

Відомо, що Україна в умовах ескалації війни на Донбасі, загострення економічного становища та тиску ззовні була змушена в лютому 2015 р. підписати Мінські угоди. Ці угоди покликані були встановити радше негативний мир (припинення прямого насилля), ніж позитивний (подолання чинників конфлікту). Тому до сих пір нагальним питанням є пошук альтернативних моделей подолання конфлікту на Донбасі та встановлення миру. Експерти з Міжнародного центру перспективних досліджень (МЦПД) проаналізували на основі попередніх міжнародних конфліктів чотири моделі врегулювання конфлікту на Донбасі: боснійську модель (федералізація регіону), хорватську модель (силове вирішення конфлікту), пакистанську модель (відокремлення регіону) та німецьку модель (реінтеграція Донбасу) як найбільш привабливий, але довготривалий варіант вирішення територіальної проблеми [6, с.11-17].

Саме німецька модель є найбільш відповідною до теорії мирної трансформації конфліктів Й. Гальтунга, адже передбачає повернення відторгнутих територій на довоєнних умовах шляхом мирних переговорів із залученням зовнішніх гравців. Її привабливість визначається тим, що повернення втрачених територій відбувається шляхом застосування не воєнної сили, а «м'якої сили», що означає визнання іншою стороною переваг політичної та економічної системи ініціатора об'єднання [6, с.17].

Водночас експерти зазначають, що реінтеграція відторгнутої території на власних умовах можлива лише у довгостроковій перспективі. Мається на увазі успішний прецедент воз'єднання Німеччини – штучно розділеної країни майже впродовж півстоліття. Україна має врахувати, що повернення ОРДЛО за прикладом Східної Німеччини – це дуже довгий процес, який можливий лише за умови прогресивних перетворень всередині України та революційних змін у міжнародному середовищі.

Вони проводять аналогію між утвореною у 1949 р. НДР та сучасними ЛНР/ДНР, які виникли з 2014 р., яка також перебувала під сильним контролем зовнішнього гравця – Радянського Союзу

(ЛНР/ ДНР відповідно Росії), без згоди якого неможливе повернення цих територій до складу ФРН та України відповідно. Проте конфлікт на Донбасі має свою специфіку, що створює перешкоди на шляху мирної трансформації конфлікту. По-перше, на відміну від України та ОРДЛО, між ФРН та НДР ніколи не велися бойові дії, що звільнило німецьке суспільство від чутливої дилеми між амністією та справедливістю. По-друге, НДР та ДНР/ЛНР мали зовсім різну міжнародну суб'єктність. Якщо перша держава була визнана юридично на міжнародному рівні, то жодна держава світу (включаючи Росію), не визнає незалежність ЛНР/ДНР. Саме ж об'єднання Німеччини стало можливим завдяки тому що її прогресивні досягнення та європейська інтеграція були визнані мешканцями Східної Німеччини, а низька конкурентоспроможність та відсталість країн соціалістичного табору відносно Заходу призвела до кризи політичного режиму у Східній Німеччині та розпаду соціалістичного табору [6, с. 18].

Експерти підсумовують, що передумови для повернення ОРДЛО до складу України за німецькою моделлю можуть з'явитися лише у віддаленій перспективі. У найближчому майбутньому немає сприятливих обставин ні всередині України, ні в міжнародному середовищі для реінтеграції невідконтрольного Донбасу за таким сценарієм. Шанси на повернення ОРДЛО за прикладом поглинання НДР суттєво зростуть, якщо Україна протягом кількох десятиліть зможе побудувати ефективну політичну, економічну та правову модель держави. Успіх України на шляху побудови ефективної держави неодмінно сприятиме збільшенню політичних та економічних контрастів між становищем контрольованих та неконтрольованих територій.

Не менш важливою є зміна позиції Росії, яка фактично контролює дії ДНР/ЛНР і управляє конфліктом. Росія зможе відмовитися від втручання у конфлікт лише тоді, коли усвідомить, що зможе досягти набагато більше шляхом самоусунення з Донбасу, ніж шляхом продовження дестабілізації України [6, с.18].

Аналіз чотирьох моделей вирішення територіального конфлікту дає можливість зробити певні узагальнення. Боснійська модель буде найгіршим варіантом врегулювання конфлікту на Донбасі з огляду на мир ціною обмеження суверенітету та посилення внутрішніх протиріч. Реалізація хорватської моделі призведе до

серйозних людських, матеріальних та іміджевих втрат України. Водночас застосування пакистанської моделі щодо ОРДЛО загрожуватиме подальшим дробленням України. Як наслідок, німецька модель є найвигіднішим сценарієм вирішення проблеми Донбасу для України, хоча ця модель орієнтована не на сьогоднішні реалії, а створення сприятливих передумов у віддаленому майбутньому [6, с. 26].

Література:

1. 50 Years – 100 Peace & Conflict Perspectives. URL: <https://www.transcend.org/tup/index.php?book=1> (дата звернення 14.06.19)
2. Our mission statement. URL: <https://www.transcend.org/#about> (дата звернення 14.06.19)
3. Galtung J. Theories of Conflict. Definitions, Dimensions, Negations, Formations. URL https://www.transcend.org/files/Galtung_Book_Theories_Of_Conflict_single.pdf (15.06.19)
4. Galtung J. Conflict Transformation by Peaceful Means (The Transcend Method). Geneva, 2000. 178 p.
5. Galtung, Johan. 1967, 2005. Theories of Peace: A Synthetic Approach to Peace Thinking. Oslo: International Peace Research Institute. 238 p.
6. Моделі і ціна врегулювання конфлікту на Донбасі : посібник Міжнародного фонду «Відродження» / Василь Філіпчук та ін. 2016. 28 с.

Кочергіна Є.,

студентка 2-го курсу

Національного університету «Острозька академія»

спеціальності «Національна безпека»

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЦТВА, ЩО ВХОДИЛО ДО ЛАВ СБ ОУН, В НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАННЯХ ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Від самих початків свого існування СБ ОУН залучала до своїх лав дівчат та жінок, створюючи можливості для їх теоретичної підготовки та практичного вишколу. Крім власне передачі інформації, дівчата також виконували функції кур'єрів, доставляючи за призначенням фальшиві документи (довідки, посвідчення, паспорти тощо) для підпільників, а також медикаменти, канцелярське приладдя, радіоприймачі, батареї, одяг, зброю тощо. Паралельно дівчата виконували функції розвідниць, повідомляючи своїх провідників про пересування каральних загонів, арешти товаришів, доповідали про зради чи провокації, застерігали про загрози викриття чи наближення ворожих військ.

У референтурі пропаганди жінки виконували не лише творчі, а й технічні роботи. Вони часто працювали друкарками (машиністками) у спеціально обладнаних підпільних типографіях із друкарськими верстатами та різнографами (циклостілями). Жінки з філологічною освітою виконували функції коректорів і редакторів, готували інформаційні матеріали. Часто їм доводилося працювати в підпільних друкарнях, які містилися під землею, що було нелегкою справою. Оперативні донесення НКВС та документи підпілля часів війни і післявоєнного періоду показують, що роль жінок у підпільному русі набула більш значної ваги в 1943- 1945 рр. через зміну тактики боротьби ОУН – УПА. Оскільки після приходу радянської влади чоловіки здебільшого переходили у нелегальне становище, змушені були переходити у підпілля, у жінок в цьому

плані було більше переваг. Було прийнято рішення переорієнтуватись на активне використання в Службі безпеки ОУН жінок. Збільшення кількості жінок у лавах підрозділу було обумовлене і тим, що велика кількість чоловіків була залучена до служби в Червоній армії та жінки були вільніші в пересуванні.

11 серпня 1944 року і повторно на початку 1944 року вийшли інструкції про розширення «жіночої сітки». За наказом керівництва українського повстанського руху почався масовий призив жінок до підпілля. Для цього були створені сільські, підрайонні, районні й окружні жіночі керівництва ОУН, які мали такі референтури: господарську, зв'язку і розвідки, СБ ж в свою чергу намагалась ширше використовувати цей ресурс.

Вид діяльності залежав передусім від характеру членства, який визначався віком учасниці. Спочатку дівчата працювали як прихильниці або кандидатки у члени ОУН, допомагали поширювати націоналістичну літературу, надавали посильну фінансову допомогу, виконували різні доручення в громадській роботі. Представник доросту (8-15 років) і юнацтва (15-21 років) переважно виконували роль зв'язкових, провідників, кур'єрів. Приблизно через рік вишколів та навчань вступали в ОУН, а найбільш досвідчені та перевірені могли претендувати на членство в СБ ОУН, куди вступали після більш спеціалізованого вишколу та перевірки. В інструкції №1 ОУН (б) та СБ ОУН з кадрових питань від 10 березня 1943 року передбачалося в членах жіночого середовища залишити тільки тих, хто відповідали прикметам українського націоналіста і виявляли спроможність працювати над піднесенням морального та культурно-освітнього рівня дітей та старшого жіноцтва. В праці із жінками – симпатиками були припинені військові муштри, Декалог та вивчення «12 Прикмет Українського Націоналіста». Натомість передбачалось глибше вивчення історії, географії України. Дівчата мали високий рівень підготовки.

Залучення жінок до повстанського руху було абсолютно добровільним і забезпечувалось ідеологічними переконаннями учасниць. Зазвичай у лавах повстанців перебував хтось із рідних жінок – батько, брат, чоловік, наречений. Середній вік жінок підпілля 15 – 21 років.

Опис діяльності жінок в лавах СБ ОУН на конкретних прикладах

1. Сінкевич Віра.

Згідно зі свідченнями підрайонного керівника СБ ОУН Янчук-Костюка Петра Сидоровича під час допиту 25 липня 1944 р. Сінкевич Віра була кущовим керівником у свої 20 – 22 роки (точно він не знав) колишня вчителька с. Борщівка Лановецького району (Тернопільська обл.), псевдо «Маланка». В територію, за яку вона відповідала входили села Борщівка, Передмірка, Борсуки, Великі Куськівці, Снівці. Також, як кущова, Віра керувала роботою близько 30 агентів, що перебували на її території.

2. Людмила Фоя.

24 січня 1944 року повстанку заарештували в Києві, висунувши звинувачення в антирадянській діяльності. Допити тривали кілька місяців. Зрештою в НКВД вирішили, що молода дівчина може стати корисною для них у боротьбі з підпіллям, що лише розгорялася на українських землях. У квітні 1944 року Людмила Фоя виходить на волю як агент «Апрельская».

Головним завданням «Апрельської» було налагодити зв'язок між легендованим (тобто створеним НКВД) підпіллям у Києві та справжньою мережею ОУН на Волині. Керівником Фої став Сергій Карін-Даниленко, чекіст з неабияким досвідом створення псевдоповстанських груп в Україні ще з 1921 року. Початок операції був успішним. Новоприєднані члени, не знаючи про організаторів провокації, почали створювати озброєні боївки на Київщині, в Сумській та Дніпропетровській областях. У листопаді 1944 року Людмила Фоя разом із іншою агенткою НКВД Ніною Калуженко роблять першу поїздку на Волинь як представники київського «проводу» ОУН. Потрапивши разом із нею до відділу УПА, вона відразу зізналася в тому, що її завербовано НКВД. Микола Козак, що переслуховував її, повірив Фої, тоді він побачив можливість завдати удар у відповідь радянській спецслужбі, використавши для цього агентку «Апрельскую».

У липні 1945 року Людмила Фоя, тепер уже подвійний агент, повертається до Києва зі звітом про свою діяльність у підпіллі. Відсутність ліквідованої СБ ОУН Калуженко Фоя пояснила тим, що її колега-агентка нібито пішла на зв'язок із Проводом ОУН. Їй вдалося переконати чекістів у своїй щирості і отримати нове

завдання – супроводити «керівника» київського «підпілля» Михайла Захаржевського на Волинь, аби ввести його у підпілля. 5 серпня 1945 року агенти «Апрельская» (Людмила Фоя) та «Таран» (Михайло Захаржевський) виїжджають до Луцька і через кілька днів виходять на зв'язок із підпіллям ОУН. Захаржевського відразу заарештовують есбісти, Фоя ж отримує завдання повернутися до Києва з метою вивести на підпілля інших членів легендарного «проводу». Людмила знову зустрічається з чекістами, які її ретельно перевіряють і продовжують довіряти. Цього разу Фою супроводжувала інша представниця київського «проводу» Катерина Мінковська – агентка, яка працювала на чекістів ще з 1927 року, після війни відзначилася успішними операціями проти підпілля ОУН, зокрема брала участь у створенні легендарних структур на Конотопщині. Завдяки Людмилі вона потрапила до рук СБ ОУН і після допиту була страчена. Після чого Микола Козак більше не ризикував у грі з НКВД та припинив її.

6 серпня 1946 року Людмила Адамівна Фоя оголошується у всесоюзний розшук МГБ та МВД. Загинула у лісі Межиріцького району на Рівненщині, разом з групою повстанців. Причина смерті достеменно невідома, адже згідно одного звіту її застрелили чекісти, а згідно іншого вона підірвала себе гранатою.

3. Анна Кінка – «Віра», 1920 р.н., зв'язкова крайової екзекутиви ОУН у Львові. У 1940 під псевдонімом «Віра» працювала у відділу зв'язку крайової екзекутиви ОУН, тримаючи контакт зі Станиславовом (тепер Івано-Франківськ) та Коломисю. Її помешкання на вул. Петра Скарги, 5 (тепер вул. Озаркевича, будинок прилеглий до собору св. Юра), використовувалося як зв'язкова організаційна квартира. Уникнула затримання НКВД під час масових вересневих арештів, перейшла у підпілля. З кількома підпільниками в кінці 1940 Анна Кінка перейшла радянсько-німецький кордон на річці Сян. Працювала у Кракові секретаркою у референтурі Служби безпеки Проводу ОУН, якою керував Микола Арсенич. Також навчалася на курсах радистів і шифрувальників. Влітку 1941 повернулася до Львова, де легально працювала в Українському Центральному Комітеті (УЦК). Одночасно діяла у жіночій мережі ОУН Львова як провідниця в управлінні залізниці (до лютого 1942), провідниця району «Едізон» (охоплював управління залізниці, пошту, телеграф і електромережі; весна 1942) та провідниця

міста Львова (весна 1942 – осінь 1943). Користувалася псевдонімами «Дарка» і «Віра». В цей час вийшла заміж за референта Служби безпеки Проводу ОУН Миколу Арсенича – «Михайла». Разом вони і загинули 23 січня 1947 біля с. Жуків Бережанського р-ну Тернопільської обл.

Таким чином, ОУН, СБ ОУН та УПА всебічно й повноцінно використовували весь потенціал місцевого українського жіноцтва, а також інтелектуальні й організаційні здібності, психологічні та поведінкові особливості, гендерні стереотипи, спеціальні гендерні навички (зумовлені традиційними гендерними ролями й соціалізацією). Жінки були дуже вагомим ресурсом для Організації, якого були позбавлені збройні й каральні підрозділи польського, німецького та радянського урядів, і саме цей додатковий ресурс значною мірою забезпечив тривкість існування й посилював ефективність діяльності повстанців. Супроти масованої, різноманітної і багаторівневої участі жіноцтва у визвольній боротьбі жоден уряд не виробив ефективних інструментів протидії.

Що до формату залучення жінок до співпраці з повстанським рухом у межах національно-визвольних змагань, то їхня участь виявлялася на кількох рівнях:

- 1) повноцінна всебічна участь членкинь СБ ОУН передбачала виконання відповідних досвідові функцій і повноважень в організації;
- 2) часткова активна участь в окремих заходах СБ ОУН без формального членства – зв'язкові, провідниці, розвідниці, постачальниці припасів;
- 3) допоміжна пасивна участь.

Література:

1. АКС із архіву СБУ в Тернопільській області. Війна з жіночим обличчям. URL: <http://www.zhinka-online.com.ua/ukrajinska-zhinka/zhinka-v-armiji/252-vi...>
2. Визначні українські жінки: матеріали і гутірки. Вип. 24. Нью-Йорк, 1967. 114 с.
3. В'ятрович В. М. Історія з грифом секретно. Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2011. 328 с.
4. В'ятрович Володимир. Людмила Фоя – агент «Апрельська», повстанець «Перелесник». Українська Правда. 06. 05. 2016.

5. Кекіш П. Далека Північ – край приречених. Тернопіль, 1996. 220 с.
6. Кісь О. Між особистим і політичним: Гендерні особливості досвіду жінок-учасниць національно-визвольних змагань на західно-українських землях у 1940 – 1950-х роках. *Народознавчі зошити*. 2013. № 4(112). С. 591–599.
7. Кісь О. Творчість українських жінок-політв'язнів у ГУЛАГу. *Народна творчість та етнологія*. 2016. № 3. С. 51–59.
8. Літопис УПА. Том 32. Медична опіка в УПА. Книга 2. Спогади і документи. Львів. «Атлас», 585 с.
9. Марчук І. В. Командир УПА-Північ Дмитро Клячківський – «Клим Савур». Рівне: видавець Олег Зень, 2009. 169 с.
10. Медична опіка в УПА: В 2 т. 2 кн. / М. Ріпецький (ред.) *Літопис УПА*. 1993. Т. 23. Кн. 1. 477 с.
11. Медична опіка в УПА: В 2 т. 2 кн. / М. Ріпецький (ред.) *Літопис УПА*. 2001. Т. 32. Кн. 2. 581с.
12. Онишко Л. В. «Нам сонце всміхалось крізь ржавії ґрати...»: Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі. Торонто; Львів: Літопис УПА, 2007. С. 200–201.
13. Савка Б. «А смерть їх безсмертям зустріла». Нариси спогади документи про участь жіноцтва трьох районів Тернопілля... в національно-визвольній боротьбі ОУН-УПА. Тернопіль: Джура, 2003. С. 73–74.
14. Тернопільщина – визначні постаті національно-визвольного руху / Упорядники Сергій Воляннюк, Євген Філь. Тернопіль: ФОП Савчук Т. В. 2018. 72 с.; іл.
15. Шліс В. Молитва у Воркуті. *Наше життя*. 1956. № 10. С. 7.

Відьменко Т. Є.,

курсант Національної академії Служби безпеки України

ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВЕДЕННЯ НЕОГОЛОШЕНОЇ ВІЙНИ

Еволюція та розвиток науки, техніки, суспільства і, зокрема, людини призвели до формування нового інформатизованого світу, який наразі висуває нові вимоги до усталеного способу існування людей. Комп'ютеризація основних сфер життя торкнулася, в першу чергу, цілих держав, які, крокуючи в ногу з часом, формують власну політику на основі загальносвітових тенденцій. Такий термін як «інформаційна політика» став доволі популярним завдяки засобам масової комунікації, які мають неабиякий вплив на формування суспільної думки в цілому.

Україна, переймаючи досвід європейських держав, також формує загальнодержавну політику, беручи до уваги інформаційну складову. Однак з огляду на те, що на сході України вже протягом шести років триває неоголошена війна, а території перебувають під окупацією Російської Федерації, постає серйозна потреба у використанні засобів та можливостей інформаційної війни, тобто використання й управління інформацією з метою набуття конкурентоздатної переваги над супротивником. В умовах неоголошеного російсько-українського збройного конфлікту на Донбасі й анексії Криму та частини території Донецької та Луганської областей засоби такої війни широко використовувалися Росією в Україні. Тому, для України важливим завданням постало забезпечення інформаційної безпеки [2].

Метою цієї публікації є виокремлення та аналіз ключових кроків держави у сфері формування інформаційної політики в умовах ведення неоголошеної війни на сході України.

Починаючи з 2014 року планування державної політики докорінно змінило свій курс у напрямку налагодження засобів комунікації та поширення інформації. Органи державної влади почали

використовувати соціальні мережі для ознайомлення широких мас із ухваленими рішеннями та новинами, які стосуються державного управління. Окрім цього, можна помітити тенденцію до частішого роз'яснення суспільно значущої інформації за допомогою проведення прес-конференцій, відеозвернень та брифінгів. Усі ці заходи позитивно вплинули на відсоток обізнаності населення, однак проблема поширення державної мережі цифрового телебачення на території Донецької та Луганської областей у зв'язку з постійними бойовими діями та нечітким сигналом українських мовників поставила нові завдання перед владою. Уже в березні 2020 року було створено новий український державний інформаційно-розважальний телеканал «Дім/Дом», метою якого є «повернення жителів окупованих територій до культурного, політичного та громадського порядку денного України» [1]. Контент каналу загалом має розважальний характер, однак 1 годину ефірного часу займають інформаційно-аналітичні програми власного виробництва з проукраїнськими настроями та правдивою інформацією про сучасний стан держави.

Методи російської пропаганди підірвали авторитет України серед населення, створивши міф про державу, яка не переймається долею своїх громадян. Обов'язок розвінчати цей міф поклала на себе Служба безпеки України, яка ще в серпні 2015 року запровадила програму «На тебе чекають вдома». Вона передбачає повернення на територію України громадян, які добровільно відмовилися від участі в незаконних збройних формуваннях так званих «ДНР/ЛНР» та не скоювали злочинів. За результатами проведеної роботи станом на початок 2019 року від кримінальної відповідальності було звільнено понад 360 осіб, які продовжили мирне життя на підконтрольних Україні територіях. Успішне втілення цієї програми в життя показало не лише необхідність продовження превентивних заходів з метою недопущення подальшого поширення проросійських настроїв серед місцевого населення, а й розробку цілком нових шляхів нарощування впливу українських ЗМІ на окупованих територіях.

Потужна інформаційна війна, яка здійснюється проти України впливає не лише на настрої населення, а й на дестабілізацію ситуації в державі, саме тому проводиться реформування органів виконавчої, законодавчої та судової влади за вимогами сучасного

суспільства. Розробка значно спрощеної системи надання адміністративних послуг в електронній формі, побудова моделі «держава в смартфоні», презентація додатку «Дія», – все це формує образ оновленої та готової до змін держави. Саме ці заходи є одними з багатьох сходенок на шляху до формування стійкої та конкурентноспроможної системи боротьби проти інформаційної пропаганди. Демонструючи позитивну картину змін, усуваючи недоліки в державному управлінні, Україна не лише змінюється зовні, а й всередині, створюючи міцний фундамент для повернення всіх тимчасово окупованих територій.

Отже, інформаційна політика держави має неабиякий вплив на суспільні погляди та формує імідж країни в цілому. В умовах неоголошеної війни саме цей аспект державної політики грає одну з найважливіших ролей, адже дозволяє забезпечити обмін суспільно важливою інформацією з непідконтрольними територіями та посилює проукраїнські позиції, руйнуючи стереотипи та переконання, нав'язані пропагандистськими діями супротивника.

Література:

1. «Деокупація свідомості»: в Україні презентували телеканал для тимчасово окупованих територій. URL: <https://uatv.ua/deokupatsiya-svidomosti-v-ukrayini-prezentuvaly-telekanal-dlya-tymchasovo-okupovanyh-terytorij-video/>

2. Малик Я. Й. Інформаційна безпека України: стан та перспективи розвитку. *Збірник наукових праць*. 2015. Вип. 4.

Дехтяренко А. О.,

курсант Національної академії Служби Безпеки України

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВІЙН

Початок ХХІ століття характеризується глибинною кризою системи міжнародної безпеки, серед інших чинників спричиненою активізацією воєнно-політичних конфліктів нового типу, для позначення яких використовують термін «гібридна війна». Особливістю цих конфліктів є пріоритет використання супротивниками широкого спектру невійськових способів впливу – економічних, інформаційних, екологічних, соціальних, політичних та інших. Ситуація ускладнюється додатковими викликами, яких зазнають сучасні держави в питаннях забезпечення належного рівня безпеки громадян. З одного боку, це фактори глобального характеру (обмеженість природних ресурсів, періодичне виникнення економічних криз, стрімкий розвиток технологій, поглиблення глобалізації, підвищення вимог міжнародного співтовариства щодо захисту прав і свобод людини), з іншого – тенденції до зростання ризиків природних, техногенних та соціально-політичних загроз, з якими потенційно може зіткнутися суспільство та кожна окрема людина в своєму щоденному житті. Україна протистоїть найсерйознішому безпековому виклику за всі роки своєї незалежності та є стороною, що зазнала зовнішньої агресії, яку здійснює проти нашої держави Російська Федерація. «Гібридна війна» Росії завдала Україні значних людських, територіальних, економічних втрат, створюючи постійні ризики для життя цивільного населення, як на окупованих, так і у наближених до них районів. Гібридна війна стала екзистенційним викликом, що безпосередньо впливає на процес переосмислення концепції національної безпеки, її теоретичних і методологічних основ. Це твердження стосується всіх складників національної безпеки.

Сучасні виклики та загрози зі сторони Російської Федерації, особливо що стосується розв'язання та ведення проти України гібридної війни вимагають необхідності швидкого та ефективного реагування на сучасні тенденції розвитку збройного конфлікту. І один з найважливіших елементів який необхідно врегулювати на міжнародному та національному рівні це приватні військові компанії(далі ПВК). І саме найманці сьогодні становлять серйозну небезпеку для національної безпеки України. Через недосконалу систему міжнародного регулювання ПВК найманці стали найефективнішою зброєю в руках Російської Федерації, що дозволяє їй обходити багаточисельні міжнародні угоди. Адже згідно з додатковим протоколом до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року де закріплюється статус найманця, але не створює умов для покарання замовників на міжнародному рівні. Таким чином країни які використовують ПВК, можуть порушувати міжнародні договори адже найманці не мають статусу комбатанта. Яскравий приклад діяльності найманців є ПВК «Вагнера», які брали участь в захопленні Криму, бойових діях на Донбасі та в підготовці проросійських бойовиків на Сході України.

Єдина спроба врегулювати статус ПВК на міжнародній арені це «документ Монтре», що містить правила і положення про перемовини практичних методах щодо приватних військових і охоронних компаній, що діють в зонах збройних конфліктів. Так згідно з документом ПВК (ПВОК) – це приватні підприємницькі суб'єкти, які надають військові та / або охоронні послуги, незалежно від того, як вони себе характеризують. Військові та охоронні послуги включають, зокрема, озброєну охорону і захист людей і об'єктів, наприклад транспортних колон, будівель та інших місць; техобслуговування та експлуатацію бойових комплексів; утримання під вартою в'язнів; і консультування або підготовку місцевих військовослужбовців і охоронців. Але його положення не є обов'язковими і носять рекомендаційний характер.

В українське законодавство передбачає кримінальну відповідальність за: Вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання найманців з метою використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих

на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності, а також використання найманців у військових конфліктах чи діях. Участь без дозволу відповідних органів державної влади у збройних конфліктах інших держав з метою одержання матеріальної винагороди(стаття 447. Найманство кку).

В сучасному світі немає ні білого ні чорного тільки сіре, так само ПВК повністю сірі. Є позитивні аспекти діяльності ПВК – це використання послуг інструкторів ПВК для створення національних збройних сил та для побудови ефективного силового сектору країні, навчання збройних сил новітнім методам ведення війни та опанування сучасного озброєння.

Проблема існування ПВК це відсутність міжнародного регулювання діяльності та відповідальності замовників. Україна не може вплинути на таке глобальне рішення, тож необхідно створити дієве національне законодавство, що повністю врегулює застосування ПВК на території України. Найкращий приклад з якого необхідно взяти приклад це Ізраїль. Кримінальне право якого прямо передбачає згідно статті 9 дію кримінального закону поза територією країни, якщо злочин вчинений проти країни навіть за її межами. Також є ряд статей проти держави її національної безпеки в яких немає суб'єкту злочину, а є тільки факт наміру вчинити дії на шкоду державного суверенітету, або вчинення дій які можуть завдати таку шкоду(97ст.). Також є стаття щодо розв'язання війни факт намагання розв'язати військові дії проти держави карається кримінальним законом(98) Ці норми дали б змогу на законодавчому рівні передбачити кримінальну відповідальність як для найманців ПВК так і для замовників їхніх послуг.

Література:

1. Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code): dated April 24th, 1863. URL: <https://ihldatabases.icrc.org/ihl/INTRO/110>.

2. Convention on Laws and Customs of War on Land : adopted on October 18th, 1907. URL: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp.

3. Command Responsibility and Superior Orders in the Twentieth Century: a Century of Evolution. URL: http://www.murdoch.edu.au/elaw/issues/v10n1/hendin101_text.html.

4. Женевские конвенции и протоколы к ним. URL: <http://www.un.org/ru/humanitarian/law/geneva.shtml>.

Кондрашова Н.,

аспірант Національної академії СБ України

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Сукупність загроз економічній безпеці держави, що чинять деструктивний вплив на стійкість, стабільність і розвиток економічної системи, виникає внаслідок конфліктів національних економічних інтересів, які не співпадають або суперечать між собою. Як правило, виникнення загроз є тривалим процесом, який відбувається під впливом певних факторів чи внаслідок окремих явищ і процесів, які виступають каталізаторами загроз за певних умов, що склалися у зовнішньому та внутрішньому середовищі. Кожна із загроз має особливі передумови виникнення, власний характер прояву та ступінь впливу на інтегральний показник економічної безпеки держави, чим пояснюється необхідність їх класифікації.

Класифікація в теорії безпеки дозволяє ідентифікувати будь-яке явище, подію, процес чи сукупність умов як потенційну чи реальну загрозу національній безпеці, підлягає використанню при прогнозуванні стратегічних напрямів забезпечення безпеки держави, дозволяє комплексно оцінити масштаби прояву загроз, що є основою їх вчасного виявлення і запобігання. Загрози національній безпеці можуть бути класифіковані за різними критеріями, що характеризує їх складну і багат шарову систему. Зокрема, у науковій думці загрози національній безпеці класифікують таким чином: за місцем знаходження джерела – зовнішні та внутрішні; за масштабами можливих наслідків – загальнонаціональні, регіональні, локальні, поодинокі; за ступенем сформованості – потенційні, реальні; за ступенем суб'єктивного сприйняття – завищені, занижені, мінімальні, умовні, адекватні; за характером виникнення – загрози природного, техногенного і соціального характеру; за сферами життєдіяльності – загрози в економічній, політичній,

оборонній, міжнародній, соціальній, інформаційній, науково-технічній, екологічній, культурній та духовній сферах [1; 2, с. 48-56].

Що стосується загроз економічній безпеці держави, то найбільш поширеним у науковій літературі є їх поділ за місцем виникнення на внутрішні та зовнішні по відношенню до об'єкта безпеки. Відповідно, зовнішні загрози виникають у зовнішньому середовищі об'єкта, а внутрішні зумовлені станом самого об'єкта безпеки.

Існують різні підходи до поділу загроз на внутрішні та зовнішні. Наприклад, Г. Пастернак-Таранушенко [3] до зовнішніх загроз економічній безпеці держави відносить загрози з боку будь-якої іншої держави, а до внутрішніх – загрози від будь-якого громадянина або об'єднання людей.

У наукових дослідженнях З. Варналія, О. Користіна, О. Барановського, Л. Герасименко [4-6], до внутрішніх відносять такі загрози економічній безпеці держави:

- низький технологічний рівень більшості галузей, високі втрати виробництва, низька якість продукції і, як наслідок, низька конкурентоспроможність національної економіки;
- втрата значної частини науково-технічного потенціалу, позицій на важливих напрямках науково-технічного прогресу;
- деформована структура виробництва;
- руйнування системи відтворення виробничого потенціалу;
- енергетична криза;
- неефективність державного управління соціально-економічними процесами;
- недосконалість національного законодавства;
- зростання масштабів тіньової економіки;
- високий рівень монополізації економіки, посилення сировинної спрямованості;
- низька інвестиційна активність та вкладення капіталів переважно в посередницьку та фінансову діяльність за рахунок виробничої;
- скорочення виробничої сфери;
- низький платоспроможний споживчий попит населення;
- посилення майнового розшарування населення;
- криміналізація економіки, зростання корупції та організованої злочинності, її проникнення в базові галузі української економіки внаслідок послаблення системи державного контролю;

– слабкість інститутів влади, яка у поєднанні з недосконалою законодавчою базою призводить до низької правової, фінансової, договірної дисципліни, масового приховування доходів та ухиляння від сплати податків;

– брак адекватного законодавства та судової системи, затримка і відставання у створенні найважливіших інститутів ринкової економіки.

Сукупність зовнішніх загроз економічній безпеці держави становлять [4, с. 69]:

– імпортна залежність України з багатьох видів продукції, у тому числі стратегічні товари, енергоносії, комплектуючі вироби для машинобудування, продовольчі товари;

– нераціональна структура експорту;

– перебування в зародковому стані фінансової, організаційної та інформаційної інфраструктури підтримки конкурентоспроможності українського експорту;

– некерований вплив за кордон інтелектуальних і трудових ресурсів;

– недостатній експортний та валютний контроль і недосконалість митної політики;

– слабка розвиненість транспортної інфраструктури зовнішньоекономічних відносин та ін.

Водночас слід зауважити, що кризові явища, які характеризують розвиток національної економіки, зумовили визначення внутрішніх загроз для економічної безпеки держави як такі, що значно перевищують небезпеку зовнішніх та можуть призвести до соціального вибуху, загальнонаціональних техногенних та екологічних катастроф, істотного обмеження можливостей керівництва держави вирішувати внутрішні проблеми та діяти на міжнародній арені [7, с. 47].

Разом з тим важливість та необхідність визначення загроз визнана як теорією забезпечення державної безпеки, так і на законодавчому рівні.

Так, у Стратегії національної безпеки України актуальними загрозами економічній безпеці України визначено такі [8]:

1. Економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, зниження рівня життя населення.

2. Загрози енергетичній безпеці.

3. Загрози безпеці критичної інфраструктури.

Таким чином можна зробити висновок про існування різноманітних підходів до класифікації загроз економічній безпеці держави як в теорії, так і на практиці. Проте, на нашу думку, безперервне спостереження за виникненням зовнішніх і внутрішніх, реальних і потенційних загроз дасть можливість виявити їх причини й негативні наслідки, що в майбутньому забезпечить стабільний та стійкий розвиток національної економіки, формування конкурентних переваг на внутрішньому і зовнішньому ринках, підвищення доходів, покращення якості та рівня життя населення України.

Література:

1. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Засади національної безпеки України : підруч. Київ: Інтертехнологія, 2009. 272 с.

2. Хілько О. Л. Визначення загроз національній безпеці в українській теоретико-політичній думці. URL: sevntu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/1835/politolog.52.2003.48-56.pdf (дата звернення: 29.01.2020).

3. Пастернак-Таранушенко Г. А. Філософські засади забезпечення економічної безпеки держави (з викладенням основ філософії екосистеми). Національний інститут проблем міжнародної безпеки. URL: http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb5&issue=2001_1-2 (дата звернення: 15.11.2019).

4. Економічна безпека : навч. посіб. / під заг. ред. З.С. Варналія. Київ: Знання, 2009. 647 с.

5. Варналій З. С., Буркальцева Д. Д., Саєнко О. С. Економічна безпека України : проблеми та пріоритети зміцнення : монографія. Київ: Знання України, 2011. 299 с.

6. Користін О. Є., Барановський О. І., Герасименко Л. В. Економічна безпека : навч. посіб. Київ : Алерта; КНТ; Центр учб. літератури, 2010. 368 с.

7. Комеліна О. В., Онищенко С. В., Матковський А. В. Економічна безпека держави: оцінювання та стратегічні орієнтири забезпечення: монографія. Полтава : ПолтНТУ, 2013. 202 с.

8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 р. «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки»: Указ Президента України від 08 черв. 2012 № 389. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3892012-14402> (дата звернення: 25.02.2020).

Кігасв І. І.,

курсант Національної академії Служби безпеки України

ВИКОРИСТАННЯ ОКРЕМИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ, ГРУПАМИ ТА ОСОБАМИ КРИПТОВАЛЮТ В ЗЛОЧИННИХ СХЕМАХ, ЯКІ МОЖУТЬ НЕСТИ ЗАГРОЗУ ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Сучасний фінансовий світ являє собою складну систему, яка має тенденцію постійно змінюватись залежно від чинників, які на неї впливають (політичні, економічні, соціальні тощо). Процеси безперервної світової трансформації та бурхливий розвиток інформаційних технологій сприяли виникненню нових видів цифрових грошей – криптовалюти, основними перевагами якої є зручність, конфіденційність, незалежність від державних інституцій та низька вартість обслуговування.

В умовах процесів всесвітньої глобалізації, основною характерною ознакою яких є прискорення процесів обміну інформацією між державами, нові цифрові гроші (криптовалюти) постають необхідною умовою для задоволення зазначених потреб, оскільки вони є мобільними та незалежними від державних інституцій. В той же час, з метою уникнення зловживань в фінансовій сфері кожна держава формує власні внутрішні правила функціонування та здійснення товарно-грошових відносин. Ті процеси, які виходять межі їх юрисдикції, як правило, унормовані міждержавними нормативно – правовими актами, згода на виконання яких надається кожним конкретно взятим суб'єктом міждержавних правовідносин. Натомість, функціонування нових видів цифрових грошей на даний час є не в повній мірі дослідженим та врегульованим феноменом, що відкриває вікно можливостей для тих суб'єктів впливу, які виношують протиправні наміри та мають на меті завдати шкоди національній безпеці інших держав.

Слід зазначити, що на даний час у світі існує близько 2300 фінансових криптовалютних систем, кількісний показник яких по-

стійно зростає, адже нові «цифрові гроші» можуть бути створені будь-ким, у будь-якому місці та у будь-який час. Загальна капіталізація усіх електронних грошей станом на 2019 рік оцінюється у 450 млрд. американських доларів. Серед найвідоміших з них можна виокремити наступні: Bitcoin, Ripple, Ethereum, EOS, Tether, BitcoinCash, Litecoin, TRON, Stellar Lumens, Binance Coin та інші [1], які мають як переваги так і недоліки. Найпривабливішим фактором криптовалют для користувачів є стала тенденція їх зростання в ціні. Наприклад у 2013 році 1 (один) Bitcoin коштував 120 американських доларів, а у січні 2020 року – 8064.

Поряд з цим, на даний час фіксуються непоодинокі випадки використання криптовалютних фінансових систем окремими угрупованнями спрямовані на фінансування протиправної діяльності. У якості прикладу може слугувати засудження у 2019 році в США громадянина зазначеної країни, який із використанням т.зв «біткоїн-обмінника» здійснив відмивання коштів у сумі 25 млн. американських доларів, отриманих від продажу наркотичних речовин та зброї через мережу Інтернет, із використанням її тіншового сегменту т.зв. «даркнету» [2].

В той же час, у відкритому доступі містяться численні повідомлення щодо виявлених спеціальними службами іноземних держав фактів фінансування терористичних організацій, яке здійснювалося у формі переміщення на рахунки останніх благодійних коштів у вигляді криптовалют. Зокрема, з посиланням на Інститут з дослідження ЗМІ Близького Сходу, зазначається, що терористичні організації такі як ІДІЛ, Хамас та Аль-Каїда отримували пожертвування на підтримку їхньої діяльності у криптовалюті із використанням соціально орієнтованого месенджера «Телеграм» [3], який у жовтні 2019 року запустив платформу власної блокчейн мережі TON та криптовалюти Gram.

На нашу думку, невнормоване законодавчо використання технологій цифрових грошей, зокрема криптовалюти може становити серйозну загрозу для державної безпеки України. В умовах гібридної війни, яку проводить проти нашої держави Російська Федерація, можливості транснаціональних електронних грошей з великим відсотком вірогідності можуть використовуватися її спеціальними службами для нарощування можливостей підконтрольних їм агентам впливу та прихованого фінансування на території

нашої держави ряду проектів, кінцевою метою яких є нанесення шкоди державній безпеці України. Рух коштів на віртуальних серверах, які використовують криптовалютні фінансові системи, на даний час відслідкувати практично неможливо, в той час як створити т.зв. «електронний гаманець» та проводити за його допомогою віртуальні грошові операції може кожна особа, яка має електронних рахунок у будь-якому банку світу. Зазначене явище є не кінця вивчене та потенційно може негативно вплинути на питання забезпечення контррозвідувального режиму в Україні.

У зв'язку з тим, що на даний час у чинному законодавстві України не визначено правовий статус такого явища як «криптовалютні фінансові системи» та ще не унормовано правила їх функціонування, вітчизняні правоохоронні структури, які уповноважені на здійснення фінансового контролю в державі, не мають відпрацьованих правових механізмів на здійснення повноцінного контролю за цієї сферою фінансової діяльності. Національний банк України (далі – НБУ) в 2014 році у «Роз'ясненні щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти»» зробив першу спробу визначити правовий статус криптовалют, як грошового сурогату. Проте вже у 2018 році Регулятор дійшов висновку, що криптовалюта не може бути визнана грошовим сурогатом, залишивши її у т.зв. «сірій зоні» українського законодавства [4].

Використовуючи позитивний досвід спеціальних служб країн – партнерів, Службою безпеки України (далі – СБ України) в межах визначеної законодавцем компетенції на даний час вживаються заходи спрямовані на попередження, виявлення та припинення протиправних посягань з боку спеціальних служб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб, у тому числі і в сфері пов'язаної з явищем функціонування криптовалют.

Так, 24 липня 2019 року співробітниками Служби безпеки України припинено діяльність т.зв «нарколабораторії», організованої транснаціональною організацією «Хімпром». За результатами проведеної спецоперації було виявлено та припинено діяльність розгалуженої мережі з продажу наркотичних засобів (створену особами вихідцями з країни колишнього СНД) через Інтернет-сайти та т.зв. «чат-боти» месенджера «Телеграм» за криптовалюту, яка конвертувалась у готівку та різними способами легалізовувалась в Україні [5].

З урахуванням викладеного вище, спектр загроз, спричинених використанням криптовалют окремими злочинними (терористичними) організаціями, групами та особами є реальним та потребує негайного реагування з боку уповноважених правоохоронних органів. Наявність у чинному законодавстві України певних прогалин в контексті правового регулювання феномену «криптовалют» створює серйозні перешкоди для сектору державної безпеки на шляху запобігання, виявлення та припинення злочинної діяльності у сфері захисту економічного потенціалу нашої держави. В той час, як спеціальні служби країни-агресора, терористичні організації тощо можуть використати зазначене явище для реалізації своїх протиправних намірів спрямованих на нанесення шкоди державній безпеці України.

Література:

1. Knight O. Top 10 cryptocurrencies by market capitalization. URL: <https://coinrivet.com/top-10-cryptocurrencies-by-market-capitalisation/>
2. Морозов Т. Суд визнав американця винним у відмиванні \$ 25 млн за допомогою криптомата для обміну біткоіни. URL: <https://vc.ru/crypto/80604-sud-priznal-amerikanca-vinovnym-v-otmyvanii-25-mln-s-pomoshchyu-kriptomata-dlya-obmena-bitkoinov>
3. Kondratyuk A. Звіт: ІГІЛ, Аль-Каїда і ХАМАС фінансуються криптовалюта, використовуючи Telegram. *FORKLOG*. URL: <https://forklog.com/otchet-igil-al-kaida-i-hamas-finansiruyutsya-kriptovalyutoj-ispolzuya-telegram/>
4. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/крипто валюти» Bitcoin. *Національний банк України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14#Text>
5. СБУ «накрила» нарколабораторію, на якій щомісяця виготовляти понад 200 кілограмів наркотиків (фото). *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/incidents/10629453-sbu-nakrila-narkolaboratoriyu-na-yakiy-shchomisyasya-vigotovlyali-ponad-200-kilogramiv-narkotikiv-foto.html>

Луцик Р. С.,

курсант Національної академії Служби безпеки України

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ОПЕРАТИВНОГО СПІВРОБІТНИКА СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В теорії імідж – це образ, який цілеспрямовано формується і покликаний справити емоційно-психологічне враження у певної категорії осіб з метою популяризації, реклами або просто розширення кругозору населення у певному напрямку [1]. Імідж будь-якої спеціальної служби на пряму пов'язаний із її діяльністю. Він може як сприяти співробітникам цієї спецслужби, так і перешкоджати (у разі якщо в певній категорії населення виникло негативне ставлення чи недовіра до тієї чи іншої спеціальної служби).

Оскільки Служба безпеки України є державним органом спеціального призначення, то і формування її іміджу як перед власним населенням, так і перед міжнародною спільнотою є одним із завдань, в першу чергу, держави. Адже чим кращий імідж певної державної інституції, тим позитивніше сприймаються її співробітники населенням під час здійснення ними своїх повноважень.

З 13 по 17 лютого 2020 року соціологічною службою центру Разумкова було проведено дослідження, метою якого була оцінка громадянами ситуації в країні, рівня довіри до виконавчих та правоохоронних органів влади, оцінка діяльності уряду. Було опитано 2018 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей за вибіркою, що репрезентує доросле населення країни за основними соціально-демографічними показниками. Вибірка опитування будувалася як багатоступенева, випадкова із квотним відбором респондентів на останньому етапі. Теоретична похибка вибірки без врахування дизайн-ефекту не перевищує 2,3% [2].

Служба безпеки України розташувалася на п'ятому місці таблиці цього дослідження з результатом в 43% довіри населення,

пропустивши вперед такі державні інституції, як Збройні сили України (69%), Державна служба з надзвичайних ситуацій (65%), Державна прикордонна служба України (60%) та Національна гвардія України (59%). Виходить, що органам безпеки довіряє менше половини населення, і це при тому, що 15% опитаних сказали що їм важко відповісти на це питання. Такий результат не є допустимим для інституції рівня Служби безпеки України, ні за яких умов і потребує державного втручання з метою підвищення довіри населення до спеціальної служби.

Однією з причин настільки низького рейтингу є певна несформованість конкретного позитивного образу співробітника органів безпеки перед населенням України. Адже велика частина молоді взагалі немає уявлення про Службу безпеки України та її діяльність, а в більшості людей літнього віку наша спецслужба досі асоціюється з КДБ УРСР. Не вселяє надії також і позиція людей працездатного віку, які набагато краще помічають висвітлені в ЗМІ помилки та недоліки окремих співробітників, ніж успіхи та досягнення Служби безпеки України в цілому.

В провідних державах світу, таких як США, Великобританія чи Франція питання іміджу спеціальних служб, як і інших силових відомств та воєнізованих формувань є давно вже вирішеним. Як приклад можна навести спеціальні служби Сполучених Штатів. Ця держава ще в середині минулого століття почала в рамках цілеспрямованої державної політики формувати у населення уявлення про Центральне розвідувальне управління, Федеральне бюро розслідувань, а згодом і про Агентство національної безпеки. За цей час в США було виготовлено просто гігантський інформаційний продукт стосовно цієї тематики, який полягав у створенні кінофільмів (як художніх, такі і документальних), серіалів, літературних творів відеоігор через які до населення доносився цілісний позитивний образ типового співробітника тієї чи іншої спеціальної служби (а паралельно також і військовослужбовця Збройних сил США та співробітника поліції). Як результат, на сьогоднішній день як населення Сполучених Штатів, так і більшості країн має конкретне уявлення про співробітників американських органів спеціального призначення [3].

Наприклад, типовий імідж співробітника ЦРУ включає в собі наступні елементи: патріотизм, знання принаймні однієї іноземної

мови, володіння широким спектром прийомів рукопашного бою та вміння використовувати стрілецьку зброю. Коли мова заходить про агента ФБР, в уяві відразу з'являється підтягнутий стрункий чоловік, із майже досконалим знанням федерального законодавства та стійкими морально-психологічними якостями. Також, варто наголосити і на авторитеті цієї організації, оскільки в американських кінофільмах агенти ФБР показані такими, що можуть мати доступ до будь-якої інформації та ввійти майже в будь-які двері. Стосовно працівника АНБ слід наголосити на його розумінні роботи різних операційних систем, володінні криптологічними навичками та методами запобігання несанкціонованого доступу до інформації. Як висновок можна констатувати, як держава подає ці образи, так суспільство їх і сприймає. Для порівняння, в Україні на сьогоднішній день почав формуватися лише позитивний образ військовослужбовця Збройних сил, який бореться з російською агресією на Донбасі, та й результати цього процесу поки що залишають бажати кращого.

Завдання формування позитивного образу співробітника Служби безпеки України повинно виконуватися на державному рівні поряд із формуванням іміджу Збройних сил, а інформаційний продукт, в якому подаватиметься новий образ бути розрахованим на різні вікові категорії населення та міжнародну спільноту. Спочатку детальне продумування образу, потім зйомка документальних кінофільмів про діяльність Служби безпеки та художніх на кшталт голлівудських бойовиків чи рейтингових детективів підніме авторитет спецслужби в цілому. Культурні серіали при правильному поданні дозволять споживачам краще вникнути в труднощі, з якими щодня стикається Служба безпеки України, література – зануритися у це середовище, а вітчизняні відеоігри, персонажами яких будуть співробітники Служби, доноситимуть ідею до молоді та дітей шкільного віку.

Література:

1. Основні підходи до сутності корпоративного іміджу в теорії і практиці державного управління. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10pospdu.pdf>.
2. Оцінка громадянами ситуації в країні, рівень довіри до виконавчих та правоохоронних органів влади, оцінка діяльності Уряду (лютий

2020р. соціологія). URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-dovykonavchych-ta-pravookhoronnykh-organiv-vlady-otsinka-diialnosti-uriadu-liutyi-2020r>.

3. Світовий досвід розбудови іміджу інститутів сектору безпеки та оборони. URL: https://pidru4niki.com/82994/politologiya/svitoviy_dosvid_rozbudovi_imidzhu_institutiv_sektoru_bezpeki_oboroni.

Лучак Ю. В.,

курсант Національної академії Служби Безпеки України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Питання щодо правового регулювання та забезпечення екологічної безпеки України наразі має особливу актуальність та важливість. Адже, суспільство не може існувати без задоволення життєво необхідних екологічних потреб, що проявляються у формі збереження довкілля, раціонального використання природних ресурсів, а також захисту людини від несприятливого стану навколишнього природного середовища.

На думку А.П. Гетьмана та М.В. Шульги, сутність екологічної безпеки полягає в захисті людини і навколишнього природного середовища від шкідливого впливу; балансі розвитку екосистем; діяльності по захисту життєво важливих екологічних інтересів; умовах збереження здоров'я людей, забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку, та інш.[1].

Фундатором екологічної безпеки вважають В. І. Андрейцева. Він стверджує, що право екологічної безпеки – це система державно-правових заходів, спрямованих на регулювання діяльності, яка попереджує виникнення небезпеки для населення та природних систем, посилює рівень екологічної безпеки, здійснення екологічно небезпечної діяльності з метою запобігання загострення екологічної обстановки. [2].

Правові вимоги щодо забезпечення екологічної безпеки містяться не тільки в екологічному законодавстві, але й в інших нормативно-правових приписах держави. Порівнюючи особливості екологічної безпеки з іншими видами безпеки держави, що пов'язані з екологічною, можна сказати, що є певні площини перетину. Так, одним із головним чинників продовольчої безпеки є формування нормативно-правової бази, яка створює формально-

інституційну основу розвитку економічних відносин щодо забезпечення продовольчої безпеки [3].

Недотримання вимог екологічної безпеки створює екологічно небезпечну ситуацію, яка загрожує стану навколишнього природного середовища та здоров'ю людини, спричиняє різноманітні наслідки. Вимоги екологічної безпеки знаходять своє закріплення в обов'язкових нормах, правилах, стандартах щодо охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів тощо. Так, у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачена система екологічних нормативів. Вони встановлюють гранично допустимі викиди та скиди в навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин, рівні допустимого шкідливого впливу на нього фізичних та біологічних факторів. Законодавством України можуть встановлюватися також нормативи використання природних ресурсів та інші екологічні нормативи.[4].

Чинним Кримінальним кодексом України передбачена відповідальність за суспільно небезпечні діяння, що завдають шкоду довкіллю, а саме розділом 8 Кримінального кодексу України. Необхідність охорони довкілля саме заходами кримінально-правового характеру виникла не сьогодні і не п'ять – десять років назад, а набагато раніше. Упродовж ХХ-го століття чисельність населення планети зросла більш ніж на 4 млрд. чоловік, що перевищило втричі чисельність населення на початку століття. Це невідворотно потягло зростання споживання енергетичних ресурсів та сировини більше ніж у десятки разів, що викликало негативні наслідки для довкілля. Тому одним з основних завдань сучасного суспільства виступає створення оптимальних економічних механізмів та відповідної правової бази, які б забезпечували раціональне використання та охорону як довкілля в цілому так і окремих його складових.

Виділивши злочини проти довкілля у самостійний розділ, законодавець тим самим зазначив, що саме вони завдають шкоду не тільки юридичним або економічним інтересам та правам, а насамперед, об'єктивним природним умовам існування людини і всього, що її оточує на планеті Земля. Необхідність закріплення у національному кримінальному законодавстві правового захисту довкілля також зумовлюється зобов'язаннями, які Україна взяла на

себе як учасниця міжнародно-правових відносин, спрямованих на захист світової екологічної безпеки. Такі зобов'язання витікають, наприклад, з Віденської конвенції про охорону озонного шару від 22 березня 1985 року; Протоколу про обмеження викидів окислів азоту або їх транскордонних потоків до Конвенції 1979 року про транскордонне забруднення повітря на великі відстані, до якого Україна приєдналась 3 березня 1989 року; Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин, до якої Україна приєдналась 19 березня 1999 року; Конвенції про охорону біологічного різноманіття, ратифікованої Законом України від 29 листопада 1994 року; Екологічної програми для Європи від 23-25 липня 1995 року та багато інших.

Проаналізувавши актуальні екологічні й техногенні загрози в зоні військового конфлікту на сході України, що мають тенденцію до загострення і негативно впливають на стан національної безпеки держави. Акцентовано увагу, що у зв'язку з військовими діями, руйнацією інфраструктури на тимчасово окупованій території порушено екологічну рівновагу, що призвело до небезпечних змін стану навколишнього природного середовища на території, де проживало біля 5 млн осіб. При цьому внаслідок військових дій на тимчасово окупованій території знищено, зруйновано та пошкоджено значну кількість об'єктів інфраструктури, що загрожує екологічній безпеці, здоров'ю та безпеці життєдіяльності населення.

Східний регіон України завжди вирізнявся широким спектром загроз природного й техногенного походження. Так, з-поміж загроз природного характеру найбільш актуальними є метеорологічні явища, небезпечні екзогенні геологічні процеси, пожежі в природних екосистемах, гідрогеологічні, медико-біологічні загрози. Загрози техногенного характеру зумовлені наявністю ПНО, серед яких значна кількість підприємств металургійної, хімічної, вугільної промисловості, енергетичного та машинобудівного комплексу, мережа продуктопроводів. Наприклад, за загальним рівнем техногенної насиченості та кількістю промислових підприємств Донеччина веде першість не лише в Україні, а й у Європі загалом.

За оцінкою експертів Програми ООН з довкілля (ЮНЕП), в результаті конфлікту на Донбасі зруйновані екосистеми на території щонайменше 530 тис. га, у тому числі у 18 природних заповідниках загальною площею 80 тис. га. Крім того, від пожеж

значно постраждало 150 тис. га лісів на території, прилеглій до зони бойових дій. Дані ООН свідчать, що Донбас перебуває на порозі екологічної катастрофи, причиною якої є забруднення повітря, ґрунту і води унаслідок вибухів великої кількості боєприпасів та затоплення промислових підприємств. [5].

Під час виступу на дебатах Генеральної асамблеї ООН 20 лютого 2019 р. щодо ситуації на тимчасово окупованих територіях України, Президент України зазначив, що біля лінії зіткнення існує низка потенційно небезпечних об'єктів, які через обстріли збройними формуваннями РФ можуть стати епіцентром екологічної та техногенної катастрофи[6]. За словами Глави держави, екологічна ситуація на окупованому Донбасі погіршується, зокрема, через затоплення вугільних шахт, що створює ризик забруднення води.

Оцінивши і проаналізувавши ситуацію на Сході України, можна припустити, що у зв'язку з військовими діями, руйнацією інфраструктури на тимчасово окупованій території порушено крихку екологічну рівновагу, що призвело до небезпечних змін стану навколишнього природного середовища на території, де проживало біля 5 млн осіб.

Внаслідок військових дій на території Донбасу знищено, зруйновано та пошкоджено значну кількість об'єктів інфраструктури, що загрожує екологічній безпеці, здоров'ю та безпеці життєдіяльності населення. Провідними загрозами є затоплення шахт та вихід токсичних шахтних вод на поверхню, загроза потрапляння їх до р. Сіверський Донець та Азовського моря, припинення роботи очисних споруд та пошкодження сховищ токсичних та радіоактивних відходів.

Якщо уважно проаналізувати наслідки найбільших втручань у довкілля України, то побачимо, що проблема екологічної безпеки, враховуючи наслідки аварії на ЧАЕС, набула в нашій державі надзвичайної гостроти. Для її вирішення необхідно розробити наукові засади екологічної безпеки України, методологію її практичної реалізації системою забезпечення екологічної та природно-техногенної безпеки.

Техногенно підсилений радіаційний фон в останні десятиліття має більш відчутний вплив на загальне радіаційне опромінення людини. Це стосується, зокрема, опромінення від медичних рентгенодіагностичних процедур, глобальних випадів внаслідок

випробувань ядерної зброї та аварійного опромінення, обумовленого вибухом ядерного реактора на Чорнобильській АЕС. Два останні беруть участь у формуванні радіоекологічної ситуації на території України, яка є епіцентром найбільшої за всю історію людства ядерної техногенної катастрофи, що сталася на 4-му блоці Чорнобильської АЕС.

Отже, здійснивши аналіз правових основ забезпечення екологічної безпеки в Україні, слід зробити висновок, що екологічна безпека в Україні є однією з найважливіших проблем, яка потребує не тільки регулювання, але й негайного вирішення та розв'язання. На даний час законодавство розвивається динамічно і передбачає різноманітність важелів впливу, тому особливу увагу необхідно приділяти нормам як регламентуючого характеру, так і забезпечувального спрямування.

Література:

1. Гетьман А. П., Шульга М. В. Екологічне право України: навч. підр. для студ. юрид. спеціал. вчз. Харків: Право, 2005. 381 с.
2. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки: навчальний та науково-практичний посібник. К.: Знання-Прес, 2002. С. 8.
3. Курило В. І. Адміністративні правочини у сільському господарстві України: сучасна парадигма: монографія. К.: Магістр – XXI сторіччя, 2007. 85 с.
4. Шевчук Ю. С. Екологічне права України: навч. підр. для студ. вищ. навч. Закладів. Київ: Право, 2008. 159 с.
5. Донбас на порозі екологічної катастрофи – експерти ООН. URL: <https://news.un.org/ru/story/2018/11/1342192>
6. Президент заявляє про погіршення екологічної ситуації та ризик техногенної катастрофи на Донбасі. URL: <https://www.unian.ua/ecology/10453896-poroshenko-zayavlyaye-pro-pogirsh...>

Марков А. С.,

курсант Національної академії Служби безпеки України

ЗЛОЧИНИ НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

В наш час, як в світі, так і в Україні, трапляється багато конфліктів через різні підстави. Прикладом є численні випадки терористичних актів, сутичок людей на ґрунті нетерпимості один до одного та до поглядів інших. Такі усталені в суспільстві погляди призводять до вчинення дій, в тому числі і злочинів на підставі ненависті.

Ненависть являє собою глибоке емоційно негативне ставлення суб'єкта до індивіда чи іншого об'єкта, що характеризується відчуттям гніву, ворожістю, огидою, бажанням заподіяти йому біль, як фізичний, так і моральний, чи шкоду [1].

Ненависть може реалізовуватися: 1) прямим шляхом: в формі активних дій відносно об'єкта ненависті (його безпосереднє знищення); непрямим шляхом: через блокування саморозвитку або ненадання допомоги об'єкту ненависті. Злочини на ґрунті ненависті є злочинами, в основі яких лежать упередження. Мотивація упередженням означає, що злочинець вибрав мішень злочину через її захищені ознаки. Такою мішенню може бути людина, група людей або майно, що асоціюються з групою осіб, котрі мають якусь спільну захищену ознаку [2].

Частіше за все негативне ставлення виникає через стереотипне мислення, відсутність досвіду спілкування з різними людьми. Такі злочини трапляються скрізь, жодне суспільство не застраховане від наслідків забобонів і нетерпимості. Злочини на ґрунті ненависті посиляють сигнал неприйняття цілим громадам і несуть у собі зерно потенційних конфліктів, оскільки вони можуть зрости як кількісно, так і з огляду на рівень насильства [2].

Ненавість може консолідувати одну групу людей проти іншої, один народ – проти іншого народу і всього світу [1]. Люди можуть зазнавати нападів через свої невід’ємні ознаки, такі як: стать, гендер, расова, національна чи етнічна приналежність; це також стосується релігійних чи власних переконань оцінюваних людей, належність їх до певного соціального класу, також щодо віку, освіти, професійної діяльності чи місця проживання або через інші фактори. Часто жертвами злочинів на ґрунті ненависті стають люди з психічними або фізичними вадами, а також мігранти [3]. Упередження не обов’язково діє як єдиний мотив злочину. Якщо якась людина прагне одержати гроші незаконним шляхом, вона може піти на розбійні дії щодо особи з інвалідністю, упереджено вважаючи таку особу, через її стан, легкою здобиччю. Від злочинів на ґрунті ненависті можуть потерпати особи, яких зловмисники пов’язують із групами, проти яких вони борються, тобто правопорушник може взагалі не мати почуттів до окремого об’єкту нападу, але мати ворожі думки або почуття по відношенню до групи, до якої належить жертва (13 вересня 2001 року в Сіетлі (США) Майкл Каннінгем намагався знищити мечеть, яка для нього була уособленням «Аль-Каїди») [2, 4].

Крім того, зловмисник може підібрати собі жертву через наявність у неї не однієї, а кількох захищених ознак. Приміром, нападники можуть зірвати традиційну хустку з жінки-мусульманки, вигукуючи при цьому сексистські, анти-арабські та анти-мусульманські гасла. Злочин на ґрунті ненависті необов’язково передбачає відчуття «власне ненависті» – будь-який злочин, викликаний упередженим ставленням, вважається злочином на ґрунті ненависті [3, 4]. Незважаючи на поширену думку, злочини на ґрунті ненависті не завжди скоюють представники крайніх правих груп або ідеологічних рухів. Саме тому, злочини на ґрунті ненависті є надзвичайно складним явищем, яке важко розпізнати та забезпечити належне реагування [3]. Поняття злочину на ґрунті ненависті з’явилося в Росії та США наприкінці 70-х минулого століття. До кінця ХХ ст. федеральний уряд та більшість штатів США прийняли закони, що передбачають додаткові покарання за злочини, мотивовані упередженістю. Все частіше злочинні дії, мотивовані фанатизмом, розглядаються як істотно відмінні від інших, а в деяких випадках і більш згубні ніж інші види злочинів. Відо-

бражаючи політику цього питання, а також фактичну кількість випадків злочинності, мотивованої упередженням, расові та релігійні меншини, а також жінки, були визнані в багатьох статутах потенційними жертвами злочину на ґрунті ненависті, тоді як деякі інші групи, такі як літні люди та діти, не викликають до себе жорстокого відношення. [5] Деякі науковці відносять тероризм до злочинів ненависті, оскільки він, у своєму корені, часто має мотиви релігійної або ідеологічної нетерпимості. Проте, основна мета терористичного акту – залякування широких мас населення, за допомогою насильства. Разом з цим, можна вважати, що існування ненависті між різними прошарками населення, готує підґрунтя для виникнення ідеї про тероризм. Відповідно до Кримінального кодексу України злочин, скоєний через упередження, може передбачати більш суворе покарання. Про це йдеться, зокрема, у статті 67 («Обставини, які обтяжують покарання»), статті 115 («Умисне вбивство»), 129 («Погроза вбивством») та інших. Крім того, від злочинів, скоєних на ґрунті ненависті, українців має захищати стаття 161 КК «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками». Але не завжди мотив ненависті береться до уваги. Така ситуація мала місце у справі Ангелова та Ілієв проти Болгарії (2007 р.). Рішення ЄСПЛ по даній справі є особливо актуальним для України, оскільки чимало злочинів на ґрунті ненависті проходили в судах як хуліганство, відповідно до статті 296 Кримінального кодексу [2, 6].

Злочини на ґрунті ненависті мають два основні складові елементи: коли діяння є злочином відповідно до кримінального законодавства, та коли злочин був мотивований певним упередженням [2, 7].

Расова дискримінація в Україні не має глибинних історичних коренів, адже, як зазначають історики, на Запорозжі не розуміли, що таке рабство й не бажали бути причетними до поневолення, навіть якщо йшлося про неправославних мешканців Африки. Так, під час війни 1768–1774 рр. запорожці полонили вихідців з Африки, які воювали в складі турецької армії. Російські сановники попросили продати їм екзотичних арапів, на що отримали чітку відповідь: «Тепер тут, у Січі, арапів немає, і тому знайти не можна ні одного, це й без грошей, бо звичаю тут немає такого, щоб прода-

вати міг би». Але наявність виявів дискримінації свідчить про те, що існують ґрунтовні соціальні й психологічні причини, пов'язані з несприйняттям «чужого», соціальною дезорганізацією, та наявністю застарілої форми мислення [2, 8, 10].

Переважання консервативних поглядів серед населення України, більшість з яких вкорінилися ще за часів СРСР, призводить до дискримінації представників ЛГБТ спільноти, яка часто переростає у фізичне насилля проти цих меншин. Наявність багатьох релігій та конфесій на території країни призводить до численних сутичок між людьми, які можуть переростати в злочинні діяння. Злочини на ґрунті ненависті заподіюють шкоду як особистим свободам громадян, так і інтересам суспільства та держави. Це призводить до блокування інтеграції України в європейський правовий простір, набуття нею членства в ЄС та НАТО, що є фундаментальними національними інтересами України [3]. Злочини ненависті розшаровують суспільство не тільки за признаками упередженості, а й через різні суспільні думки про сам факт вчинення таких злочинів, тобто призводять до сепарації нації. Вони мають величезний вплив не лише на безпосередню жертву, але й на групу, з якою ідентифікує себе жертва. Громада, яка має спільні ознаки з жертвою злочину на ґрунті ненависті, може бути налякана та відчувати загрозу. Інші члени групи, проти якої спрямований злочин, можуть не лише відчувати загрозу через ще один можливий напад, а й відчувати себе жертвою такого нападу. Ці наслідки можуть посилюватись, якщо громада зазнавала дискримінації у минулому, та виливатись у значні хвилі протесту, як це трапилось у США, після вбивства Джорджа Флойда [4, 9, 11].

Злочини ненависті послаблюють згуртованість суспільства та підривають стабільність. Таким чином, негайне та рішуче реагування є важливою умовою забезпечення безпеки як окремих громадян, так і суспільства в цілому. Такі злочини потенційно можуть призвести до розколу суспільства та породити цикли насильства і помсти. Злочини на ґрунті ненависті порушують конституційні права і свободи людини і громадянина, які є об'єктом національної безпеки, залякують та розколюють суспільство, створюючи підстави для протистояння етнічних та соціальних груп, призводять до громадських заворушень. Таким чином, вони можуть при-

звести до серйозних проблем з точки зору громадського порядку та національної безпеки [4].

Основна відповідальність за боротьбу зі злочинами на ґрунті ненависті покладається на державу, та на її правоохоронні органи, які мають охороняти права і свободи людини, інтереси суспільства і держави, сприяти реалізації принципу верховенства права і утвердженню толерантності та недопускати проявів дискримінації. У рішенні по справі Шечич проти Хорватії (2007 р.) ЄСПЛ постановив, що держави мають позитивні зобов'язання ретельно розслідувати можливі расові чинники мотивації злочинів [2, 10]. Причин збільшення кількості злочинів, учинених на ґрунті нетерпимості у нашій державі чимало. До них можна віднести зростання соціальних та економічних проблем у суспільстві, неефективну політику профілактики відповідних явищ загалом та у молодіжному середовищі зокрема, здійснення різнопланових правопорушень, особами з груп, права яких утискаються. Також до параметрів аналізованого явища слід віднести залежність від культу мікрогрупи, до яких входять молоді люди, психологічний вплив співучасників групи на особу, поширення ЗМІ, телебаченням, художніми фільмами, музичними творами (так званий «російський шансон» та ін.) злочинної субкультури. З огляду на це, дуже важливим є значення, якого вони надають девіантній і кримінальній поведінці, як вони їх сприймають та повторюють, оскільки ЗМІ в результаті впливають на суспільні стереотипи та форму мислення індивіда, а останні згодом втручаються в міжособистісні стосунки [12, 13].

Для попередження та зменшення даних злочинів необхідним є підвищення рівня обізнаності серед населення стосовно об'єктів дискримінації та упередження, розвінчування міфів та забобонів про різні меншини, проведення навчання і підготовки працівників органів та підрозділів Національної поліції щодо виявлення, розслідування та попередження злочинних виявів на ґрунті нетерпимості.

Якщо суспільство збагне справжнє значення принципу рівності всіх людей, а також буде вжито низку рішучих заходів з боку держави, то циклу насильства через ненависть один до одного може бути покладено край, і таким чином, буде хоча б частково ліквідована одна з загроз національній безпеці.

Література:

1. Ненависть. *Українська мала енциклопедія* : 16 кн : у 8 т. / проф. С. Онацький. Буенос-Айрес, 1962. Т. 5, кн. IX : Літери На – Ол. С. 1120–1123.
2. Розуміння поняття «злочини на ґрунті ненависті»: посібник для України. *Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини*. Варшава, 2015. 24 с.
3. Прібиткова Н. О. Роль громадських організацій у боротьбі зі злочинами на ґрунті ненависті. *Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку: Міжнародна науково-практична конференція (м. Харків, 3-4 березня 2017 р.)*. Х.: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2017. С. 89–93.
4. Законодавство у сфері боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті: Практичний посібник. *Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини*. Варшава, 2015. 80 с.
5. Hate crime. *British Encyclopaedia*. URL: <https://www.britannica.com/topic/hate-crime>
6. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
7. Злочини на ґрунті ненависті. *Точка опори*. URL: <https://t-o.org.ua/hatecrimes>.
8. Історія України : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. К. Струкевич. К.: Грамота, 2016. С. 216–217.
9. Протести у США. П'ять причин, які призвели до протистояння. *BBC Україна*. 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52934852>.
10. Деякі проблемні питання злочинів, учинених на ґрунті нетерпимості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 283–289.
11. Характеристика поняття «злочини на ґрунті ненависті». *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 4. С. 242–246.

Ніколайчук В. В.,

курсант Національної академії Служби Безпеки України

КРИМІНАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ВНУТРІШНІМ ТА ЗОВНІШНІМ ЗАГРОЗАМ ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Демографічна складова національної безпеки є одним з найактуальніших питань наукових досліджень, оскільки цілком виправданим є саме пріоритет розгляду демографічної безпеки як основоположної складової національної безпеки. Саме питання безпеки населення та створення і захист сприятливих умов існування суспільства, контроль за його рухом дає змогу розглядати в контексті важливості й інші складові національної безпеки не менш важливі для існування держави. Проте, саме першочергова акцентуація зусиль на вирішення питань демографічної безпеки і її захист дають змогу існувати будь-якій державі у світі.

Поняття демографічної безпеки й досі не має чіткого визначення, проте вже має окреслені межі досліджень. Власне визначення демографічної безпеки можна сформулювати як: стан захищеності особи, суспільства та держави від реальних і потенційних демографічних загроз, при якому забезпечується розвиток України відповідно до її демографічних інтересів(1). Таким чином можна виокремити основні напрямки реалізації заходів безпеки демографічного стану, та сформулювати чітку структуру демографічних чинників, що впливають на безпеку суспільства.

Демографічна безпека являється складовою національної безпеки, яка, в широкому сенсі, являє собою «підтримку комплексу соціальних, культурних та інших цінностей сучасного суспільства, наявність державних та інших механізмів, здатних адекватно реагувати на неминучі, в тому числі раптові, соціальні зміни. Іншими словами, це здатність суспільної системи країни забезпечити високий рівень життєдіяльності нації та її конкурентні можливос-

ті у взаєминах із зовнішнім світом з метою надійного існування і стійкого розвитку. Національна безпека передбачає створення в суспільстві таких умов, які на кожному конкретному історичному етапі сприяли б, по-перше, інтелектуальній та практичній мобілізації його структурних можливостей для його розвитку, по-друге, оптимального використання цих можливостей в інтересах і цілях підвищення соціальної ефективності та конкурентоспроможності країни, по-третє, орієнтації не тільки на запобігання військової, екологічної, економічної та інших загроз, але, перш за все, на стимулювання соціально-економічного, культурного і т.д. розвитку суспільства» [2, с. 18-19].

Питання формування основоположних понять демографічної безпеки безпосередньо повинно стати пріоритетом державної політики будь-якої країни. Саме визначення основних напрямків реалізації програми забезпечення демографічної безпеки і є тим наріжним каменем, що дає можливість кожній державі бути державою.

Формування та визначення загроз у будь-якій сфері, що потребує захисту, покладається безпосередньо на ті структури державного апарату, які здійснюють такий захист. Тому й існує тенденція, що визначення та рангування загроз покладається на правоохоронні та спеціальні служби. Моделювання сітки загроз демографічної безпеки та їх поділ на зовнішні і внутрішні, дає змогу чіткого розподілу сфер діяльності державних органів та структур.

Розподіл загроз демографічній безпеці на зовнішні і внутрішні є одним з базових підходів моделювання системи загроз та протидії їм. Оскільки демографічна безпека розглядається в контексті безпечного існування соціальних груп та суспільства в цілому зовнішні та внутрішні загрози стають невід'ємними чинниками впливу на стан та тенденції розвитку демографічного сектору національної безпеки.

При цьому базовими загрозами вчені вважають: депопуляція; старіння населення; нерегульовані міграційні процеси; деградація інституту родини. Зокрема до зовнішніх слід відносити нерегульовані міграційні процеси та деградацію інституту родини, а внутрішніми депопуляцію та старіння населення, та деградацію інституту родини.

Розглядаючи підходи до визначення загроз у контексті кримінального захисту слід виокремити й критерії поділу на зовнішні і внутрішні за суб'єктом їх поширення. Так скажімо, нерегульовані міграційні процеси у кримінальному аспекті можна трактувати як нелегальні міграції, тобто перетин державного кордону без відома держав. Такі процеси значно змінюють демографічну ситуацію в державі і при нехтуванні можуть призвести до колапсу демографічної ситуації. З іншого боку слід розглядати будь-які зовнішні впливи на демографічну безпеку, як складову злочинів проти держави (національної безпеки), що дасть змогу на законодавчому рівні впливати на тенденції впливу окремих чинників зовнішнього характеру на демографічний стан держави. Також не менш важливими в питанні загроз є і внутрішні, зокрема, якщо розглядати через кримінально-правові аспекти то найбільш згубною є деградація інституту родини. Оскільки й досі не існує чіткої моделі збереження основних ідей родини в суспільстві, спостерігається тенденція нівелювання базових понять родини, тим самим створюючи передумови іншим загрозам: депопуляції та старінню населення.

Кримінальні засади з врегулювання питань протидії зовнішніх та внутрішніх загроз демографічної безпеки України з точки зору правових принципів повинні базуватись перш за все на розумінні суб'єктами забезпечення основних підходів визначення і мінімізації наслідків загроз. Зокрема, слід підкреслити, що не менш важливим є кримінально правове регулювання сфер діяльності окремих суб'єктів захисту демографічної безпеки, та встановлення основоположних принципів діяльності за аналогією до принципів кримінально-правового регулювання діяльності суспільства. Слід також зазначити, що саме кримінальні засади протидії загрозам повинні передбачати й кримінальне переслідування у разі виявлення суб'єктів реалізації таких загроз, та формування нових понять у кримінальному праві у сфері захисту інтересів та національної безпеки.

Отож, питання захисту інтересів демографічного стану є важливим для будь-якої держави, а питання реалізації такого захисту покладені на спеціально уповноважені органи. Дослідження проблем демографічної безпеки та виявлення першочергових реальних загроз у поєднанні з комплексними та системними підходами

вивчення демографічної обстановки дають можливість оцінки реального стану демографічної ситуації в країні. Виходячи з цього можна дійти висновку, що демографічна безпека – це такий стан демографічного розвитку, який за об'ємним і структурним показниками буде сприяти досягненню в перспективі відтворення населення все більш високої якості, створення передбачуваного, контрольованого перебігу основних демографічних процесів, забезпечення такого поєднання внутрішніх і зовнішніх умов в країні, які були б максимально сприятливі для демографічного розвитку. Саме захист таких умов слід реалізовувати базуючись на кримінальних засадах захисту інтересів держави та суспільства. Такий підхід дасть можливість державі чітко виокремити основні напрямки впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, та забезпечити кримінальне переслідування конкретних суб'єктів реалізації анти демографічної політики в державі. Безпосередньо варто відзначити, що протидія загрозам на кримінально-правовому рівні передбачатиме й створення окремих кримінально-правових інститутів захисту інтересів держави у сфері демографічної політики.

Література:

1. Перебийнос О. М. Демографічна безпека та загрози демографічного розвитку: державно-управлінський аспект. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e#book/db/2011#1/doc/7/03.pdf>
2. Косолапов М. Національна безпека у світі, що змінюється. *Світова економіка та міжнародні відносини*. 1992. № 10. С. 18–19.
3. Хомин О. Й. Методика розрахунку демографічної безпеки. *Вісник економіки транспорту та промисловості*. 2010. № 29. С. 188–191.
4. Гнибіденко І. Демографічні аспекти національної безпеки держави. *Україна: аспекти праці*. 2007. № 5. С. 11–18.
5. Проект закону України «Про демографічну безпеку в Україні» від 16.10.2001 р. № 8177. Вноситься народним депутатом України Деркачем А. Л. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/J8177001.html
6. Рингач Н. Мінімізація демографічних загроз як необхідний компонент політики забезпечення національної безпеки України. *Ефективність державного управління*. 2008. Вип. 14/15. С. 140–145.
7. Цвігун І.А. Демографічна безпека України та напрями її регулювання. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2013. 400 с

8. Дністрянский М. Демографічна криза в Україні як проблема національної безпеки. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/09-22-demograph/> (дата звернення 15.03.2019).

9. Рой І. державні пріоритети з сфери демографічної безпеки України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 1(16). С. 104–111.

10. Хомич Л. Проблеми та шляхи оптимізації державного регулювання демографічних і міграційних процесів в Україні. URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/januar2009/30.htm>

Трухан В. О.,

аспірант Національної академії Служби безпеки України

ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ АНТИТЕРОРИСТИЧНИХ ЗАХОДІВ

Класифікація як одна з методологічних проблем займає особливе місце в сучасній науці. Класифікація є складним механізмом, природним інструментом пізнання реальної дійсності, своєрідним джерелом знання про неї. В процесі класифікації пізнаються об'єктивно існуючі закономірності, де кожен даний об'єкт отримує певну правову оцінку (рейтинг). За допомогою класифікації відбувається теоретичне осмислення різних правових явищ і встановлюється їх відповідність емпіричному матеріалу [1].

Вивченням комплексу проблем, пов'язаних з питаннями тероризму та антитерористичною діяльністю займалися такі вчені, як В. Ф. Антипенко, М. В. Рибачук, М. Є. Целуйко, Т. Г. Жовтенко, М. Я. Гуцман, І. С. Смазнова, В. О. Коршунов, О. Г. Семенюк, М. Г. Гуцало, М. М. Бунчук, В. М. Ляшенко та інші.

Водночас актуальним залишається питання класифікації антитерористичних заходів.

Термін «класифікація» у словниковій літературі тлумачиться як система розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями [2].

Аналіз наукової літератури дає змогу класифікувати антитерористичні заходи в залежності від відповідних класифікаційних ознак наступним чином:

- за характером впливу;
- за масштабом;
- за обсягом і спрямованістю;
- за ознакою правового регулювання;
- за суб'єктом виконання;
- за змістом (механізмом дії);
- за цілями;

- за режимом обмеження прав і свобод;
- за часом дії.

За характером впливу:

- прямі (мають спеціальне призначення і спрямованість на боротьбу з конкретними проявами терористичної діяльності);
- непрямі (спрямовані на індивідуально невизначене коло об'єктів та виступають ґрунтовним підґрунтям для реалізації заходів прямого характеру, оскільки створюють передумови обмеження терористичної діяльності, а також загалом злочинної діяльності та інших протиправних дій, які її продукують).

За масштабом:

- міжнародні;
- загальнодержавні;
- регіональні (здійснюються на території області чи регіону);
- місцеві (в межах району, населеного пункту);
- об'єктові (в межах конкретного об'єкта).

За обсягом і спрямованістю:

- загальні (здійснюються стосовно всього населення держави);
- особливі (здійснюються в межах відомства чи соціальних груп);
- індивідуальні.

За ознакою правового регулювання:

- правові (регулюються нормами кримінального, кримінально-процесуального й інших галузей права; створюють правову базу для розробки та застосування всіх видів заходів);
- неправові (регулюються мораллю, традиціями, звичаями).

За суб'єктом виконання:

- заходи суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом;
- заходи інших суб'єктів, які залучаються до боротьби з тероризмом.

За змістом (механізмом дії): соціально-економічні, організаційно-управлінські, соціально-психологічні, правові тощо.

За цілями: запобігання, виявлення, реагування, припинення, усунення та мінімізації наслідків.

За режимом обмеження прав і свобод: заходи, що (тимчасово) обмежують окремі права і свободи громадян та такі, що не обмежують.

За часом дії:

- заходи, що тривають протягом певного часу;
- короткострокові.

Література:

1. Адамова О. С. Поняття правової класифікації. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 19–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Час_2015_18_6.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. 5-те вид. К.; Ірпінь: Перун, 2005. ISBN 966-569-013-2.

Масленникова Т. А.,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри публічно-правових дисциплін

ПВНЗ «Університет сучасних знань»

РОЛЬ НОТАРІАТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Закон України «Про національну безпеку України» в ст.1 (п.9) визначає, що національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.[1]

Уважаємо це визначення національної безпеки не зовсім вдалим. По-перше, воно майже повністю співпадає із визначенням державної безпеки, що містяться в пункті 4 цієї ж статті. Поряд з цим це тісно пов'язані але не тотожні явища. По-друге, державний суверенітет, конституційний лад та «інші національні інтереси» це різнопорядкові явища. По-третє, у визначенні національної безпеки немає ніякої згадки про такі важливі сфери національної безпеки як природні та техногенні об'єкти національної безпеки. По-четверте, окрім загроз існують і такі деструктивні чинники національної безпеки як ризики і виклики, про які не згадується в законодавчому визначенні національної безпеки. По-п'яте, зведення національної безпеки тільки до категорії захищеність зводить її сутність та зміст тому, що національна безпека характеризується певними внутрішніми якісними і кількісними параметрами, які свідчать про те, що національна безпека існує. Захищеність це зовнішня характеристика існування об'єктів національної безпеки, більше відноситься до забезпечення національної безпеки, а не до сутності національна безпека.

Нажаль, у згаданому законі не вказані об'єкти національної безпеки. Поряд з цим вони є, по-перше, необхідними структурни-

ми складовими національної безпеки, тобто вона з них складається, по-друге, системостворюючою основою національної безпеки.

У науковців є різні погляди на види об'єктів національної безпеки. Ми підтримуємо точку зору щодо існування 3-х видів об'єктів національної безпеки :

1. Соціальні: а) права особи, б) суспільство, в) держава;

2. Природні об'єкти: а) земельні ресурси, б) водні ресурси, в) біологічні ресурси, г) енергетичні ресурси, д) сировинні ресурси;

3. Техногенні об'єкти: а) промисловий комплекс, б) аграрний комплекс, в) оборонний комплекс, г) транспортний, д) енергетичний комплекс, е) інформаційний комплекс [2, с. 155].

Виходячи із викладеного можна сформулювати наступне визначення національної безпеки – це стійке функціонування соціальних, природних, техногенних об'єктів національної безпеки при якому повно реалізуються національні інтереси. Виходячи із даного визначення можна виокремити такі основні риси національної безпеки:

1) її системоутворюючою основою є соціальні, природні, техногенні об'єкти національної безпеки;

2) національна безпека полягає в стійкому функціонуванні цих об'єктів, що означає, по-перше, збереження об'єктів національної безпеки, їх елементів відносно незмінними протягом простору, часу, кількості, якості, по-друге, розвиток цих об'єктів і їх елементів на основі параметрів стійкості;

3) національна безпека – це повна реалізація національних інтересів.

Закон «Про національну безпеку» дає наступне визначення національних інтересів – це життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний, демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [1].

Вважаємо, що в цьому визначенні є певні недоречності. Так більшість фахівців вважають, що в основі інтересів знаходяться потреби. Потреба – це об'єктивна невідповідність між тим, що існує і тим, що повинно існувати. При відображенні потреб у формі інтересів офіційні структури дуже часто деформують це відображення, тому у вигляді інтересів можуть закріплюватись положення спрямовані проти національних потреб.

Виходячи із викладеного з нашої точки зору національні інтереси – це засновані на національних цінностях потреби українського народу.

Стаття 3 Конституції України встановлює: «Людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначаються зміст і спрямованість діяльності держави».

Таким чином права особи є головним об'єктом національної безпеки на забезпечення яких повинна бути спрямована діяльність усіх суб'єктів забезпечення національної безпеки, в тому числі й інституту нотаріату.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про нотаріат»: «Нотаріат в Україні – це система органів та осіб на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти що мають юридичне значення та вчиняти інші нотаріальні дії, передбаченні цим законом з метою надання їм юридичної вірогідності» [3]. У цій нормі звертає увагу словосполучення «посвідчувати права», що прямо пов'язує діяльність нотаріату із забезпеченням прав особи.

Фахівці з цього приводу стверджують: «... нотаріат сьогодні займає одне з найважливіших місць серед юрисдикційних органів, які здійснюють охорону прав і свобод особи» [4, с. 114].

Таким чином нотаріат займає важливе місце в юридичному механізмі забезпеченні прав особи, як головного об'єкта національної безпеки. Участь нотаріату у функціонуванні цього механізму можна охарактеризувати на основі аналізу статті 34 – «Нотаріальні дії, що вчиняють нотаріуси» Закону України «Про нотаріат». Цей аналіз показує, що нотаріуси здійснюють 4 види дій, що стосуються забезпечення прав особи:

1. Дії які безпосередньо стосуються набуття, зміни, припинення прав особи: посвідчення правочинів; вжиття заходів щодо охорони спадкового майна; видача свідоцтва про право на спадщину; видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя; видача свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів.

2. Дії які можуть породжувати, змінювати, припиняти права особи: посвідчення факту, що фізична особа є живою та перебуває у певному місці у певний час; посвідчення факту, що фізич-

на чи юридична особа є виконавцем заповіту; посвідчення часу пред'явлення документів; інше.

3. Дії що стосуються реалізації прав особи: вчинення виконавчих написів; прийняття в депозит грошових сум та цінних паперів; передача заяв фізичних та юридичних осіб іншим фізичним та юридичним особам.

Таким чином, нотаріат приймає активну участь у забезпеченні прав особи. Ця діяльність ще більше актуалізується у зв'язку із поверненням тимчасово окупованих територій. Це зумовлено тим, що внаслідок подій, пов'язаних із окупацією, виникло багато проблем, які стосуються, насамперед, захисту права власності.

Особливо гостро стоїть питання оформлення спадкових справ на майно, яке розташоване на непідконтрольних Україні територіях. Досить гостро стоїть питання спадкування та місце відкриття спадщини. У тому випадку, якщо спадкодавець проживав на непідконтрольній території, місце відкриття спадщини не може бути прив'язане до місця проживання і визначається місцем подання заяви спадкоємців чи кредиторів. Спадкоємці ж на підтвердження свого місця реєстрації можуть подавати довідки, видані установами, діяльність котрих визнається незаконною, а довідки є недійсними і не створюють правових наслідків. Приймаючи заяви про прийняття спадщини чи відмову від спадщини нотаріус може тільки роз'яснити спадкоємцям положення статті 27 Закону України «Про нотаріат», якою передбачається відповідальність за надання неправдивих відомостей.

Підтверджувальним документом про факт смерті спадкодавця є свідоцтво про смерть, яке видається органами ДРАЦС. Нотаріуси під час вчинення нотаріальних дій можуть використовувати інформацію безпосередньо з реєстру, але дані з непідконтрольних територій у системі відсутні. У такому випадку факт смерті спадкодавця може бути встановлений виключно у судовому порядку.

Можна спрогнозувати, що суд і нотаріат будуть основними структурами, які будуть вирішувати юридичні ситуації пов'язані з правами особи, які потерпіли від окупації. Вирішення цих проблем буде безпосередньо відображатись на стані національної безпеки. Таким чином, нотаріат через забезпечення прав особи стане важливим суб'єктом забезпечення національної безпеки. Це вима-

гатиме відповідних змін в законодавстві і організації роботи органів нотаріату, до яких потрібно готуватися вже сьогодні.

Література:

1. Про національну безпеку України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст.241.
2. Шмоткін О. Основні характеристики права національної безпеки. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 1 грудня 2017 року м. Острозька «Освіта і наука у сфері національної безпеки : проблеми та пріоритети розвитку : збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції (1 грудня 2017 року м. Острозька) / [за заг. ред. д.ю.н. Романова М. С.]. Острозька: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2017. 180 с.*
3. Дякович М. Нотаріат як інститут охорони і захисту прав та інтересів осіб. *Право України* 2016. № 6. С. 114 (114-119).
4. Про нотаріат : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993, № 39. Ст. 383.

Наукове видання

**ОСВІТА І НАУКА У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ**

**Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції,
у рамках проекту Європейського Союзу
«Еразмус+ WARN – Академічна протидія гібридним загрозам
(610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-SBHE-JP)**

18 вересня 2020 р.

Збірник наукових праць

Відповідальний редактор – *Микола Романов*

Упорядник матеріалів – *Наталія Малиновська*

Комп'ютерна верстка – *Наталія Крушинська*

Художнє оформлення обкладинки – *Роман Свиначрук*

Матеріали друкуються в авторській редакції

Формат 42x30/4. Ум. друк. арк. 14,65. Наклад 100 пр. Зам. № 22–21.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «Times New Roman».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Виготовлено ФОП Свиначрук М. В.
Тел. (+38068) 68 35 800, e-mail: 35800@ukr.net.